

Бібліотечка студента педагогічного інституту

Т Е Х Н О Л О Г І Я

МЕТОДИКА ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ

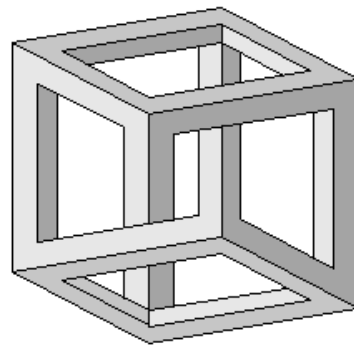
Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський університет
імені Василя Стефаника

Степанова Л.В.

**Методика трудового
навчання в початкових
класах**

Навчально-методичні матеріали

**для ступеневої підготовки
вчителів початкових класів**

Модуль 1

Івано-Франківськ
2008

Бібліотечка студента педагогічного інституту

ТЕХНОЛОГІЯ

МЕТОДИКА ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський університет
імені Василя Стефаника

Методика трудового навчання в початкових класах

Бакалавр	☐	Теоретичні основи методики трудового навчання в 1-1V класах загальноосвітньої школи
Спеціаліст	☐	Інноваційні підходи до вивчення освітньої галузі “Технологія” в початковій школі

для ступеневої підготовки
вчителів початкових класів

Івано-Франківськ
2008

УДК 371. 381: 372.4(072)
ББК 74. 202.66я73
С 79

Степанова Л.В. Методика трудового навчання в початкових класах: Навчально-методичні матеріали для ступеневої підготовки вчителів початкових класів у вищих педагогічних закладах освіти. ОКР – бакалавр, спеціаліст: «Технологія». Методика початкового навчання. Модуль 1. – Івано-Франківськ, 2008. – 124 с.

У навчально-методичному посібнику розкриваються основні теоретичні положення методики трудового навчання молодших школярів у сучасній загальноосвітній школі. Значна увага приділяється актуальним проблемам вдосконалення змісту та методичних підходів, спрямованих на особистісно-орієнтоване навчання, розвиток дітей молодшого шкільного віку в умовах стандартизації освіти та становлення освітньої галузі “Технологія”.

Видання адресоване студентам – майбутнім вчителям початкових класів.

Рецензенти:

Колісніченко Ірина Іванівна – кандидат педагогічних наук, проректор Академії підвищення кваліфікації та професійної перепідготовки працівників освіти Російської Федерації

Ізвскова Ганна Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Затверджено та рекомендовано до друку Вченою радою Педагогічного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника 1 березня 2007 року. Протокол № 4.

Зміст

Теоретичні основи методики трудового навчання в I-IV класах загальноосвітньої школи

Теоретико-методологічні засади методики трудового навчання молодших школярів	5
Зміст трудового навчання учнів у початкових класах загальноосвітньої школи	12
Методи трудового навчання учнів молодшого шкільного віку	19
Організаційно-методичні основи обладнання і проведення навчальних занять з праці в початкових класах	26
Уроки праці. Підготовка вчителя до проведення уроків трудового навчання в початкових класах	34
Теоретико-методичні основи проведення уроків праці в 1-IV класах	41
Методичні основи формування трудових умінь і навичок молодших школярів	50
Позакласна та позашкільна робота з трудового навчання	55
Інноваційні підходи до вивчення освітньої галузі “Технологія” в початковій школі	
Сучасні підходи до організації навчально-виховного процесу на уроках трудового навчання	66
Конструктивно-технологічний підхід у вирішенні завдань освітньої галузі “Технологія” в початковій ланці освіти	77
Ознайомлення учнів з елементами проектування на уроках праці в початковій школі.	84
Ігрові форми організації діяльності молодших школярів на уроках трудового навчання	90
Індивідуалізація та диференційований підхід до учнів молодшого шкільного віку в трудовому навчанні	101
Організація співпраці учнів початкової школи у вивченні освітньої галузі “Технологія”	106
Література	109
Додатки:	
Тематики курсових, дипломних та магістерських робіт з методики трудового навчання у початкових класах	111
Завдання та методичні вказівки для виконання контрольних робіт	115
Програмові вимоги до теоретичних модулів та державної атестації – комплексного кваліфікаційного іспиту із змістового та технологічного проектування освітньої діяльності вчителя початкових класів	122

Теоретичні основи методики трудового навчання в 1-1V класах загальноосвітньої школи

Тема 1. Теоретико-методологічні засади методики трудового навчання молодших школярів

План

1. Мета, завдання і зміст курсу "Методика трудового навчання з практикумом у навчальних майстернях".
2. Загальні основи сучасного виробництва, його особливості. Техніко-технологічні та організаційно-економічні основи трудової діяльності людини.
3. Пропедевтика професійної орієнтації молодших школярів.
4. Соціальні, фізіологічні та психологічні засади трудового навчання дітей молодшого шкільного віку.
5. Навчання, виховання і розвиток учнів I-IV класів на уроках праці.

Методика трудового навчання – це наука, яка досліджує особливості і закономірності педагогічного процесу на заняттях з праці і на основі цих закономірностей

- розробляє державні стандарти навчальних предметів освітньої галузі „Технологія”, концепції трудової підготовки молоді;
- обґрунтовує мету та завдання трудового навчання школярів загальноосвітніх шкіл з урахуванням конкретних умов сучасного етапу розвитку суспільства;
- формулює вимоги та моделює зміст навчання, розробляє програми вивчення дисциплін освітньої галузі;
- відбирає найбільш доцільні методи, прийоми і форми організації навчально-виховної роботи з праці, розробляє методичні рекомендації до вивчення окремих розділів програм, уроків, позакласних заходів тощо;
- досліджує шляхи поєднання навчання з громадсько корисною, продуктивною працею учнів;
- розробляє завдання, зміст і методи позакласної і позашкільної роботи з техніки та праці;
- проектує і перевіряє на практиці матеріальне обладнання та методичне забезпечення навчального процесу з трудового навчання.

Розробка цих питань здійснюється на основі теоретичних і експериментальних досліджень та вивчення і узагальнення позитивного досвіду викладання дисциплін освітньої галузі „Технологія” в школі.

Курс „Методика трудового навчання в початкових класах з практикумом у навчальних майстернях” є інваріантною частиною

фундаментальної підготовки вчителів початкових класів. Він є базовим ядром для вивчення на наступних рівнях ступеневої освіти інноваційних підходів до вивчення у початковій школі предметів освітньої галузі „Технологія”, варіативних дисциплін спеціалізації та курсу магістерської підготовки.

Мета вивчення курсу – забезпечити озброєння майбутніх фахівців теоретичними знаннями та практичними вміннями і навичками, досвідом творчого вирішення завдань трудового навчання молодших школярів.

Курс передбачає *грунтовну технологічну та методичну* підготовку студентів за спеціальністю “Початкове навчання” до проведення уроків та здійснення позакласної роботи з трудового навчання в I-IV класах загальноосвітньої школи. Він включає оволодіння теоретико-методичними основами викладання предмету з опорою на засвоєння відомостей про найбільш розповсюджені матеріали, їх властивості, технологію виробництва та обробки, формування у студентів практичних умінь застосовувати найпростіші інструменти і пристосування для обробки різних матеріалів, ознайомлення з прийомами художнього конструювання виробів та виконання робіт декоративного характеру, опанування основами культури праці.

Курс спрямований на формування творчої особистості майбутнього вчителя початкової школи, який володіє системою політехнічних знань та умінь, високим рівнем трудової та художньої культури.

У першому (теоретичному) модулі розкриваються загальні наукові основи методики трудового навчання, найбільш педагогічно ефективні форми й методи організації навчального процесу на уроках праці та в позакласній роботі.

Зміст другого (практичного) модуля курсу має на меті формування у студентів техніко-технологічних і організаційно-економічних знань, удосконалення практичних умінь з технологічної обробки різних матеріалів, збагачення досвіду творчої трудової діяльності та опанування методикою викладання відповідного матеріалу у шкільній практиці. Особливістю змісту практикуму є орієнтація на технології, притаманні українському народному декоративно-ужитковому мистецтву та ремеслам. Значна увага приділяється якості відпрацювання лабораторних і практичних робіт, організації самотійної роботи та індивідуальної творчої діяльності студентів у позанавчальний час.

У третьому (методичному) модулі теоретичний та практичний матеріал попередніх доповнюється комплексом лабораторних занять, які покликані дати студентам можливість засвоїти зміст програми трудового навчання в початкових класах шляхом аналізу її тексту, ознайомитися з організацією та методикою проведення уроків праці різних типів через відвідування і спостереження їх у школі, навчитися складати конспекти занять з трудового навчання для учнів I-IV класів та моделювати їх у пробному варіанті.

У методиці трудового навчання питання про **загальні основи сучасного виробництва** має методологічне значення. Воно складає фундамент для розуміння мети, завдань, змісту та сучасних підходів до прийняття методичних рішень у галузі трудової підготовки молоді.

У широкому смислі слова під **виробництвом** розуміють всю суспільну діяльність людей: створення матеріальних цінностей, діяльність в галузі освіти, мистецтва тощо. Але життя і будь-яка діяльність людини неможлива без створення матеріальних благ у вигляді предметів споживання і засобів виробництва. Тому найчастіше, коли мова йде про виробництво, мають на увазі перш за все **матеріальне виробництво** – процес створення матеріальних благ, необхідних для існування і розвитку суспільства. У процесі виробництва люди, пов'язані між собою певними виробничими відносинами, цілеспрямовано, свідомо, за допомогою засобів виробництва пристосовують до своїх потреб речовини і предмети природи шляхом зміни їхніх форм, фізичного і хімічного складу.

Вирішальним фактором виробництва є **праця** людини, яка включає наступні елементи: власне *трудова діяльність людини, засоби праці і предмет праці*.

Трудова діяльність людини - сукупність цілеспрямованих дій, що потребують фізичної та розумової енергії і мають своїм призначенням створення матеріальних та духовних цінностей.

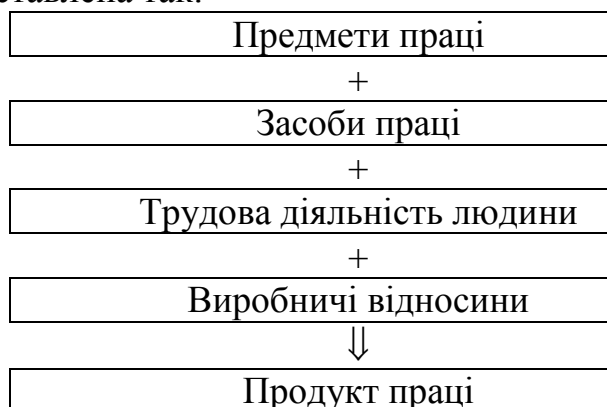
Предметами праці є найрізноманітніші матеріали, природні об'єкти, тобто все те, на що спрямовується трудова діяльність людини, на що вона впливає, пристосовуючи для задоволення своїх потреб. .

Як **засоби праці** звичайно виступають інструменти, пристрої, верстати та інші знаряддя, з допомогою яких людина діє на предмети праці.

Результатом трудової діяльності у матеріальному виробництві є **продукт праці** - матеріальне благо – поєднання речовин природи і праці, яке служить задоволенню потреб людини, що працює, або інших людей.

Виробництво – це перш за все взаємодія людини з природою з метою одержання матеріальних благ. Однак люди створюють їх не поодинці, а спільно, вступаючи при цьому в певні **виробничі відносини**.

У схематичному вигляді основні складові елементи виробництва можуть бути представлена так:

Усі вказані елементи повинні знайти відображення у змісті предмета, який має на меті навчання праці, ознайомлення з основами виробництва.

Згідно прийнятої класифікації до сфери матеріального виробництва належать такі **галузі** господарства:

- промисловість,
- сільське господарство,
- лісове господарство,
- водне господарство,
- транспорт,
- зв'язок,
- будівництво,
- торгівля і громадське харчування тощо.

Виробництво існує на всіх ступенях розвитку людського суспільства, воно постійно перебуває в русі, в динамічних змінах. Для сучасного виробництва притаманні **глибокий поділ праці та прискорений розвиток в умовах науково-технічного прогресу.**

Визначальними проявами технічного прогресу у виробництві стали електрифікація, комплексна механізація і автоматизація, комп'ютеризація виробничих процесів, створення новітніх технологій. Усі ці процеси і явища докорінно змінюють вимоги до людини на виробництві та характер її праці. Важливого значення набувають функції контролю і регулювання, пошуку і використання інформації, управління, прийняття рішень, співпраці тощо.

Загальні основи сучасного виробництва характеризуються єдністю його основних елементів: *техніки, технології, організації та економіки.*

Техніка (гр. вправна, вміла, мистецтво, майстерність) – це сукупність знарядь виробництва, що історично розвиваються і дають можливість людству впливати на навколишню природу з метою добування матеріальних благ.

Технологія (гр. мистецтво, ремесло, наука, вчення) – сукупність знань про способи і засоби проведення виробничих процесів.

Організація – це система заходів, покликана забезпечити найбільш ефективно використання трудових і матеріальних ресурсів, підвищення продуктивності праці.

Економіка (гр. управління господарством) – це мистецтво господарювати.

Усі перелічені елементи є системоутворюючими у будь-якій сфері чи галузі виробничої діяльності людини, вони взаємопов'язані між собою, тому є підстави говорити про **єдині техніко-технологічні та організаційно-економічні основи трудової діяльності** людини, без ознайомлення з якими неможливо готувати молодь до участі у виробничих процесах та відносинах.

Пропедевтика професійної орієнтації – це діяльність учителя початкових класів, спрямована на формування у дітей доступних уявлень про працю дорослих, про професії і виробництво з метою підготовки молодших школярів до свідомого вибору професії.

Професійна орієнтація у широкому розумінні – це науково-обгрунтована система соціально-економічних, психолого-педагогічних, виробничо-технічних і медичних заходів, спрямованих на надання реальної допомоги молоді в професійному самовизначенні відповідно з особистими нахилами, здібностями, покликанням і урахуванням суспільних потреб. Вона об'єднує в собі такі компоненти, як *професійна інформація, професійна консультація і професійний відбір*.

У початковій школі провідна роль належить **професійній інформації**, що передбачає ознайомлення учнів з різними професіями, суттю трудової діяльності в галузі кожної з них, вимогами цих професій до людини. Найважливіше завдання в початкових класах полягає у тому, щоб прищепити дітям працьовитість, повагу до людей праці, бажання трудитися. Державний стандарт початкової освіти, нова програма з трудового навчання орієнтують вчителя на ознайомлення учнів з професіями усіх **типів**:

- людина-природа,
- людина-техніка,
- людина-художній образ,
- людина-людина,
- людина-знакові системи.

Дослідження можливостей пропедевтичної роботи з профорієнтації у початкових класах свідчать про наступні **умови її ефективності**:

- систематичність і плановість, взаємозв'язок урочної та позакласної навчально-виховної роботи;
- постійне відслідковування індивідуальних учнівських уподобань, ставлень, стану профінформованості та відповідна диференціація виховних впливів;
- співпраця з батьками, родичами учнів;
- врахування регіональних особливостей місцевого виробництва, реальних потреб у кадрах, формування соціально-значимої мотивації учнів.

У педагогічному арсеналі класоводів з цього напрямку роботи переважають екскурсії на виробничі об'єкти, зустрічі з людьми різних професій, оформлення стендів “Професії наших батьків”, де розміщені їх фотографії на робочих місцях та твори дітей відповідної тематики, написані на уроках мови. Вчителі практикують завдання на розробку емблем професій, організовують рольові ігри, конкурси, змагання, вікторини, естафети тощо.

Комплексний підхід до уроків трудового навчання визначається такими двома ознаками:

- єдністю соціального, фізіологічного, психологічного аспектів трудового навчання;
- єдністю навчальної, виховної і розвиваючої функцій процесу трудового навчання.

Трудова діяльність є головною необхідною умовою існування людського суспільства. Праця – категорія соціальна. Вона є умовою і результатом виникнення людського суспільства і розвитку самої людини. Праця школярів, поєднана з освітою, є засобом формування особистості, її соціалізації. **Соціальний аспект** трудового навчання полягає у тому, що воно повинно максимально сприяти наближенню соціальної мети трудової діяльності до кожного учня, підготовці до праці у сучасному суспільстві з притаманними йому особливостями виробництва (розподіл праці, наукомісткі технології тощо). У зв'язку з цим трудове навчання має націлюватися на розвиток особистості, досягнення кожним вихованцем максимально можливого рівня компетенції, необхідного для успішної побудови кар'єри, самореалізації у праці. Сьогодні для цього особливо важливо оволодіти вміннями використовувати ресурси: знаходити, організовувати, планувати, розподіляти їх для досягнення мети, бути готовим для успішної роботи з іншими людьми, уміти знаходити і використовувати інформацію, володіти різними технологіями. Основи такої підготовки закладаються саме в молодшому шкільному віці.

Фізіологічний аспект трудового навчання полягає в тому, що воно повинно сприяти фізичному розвитку дітей: зміцненню кісткової системи, укріпленню м'язів, розвитку процесів дихання, кровообігу, покращенню координації рухів, підвищенню витривалості організму. Фізичний розвиток учнів початкових класів походить особливо інтенсивно, і уроки праці мають певні можливості для сприяння цьому. М'язова робота в процесі трудової діяльності впливає на якісні функціональні зміни в клітинах, підвищує їх життєздатність, укріплює скелетну систему. У процесі трудової діяльності посилюється кровообіг і частішає дихання, воно стає глибшим, серце і легені працюють на повну потужність, відбувається інтенсивне збагачення киснем всього організму, внаслідок чого долаються застійні явища у всіх ділянках тіла, в т.ч. у головному мозку.

Психологічний аспект вимагає, щоб трудове навчання забезпечувало розвиток особистості учня, його психічних процесів сприймання, уваги, пам'яті, мислення, уяви тощо. Експериментально доведено, що саме в молодшому шкільному віці трудова діяльність вперше стає якісно особливою стадією в розвитку мислення дитини. Це відбувається тому, що у дітей чуттєво-предметна трудова діяльність, звершуючись зовнішньо заради одержання матеріального продукту праці, одночасно стає пізнавальною, тобто понятійною. Іншими словами, саме в

цьому віці праця дітей по цілеспрямованому перетворенню природних або штучних безформених матеріалів, об'єктів праці стає формою мислення, причому в повній і чистій його формі теоретичного мислення.

Наступна ознака комплексного підходу до уроків праці - єдність навчальної, виховної і розвивальної функцій трудового навчання.

Навчальна функція полягає в ознайомленні учнів початкових класів з елементами загальних основ сучасного виробництва (техніки, технології, організації та економіки), формуванні трудових умінь, культури праці. У процесі виконання трудових завдань знання дітей конкретизуються і уточнюються, формуються уміння творчо застосовувати їх у практичній діяльності. Трудове навчання стає засобом формування активної і творчої особистості дитини.

Виховна функція навчального процесу вимагає формування в учнів позитивного емоційно-ціннісного ставлення до трудової діяльності, до людей праці, бережливого ставлення до предметів, засобів, продуктів праці, здійснення екологічного, економічного, естетичного, морального, фізичного виховання дітей. У ході виконання трудової діяльності в учнів гартуються моральні якості, організованість, охайність, дисципліна, товариська взаємодопомога, підприємливість тощо. Методично правильно організована праця виховує волю і впевненість у своїх силах, пробуджує ініціативу, стимулює творчість, великий вплив справляє на формування у школярів почуття обов'язку, відповідальності за доручену справу. Успішне виконання роботи дає їм моральне задоволення, сприяє хорошему настрою, адекватній самооцінці.

Розвивальна функція трудового навчання повинна реалізуватися у всебічному розвитку розумових здібностей дітей, їх конструктивного технічного мислення, художніх смаків тощо. Уроки праці мають гармонійно забезпечувати і фізичний, і розумовий розвиток молодших школярів.

В цілому уроки трудового навчання у початковій школі мають педагогічний смисл тільки тоді, коли у комплексі розвивають **розум** (знання, інтелект), **руки** (уміння), **серце** (емоції) і **душу** (ставлення, цінності) кожної дитини.

Запитання і завдання для самостійної роботи

1. Що таке методика трудового навчання? Які завдання вона вирішує?
2. З якими елементами загальних основ сучасного виробництва слід знайомити учнів початкових класів на уроках праці?
3. Охарактеризуйте соціальні, фізіологічні та психологічні засади трудового навчання учнів I-IV класів.
4. Розкрийте навчальну, виховну і розвивальну функції трудового навчання в початкових класах.
5. Складіть перелік запитань анкети для виявлення стану профінформованості учнів 1 класу; 2 класу; 3 класу; 4 класу.

Тема 2. Зміст трудового навчання учнів у початкових класах загальноосвітньої школи

План

1. Короткий нарис історії впровадження трудового навчання в загальноосвітній школі. Сучасні концепції трудової підготовки молоді.
2. Зміст освітньої галузі “Технологія” Державного стандарту початкової ланки освіти, її мета та предметне наповнення.
3. Завдання трудового навчання молодших школярів на сучасному етапі розвитку початкової школи. Конструктивно-технологічний підхід у трудовому навчанні молодших школярів.
4. Зміст програм “Трудове навчання”, “Художня праця” для початкової школи. Принципи, структури, основні науково-методичні ідеї програм, їх порівняльний аналіз.

З історії педагогіки відомо, що ідеї трудового виховання підростаючих поколінь висувались передовими мислителями і педагогами, починаючи з ХУ століття (Т.Кампанелла, Т.Мор, Я.Коменський, Ж.Руссо, К.Ушинський та ін.). Більшість з них робили ставку на ремісницьку працю.

Бурхливий розвиток капіталізму ХІХ століття потребував масової підготовки робітників, здатних оволодіти технікою машинного виробництва. Р.Оуен висунув ідею поєднання навчання дітей з їх працею на виробництві. Батьківщиною ручної праці як педагогічного предмета вважають Фінляндію, де за ініціативою У.Цигнеуса у 1866 році вводиться викладання її у всіх початкових школах і вчительських семінаріях. Дуже швидко цей процес поширився у Європі та США. У 1874 році в Швеції була відкрита учительська семінарія ручної праці, яка перетворилась на міжнародний центр, де за 10 років більш як 5 тисяч учителів різних країн познайомились з організацією трудового навчання. Саме тут була розроблена методика викладання ручної праці, яка отримала назву “шведської системи”. У 1882 році парламент Франції ввів ручну працю як обов’язковий предмет у народних і учительських школах. У Німеччині праця впроваджується у школи з 1881 року, велику роль в її поширенні відіграло “Головне німецьке товариство ручної праці”.

У США в 1888 році відкрилась семінарія ручної праці в м. Бостоні, а з 1890 року введено навчання праці у школах ще 37 міст. Воно базувалося на принципах “російської системи” (опраційної), з якою американці познайомились на Міжнародній виставці у Філадельфії (1876 р.) за експонатами Московського вищого технічного училища. У 1888 році були відкриті класи ручної праці в Петербургському учительському інституті. Організатором і пропагандистом цієї справи був викладач цього закладу К.Ю.Цируль, який створив методичні посібники з праці, систему трудових завдань для учнів з поступовим ускладненням прийомів їх виконання, застосовуваних інструментів та матеріалів, взяв участь у складанні програми з праці для шкіл і учительських семінарій. Створюється

“Російське товариство педагогічної ручної праці” і починає видаватися журнал “Трудове виховання”. Однак трудове навчання у доверолоційній Росії не було систематичним і здійснювалось лише в невеликій кількості навчальних закладів.

У 20-х роках на теренах колишньої Радянської держави була введена *проектна система* навчання, яка полягала в тому, що було витіснене предметне навчання, і елементи знань з математики, біології, фізики та інших навчальних дисциплін групувались навколо трудових завдань учням. Це заважало як отриманню систематизованих знань з основ наук, так і формуванню трудових умінь і навичок. Трудове навчання будувалося безсистемно, на випадкових завданнях.

На початку 30-х років проектна система навчання була піддана різкій критиці, відновлене викладання основ наук, як самостійний предмет в навчальний план школи було включене трудове навчання. Однак замість його перебудови основна увага почала приділятися загальноосвітнім дисциплінам. Усе це та відсутність належної матеріальної бази, кваліфікованих вчителів трудового навчання привело до того, що у 1937 році праця взагалі була виключена з навчального плану школи.

Так тривало до 1954 року, коли у навчальний план початкової школи вводився новий предмет – *ручна праця*, завданням якого було озброєння учнів 1-4 класів елементарними трудовими навичками, виховання любові і цікавості до праці. Для нього виділявся один урок на тиждень.

На початку 60-х років програма значно змінилась і одержала назву “*Трудове навчання і громадсько корисна праця*”. Головне її завдання вбачалось у підготовці учнів до життя, самостійної трудової діяльності. Практикувалось два уроки на тиждень.

У 1969 році була створена нова програма для початкових класів під назвою “*Трудове навчання*”, яка довший час обслуговувала потреби тоталітарної держави у підготовці дисциплінованих виконавців, “гвинтиків” масового виробництва, на папері декларуючи комплексний підхід до навчання, виховання та розвитку дітей.

Кардинальні зміни у соціально-економічному житті в умовах незалежної Української держави викликали потребу перебудови змісту трудової підготовки учнів, розробки нових концептуальних положень. Пошук нових підходів зумовлювався переходом до ринкових відносин. ***Трудова підготовка*** розглядалася як цілісний процес, спрямований на формування соціально-активної, творчої особистості, здатної примножувати матеріальні та духовні цінності суспільства.

Центральною ланкою системи трудової підготовки поруч з предметами з основ наук, суспільно корисною, продуктивною працею, позакласною та позашкільною роботою ставав предмет “***Трудове навчання***” – дидактично обґрунтована система теоретичного та практичного ознайомлення учнів з основами сучасного виробництва в єдності його основних елементів: техніки, технології, організації та

економіки. Початковий етап здійснення трудового навчання у 1-4 класах включав у себе три основні види діяльності: навчальну, ігрову та самообслуговування. Допускалася можлива інтеграція трудового навчання з елементами природознавства, естетики тощо. Пріоритетного значення у трудовому навчанні набувало широке ознайомлення школярів з історією розвитку народних ремесел і промислів, освоєння їх технологій з метою формування національної самосвідомості, відродження трудових традицій народу.

Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті проголошує завданням усієї системи освіти формування трудової життєтворчої мотивації громадян, їх активної професійної позиції, навчання основних принципів побудови професійної кар'єри на ринку праці; підготовку людей високої освіченості й культури, кваліфікованих спеціалістів, здатних до *творчої праці, професійного розвитку, мобільності* в освоєнні і впровадженні новітніх наукомістких й інформаційних технологій.

У відповідь на потреби розвитку постіндустріального суспільства система освіти в Україні радикально модернізується; затверджені Державні стандарти початкової та загальної середньої освіти. До Базового навчального плану середньої загальноосвітньої школи включена **освітня галузь “Технологія”**, яка посідає пріоритетне місце у вирішенні завдань трудової підготовки молоді. Досягнення мети загальноосвітньої підготовки – розвитку особистості дитини – здійснюється у ній з опорою на культурно-історичний досвід людства, що відображений в одному з найпотужніших пластів цивілізації – виробництві.

Освітня галузь “Технологія” має об'єктом вивчення продуктивну людську діяльність, закономірності створення матеріальних та духовних благ у єдності з закономірностями існування природного та суспільного оточення. Проект її стандарту був розроблений провідними українськими вченими і спеціалістами Д.О.Тхоржевським, Г.Є.Левченком, Б.М.Терещуком та ін., а для початкової ланки освіти - В.П.Тименком. Він охоплював такі наскрізні змістові лінії: основи виробництва; продуктивну працю; професійне самовизначення; трудове виховання; творчу працю. Стандарти визначають мету, завдання і обов'язковий мінімум змісту освіти у відповідній її ланці.

Державний стандарт початкової загальної освіти було затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 р. № 1717. Згодом до нього були внесені зміни, затверджені колегією Міністерства освіти і науки України від 20.10.2005 року, яка розглянула питання “Про підсумки переходу початкової школи на новий зміст та структуру навчання” [13].

Як визначає стандарт, **метою** освітньої галузі “Технологія” є *розвиток особистості через залучення молодших школярів до творчої праці*, пропедевтична інформаційна культура, ознайомлення з основами

комп'ютерної грамотності, засвоєння знань про властивості оброблюваних матеріалів (предметів праці), вивчення засобів праці (інструментів), формування конструктивного підходу до виконання трудових завдань і обробки інформаційних даних, навчання безпеки праці.

У процесі реалізації освітньої галузі розв'язуються такі **завдання**:

- ознайомлення учнів з основними напрямками трудової діяльності та формування умінь і навичок роботи ручними знаряддями праці, що застосовуються в різних технологічних процесах;
- формування практичних умінь і навичок у художній і технічній праці;
- пропедевтичне ознайомлення зі світом професій;
- виховання позитивного ставлення до праці.

Зміст освітньої галузі “Технологія” структуровано за наступними **змістовими лініями**:

- Напрями трудової діяльності.
- Трудове виховання і професійна інформація.
- Пропедевтика інформаційної культури.
- Творча праця.

За даними змістовими лініями стандарт визначає конкретний зміст освіти та державні вимоги до рівня підготовки учнів. Так, зокрема, молодші школярі повинні мати уявлення про основні види, способи, засоби і предмети праці, світ професій, уміти планувати послідовність трудових дій, працювати в колективі та індивідуально тощо.

Предметне наповнення освітньої галузі “Технологія” становить “Трудове навчання”, яке може поєднуватися з іншими дисциплінами, такими, наприклад, як “Елементи креслення і графічної грамоти”, “Основи інформатики” тощо. Наслідком інтеграції освітніх галузей “Технології” і “Мистецтво” можна вважати предмет “Художня праця”, який в мовах гуманізації освіти, відмови від технократизму набув особливої пошани і популярності протягом минулого десятиліття. Таким чином, зміна змісту предмета та навіть і саме його існування у навчальних планах загальноосвітньої школи визначається на основі врахування об'єктивних тенденцій розвитку відповідних сфер конкретнонаукових і педагогічних знань та усвідомлення суспільних запитів, потреб у відповідних освітніх послугах.

Аналогічні трудовому навчанню предмети сьогодні входять до навчальних планів шкіл усіх цивілізованих країн світу, однак називаються вони по-різному, наприклад, у Великобританії та Росії – “Технологія”, в Австрії – “Виробниче виховання”, у Голландії – “Ручні роботи”, у Словаччині – “Виробнича майстерність”, у Польщі – “Техніка” тощо.

Трудове навчання як складова частина загальної системи політехнічного навчання має свою *систему*, в якій I ступінь – трудове навчання в початкових класах, II ступінь – праця у майстернях в основній школі, III ступінь – трудова підготовка у старших класах. Система

трудового навчання вимагає додержання наступності між усіма її ланками, а також між початковими класами школи та дошкільними дитячими закладами.

Зміст навчального предмета визначається програмою. При укладанні змісту програми трудового навчання керуються такими дидактичними **принципами**: політехнізму; науковості; зв'язку теорії з практикою; систематичності і послідовності; доступності і посильності праці для учнів; свідомості і активності учнів у трудовому навчанні; наочності; виховання і розвитку учнів у процесі трудового навчання. Усі ці принципи діють в тісному зв'язку один з одним. Кожен з них розкривається і реалізується через правила навчання, які визначають способи діяльності вчителя і учнів по реалізації принципу в конкретних умовах навчального процесу.

“Трудове навчання” в початкових класах є важливою ланкою в системі навчальних предметів, спрямованих на всебічний гармонійний розвиток школярів. Його метою *є розвиток особистості через залучення школярів до творчої праці, формування конструктивного підходу до вирішення трудових завдань.* У процесі трудового навчання розв'язуються наступні завдання:

ознайомлення учнів з основами сучасного виробництва та формування умінь і навичок роботи ручними знаряддями праці;
пропедевтична орієнтація у різних типах професій;
виховання творчого ставлення до праці;
посильна участь у продуктивній праці.

Зміст програми зорієнтований на світ професій. Мета і завдання предмета реалізуються на основі змісту основних напрямів життєдіяльності людини, з огляду на які у програмі виділено **п'ять розділів**: “Людина і природа”, “Я сам та інші люди”, “Людина і знаки інформації”, “Людина і техніка”, “Людина і художнє докiлля”.

Вивчаючи розділ **“Людина і природа”**, діти знайомляться з професіями відповідного типу, вчать працювати з рослинним матеріалом, ліпити з глини, доглядати за кімнатними квітами.

Розділ **“Я сам та інші люди”** представлений побутовою працею, виготовленням подарунків та сувенірів до свят з паперу, ниток, тканин.

Зміст розділу **“Людина і знаки інформації”** знайомить молодших школярів з відповідними професіями, умовними знаками передачі інформації, вони виконують роботи з картоном і матеріалами хімічного походження.

У розділі **“Людина і техніка”** діти дізнаються про технічні професії, працюють з будівельними, технічними конструкторами і різними матеріалами над створенням моделей, макетів об'єктів за зрезком, технічним малюнком і власним задумом.

Розділ “**Людина і художнє довкілля**” покликаний ввести учнів у світ професій, пов’язаних з дизайном, познайомити з елементами художнього конструювання предметів побуту, елементами паркового мистецтва, макетування.

Важливим компонентом програми є *профорієнтаційна робота* з молодшими школярами на рівні профінформації і профдіагностики та поєднання навчальної роботи зі суспільно корисною, продуктивною працею школярів у позанавчальний час. Пропедевтична профорієнтаційна робота з учнями будується за принципом концентризму: спочатку дітей знайомлять з зовнішніми атрибутами професій всіх типів (1 клас), згодом – з предметами і засобами професійної діяльності (2 клас), надалі з’ясовують мету і умови праці представників різних типів професій (3 клас) і наостанок – виявляють кваліфікаційні якості працівників (4 клас).

Для кожної теми програми визначено *зміст знань і умінь*, які підлягають засвоєнню, державні *вимоги* щодо рівня підготовки учнів стосовно мовленнєвих, графічних та практичних умінь, наведено *орієнтовний перелік практичних робіт*. Учитель, виходячи із програмних навчально-виховних завдань, місцевих умов та можливостей, обирає для виготовлення ті вироби, які рекомендуються, або підбирає інші, конструювання яких відповідає змісту розділу і теми, що вивчається. За тематикою змістових розділів також запропоновані *узагальнюючі практичні роботи*, які можуть бути використані вчителем для контролю навчальних досягнень учнів з трудового навчання.

Наголошено на необхідності реалізації міжпредметних зв’язків, інтеграції трудового навчання з іншими навчальними предметами.

Пріоритетним визнано розвиток *загальнотрудових і конструктивних умінь* учнів. Практичні роботи пропонується виконувати у складі невеличких *творчих груп* школярів, роль вчителя при цьому має бути *стимулюючою, коригуючою*, а не диктаторською; має бути забезпечена *ситуація вільного вибору* різних за складністю трудових завдань відповідно до вікових, психофізіологічних можливостей дітей із врахуванням індивідуальних інтересів і потреб у праці.

Право розподілу часу за темами кожного модуля надається вчителю. За навчальним планом у 1 класі на трудове навчання відводиться 2 години на тиждень, у всіх наступних класах – по одній годині.

Авторська програма інтегрованого курсу “**Художня праця**” В.П.Тименка розроблена на засадах художньої педагогіки і розвивального навчання. Вона спонукає вчителів і учнів до самореалізації творчих здібностей. Мета курсу досягається шляхом комплексного впливу на учнів засобами мистецтва: художнім словом, кольором, образотворенням з різних матеріалів.

Назви тем програми у віршованій формі спрямовані на актуалізацію, в першу чергу, мотиваційної сфери особистості, а не техніко-технологічної, як у інших варіативних програмах з трудового навчання.

Спочатку пробуджується бажання працювати, забезпечується “входження” в образ, а потім виконуються предметно-маніпулятивні дії по втіленню словесних і графічних образів у різних легкооброблюваних матеріалах. Від уяви, фантазії – до кінчиків пальців, від дитини – до мистецтва.

Програма пропонує 3-4 узагальнені теми на кожну чверть, формулює триєдину мету теми і варіативні теми занять. Наприклад: Перша чверть – краса природи. Т.1. Сонцезайчики, краплинки люблять райдужні хатинки. Т.2. Сонячний дощик. Т.3. Є в садах чарівники, яких звать садівники. Т.4. Живе в лісі на горбі президент усіх грибів...Чверть друга – передноворічна! Третя чверть – це рукотворчість. Четверта чверть – весняноцвітна.

Проблеми визначення змісту програм для початкового трудового навчання в освітній галузі “Технологія” залишаються нерозв’язаними. Більшість діючих програм допускають дублювання матеріалу, неузгодженість з іншими предметами початкового курсу школи, не мають системи у підборі виробів, слабо забезпечують наступність дошкільної трудової підготовки та перспективність по відношенню до основної школи, не містять навчального матеріалу для розвитку досвіду творчої діяльності та позитивного емоційно-ціннісного ставлення до праці. Головна причина цього – емпіричний відбір навчального матеріалу, відсутність опори на концептуальні положення дидактики та методики викладання трудового навчання з проблем проектування змісту навчального предмета.

Уроки праці в початкових класах покликані ввести молодших школярів у світ творчої трудової діяльності людини, познайомити дітей із законами, закономірностями людської виробничої діяльності у її взаємозв’язках з природою та суспільством. Розробка змісту такої підготовки залишається актуальним завданням методики трудового навчання в початковій школі.

Запитання і завдання для самостійної роботи

1. Висвітліть історію впровадження трудового навчання в загальноосвітній школі..
2. Розкрийте мету і зміст освітньої галузі “Технологія” Державного стандарту початкової ланки освіти.
3. Яке завдання трудового навчання молодших школярів на сучасному етапі розвитку початкової школи? У чому полягає конструкторно-технологічний підхід?
4. Порівняйте основні науково-методичні ідеї та зміст програм “Трудове навчання” і “Художня праця”.
5. Які вимоги ставить програма “Трудове навчання” до знань і умінь учнів з праці в I-IV класах?

Тема 3. Методи трудового навчання учнів молодшого шкільного віку

План

1. Системи професійного та трудового навчання.
2. Класифікація методів трудового навчання.
3. Характеристика методів, що визначаються за джерелами інформації.
4. Репродуктивні та активні методи у трудовому навчанні молодших школярів.

Проблеми методів передачі трудового досвіду сягають у глибину тисячоліть і постали ще на зорі історії людства. Значний вплив на їх вирішення справили розвиток цивілізації, суспільний поділ праці, зміни, які приніс упродовж останніх століть науково-технічний прогрес.

Український народ виробив свою оригінальну систему трудового гарту підростаючих поколінь. Вона включає як морально-психологічну, так і практичну підготовку, об'єднує визначальні етапи трудового становлення особистості (ігровий, помічний, кваліфікаційний). Ця система вирізняється тим, що забезпечувала підготовку до дуже багатьох видів господарської діяльності, притаманної трудовій культурі українців.

В історії професійного навчання відомо п'ять основних методичних підходів до організації процесу засвоєння трудових знань, формування умінь і навичок учнів, які прийнято називати **системами виробничого навчання**. Їх дослідженню присвячені праці академіка Д.О.Тхоржевського [28]. Це предметна, операційна, предметно-операційна, моторно-тренувальна та операційно-комплексна системи. Детальніше про них йтиметься на стор.

Усі перелічені системи визначають лише способи формування трудових навичок у порівняно вузькій сфері виробництва. Поряд з цим до завдань трудової підготовки в загальноосвітній школі входить формування в учнів політехнічних знань, загальнотрудових умінь, розвиток творчих здібностей і виховання трудової культури. Ні одна з перелічених професійних методик не забезпечує оптимального вирішення цих завдань. Окремі елементи цих методичних систем запозичені для трудового навчання в загальноосвітній школі.

У зв'язку з механізацією і автоматизацією сучасного виробництва фізичні функції працівників у процесі трудової діяльності поступаються сенсорним і інтелектуальним функціям з планування технологічного процесу, управління машинами і контролю за виходом продукції. При цьому важливого значення набувають технічна творчість, раціоналізація і конструювання. Усе це сприяє розробці нових систем як у професійній, так і в шкільній методиці трудового навчання. Такою новою системою можна вважати **конструкторсько-технологічну**, провідна ідея якої полягає в органічному поєднанні виконавської і творчої діяльності учнів. Школярі

ставляться у такі навчальні ситуації, які вимагають ще до безпосереднього виготовлення виробу вирішити цілий ряд технічних завдань по розробці його конструкції, розв'язати певні технологічні та організаційно-економічні проблеми, що виникають у зв'язку з проектуванням майбутнього продукту трудової діяльності. Поряд з великою увагою до інтелектуальної діяльності, для формування практичних трудових умінь і навичок у цій системі використовуються елементи названих вище методичних підходів.

Згідно класичного визначення під **методами трудового навчання** розуміють способи організації спільної роботи вчителя і учнів, з допомогою яких досягається засвоєння останніми техніко-технологічних знань, формування трудових умінь і навичок, виховання позитивного ставлення до праці, розвиток самостійності і творчої активності в навчальній і трудовій діяльності. Оскільки завдання трудового навчання на загал співпадають з завданнями вивчення інших дисциплін (повідомлення нових знань, формування умінь і навичок тощо), то можна використати загальнодидактичну класифікацію методів. Однак застосування відомих методів у трудовому навчанні має характерні особливості, зумовлені специфікою уроків праці.

Зупинимося коротко на **класифікації методів трудового навчання**. У відповідності з **метою застосування** їх поділяють на:

- методи повідомлення нових знань;
- методи формування умінь і навичок;
- методи контролю за ходом і оцінювання результатів навчання.

Класифікувати методи трудового навчання можна і **за джерелами інформації**, з яких учні набувають знань, умінь і навичок:

➤ **словесні** (розповідь, пояснення, бесіда, лекція, аудіозаписи, радіопередачі, друковане слово: підручники, посібники, довідники, енциклопедії тощо);

➤ **наочні** (демонстрації готових виробів, їх частин, розгортки, рисунків, креслень, технологічних карт, фотографій, таблиць, інструментів, матеріалів, слайдів, діафільмів, кінофільмів, телепередач, відеозаписів, показ прийомів роботи тощо);

➤ **практичні** (трудові вправи, досліди, лабораторні роботи, самостійна розробка конструкцій, виконання практичних робіт).

Існує також класифікація методів трудового навчання, в основу якої покладено **ступінь самостійності учнів у пізнавальній діяльності**. За цією ознакою методи трудового навчання поділяють на

- **репродуктивні**;
- **активні** (частково-пошукові, проблемні, дослідницькі).

Як бачимо, сьогодні у методиці трудового навчання не вироблено єдиної класифікації методів. Найчастіше у практиці роботи вчителі послуговуються двома останніми.

У початкових класах на уроках праці використовують такі *словесні* методи, як пояснення, розповідь та бесіда.

Пояснення характеризується лаконічністю і чіткістю викладу. При підготовці до роботи учитель пояснює, як раціонально організувати робоче місце, при плануванні – як визначити послідовність роботи, при виготовленні виробу – як користуватися інструментами і виконувати конкретні технологічні операції, раціональні прийоми. Пояснення використовують для з'ясування значення нових слів, термінів.

Розповідь застосовується для розгорнутого повідомлення нових відомостей. Вона може бути побудована на індуктивному, дедуктивному і генетичному принципах. При індуктивній побудові розповіді вчитель знайомить дітей з конкретними об'єктами техніки, виробництва і поступово переходить до узагальнень. Побудувавши розповідь на дедуктивному принципі, він спочатку знайомить учнів з загальними поняттями, а потім ілюструє їх конкретними прикладами. При генетичній побудові розповіді педагог підводить школярів до розуміння об'єктів, показуючи історію їх виникнення і розвитку. До розповіді та пояснення ставляться такі **вимоги**:

- достовірність змісту (факти, які повідомляються, мають відповідати науковим даним і змісту навчальної програми);
- логічно виправдана послідовність;
- чіткість і доказовість (доказовість сприяє свідомому виконанню пояснених правил безпеки, прийомів роботи тощо);
- емоційність викладу (байдуже чи наснажене емоціями ставлення вчителя передається дітям і впливає на сприймання матеріалу, його запам'ятовування);
- культура мовлення.

На заняттях з праці у початкових класах широко застосовується *бесіда*. Це – діалогічний спосіб організації взаємодії вчителя і учнів, спрямований на актуалізацію знайомих дітям відомостей, власного досвіду, необхідних для засвоєння нових знань на конкретному уроці, на закріплення і перевірку вивченого, узагальнення теоретичного матеріалу заняття, підведення підсумків роботи. Бесіда незамінна при аналізі трудового завдання та навчанні плануванню виготовлення виробів. Нові знання можуть бути засвоєні за допомогою *евристичної бесіди*, яка дозволяє максимально активізувати мислительну діяльність учнів, самостійне знаходження вирішення посильних навчальних проблем, однак сфера її застосування в початкових класах дуже обмежена.

Готуючись до проведення бесіди, вчитель продумує зміст запитань (вони повинні бути пов'язані з раніше вивченим матеріалом, опиратися на власний досвід вихованців), чітко формулює, встановлює їх логічну послідовність, прогнозує можливі відповіді дітей. У ході бесіди слід

домагатися розгорнутих повних відповідей, доповнювати і узагальнювати їх, виправляти помилки, ставлячи допоміжні навідні запитання.

Демонстрація та ілюстрування є засобом реалізації принципу наочності навчання. На уроках праці використовують такі їх *види*:

- демонстрування об'єктів і процесів, що вивчаються, в натуральному виді (інструменти, зразки виробів, моделі тощо);
- демонстрування художніх і графічних зображень (малюнки, таблиці, технологічні карти тощо);
- демонстрування кінофільмів, діапозитивів та діафільмів;
- демонстрування прийомів роботи для засвоєння умінь і навичок обробки матеріалів.

Демонстрування та ілюстрування майже ніколи не використовуються осібно. Вчителю слід завжди добре продумати способи їх поєднання зі словесними методами (поясненням, розповіддю, бесідою), керувати сприйняттям демонстрованих об'єктів, застосовувати їх по мірі необхідності: непотрібні в даний момент засоби прибирати з поля зору учнів.

Демонстрування нових прийомів роботи відбувається, як правило, у такій **послідовності**:

- 1 – цілісний показ трудової дії в робочому темпі;
- 2 – сповільнений показ, що супроводжується поясненням;
- 3 – цілісний показ в робочому темпі;
- 4 – пропозиція кільком учням повторити дії вчителя (клас контролює правильність);
- 5 – фронтальне виконання прийому.

Особливість методики трудового навчання, зумовлена переважанням на уроках самостійної практичної діяльності учнів і потребою управління нею, проявляється у частому використанні інструктажу.

Інструктаж – це сукупність методичних прийомів, за допомогою яких учитель підготовляє, організовує і скеровує навчально-практичну діяльність учнів. За умови правильного добору таких прийомів інструктаж забезпечує результативність уроку. Інструктажі прийнято класифікувати:

- за часом проведення (ввідний, поточний, заключний);
- за охопленням учнів (індивідуальний, груповий, фронтальний);
- за формою викладу навчального матеріалу (усний, письмовий, графічний, змішаний).

Ввідний інструктаж включає постановку конкретного трудового завдання, характеристики операцій, пояснення правил та демонстрацію виконання трудових прийомів. **Поточний** інструктаж спрямований на виявлення допущених помилок, з'ясування причин недоліків і пояснення правильних прийомів роботи. **Заключний** інструктаж охоплює аналіз виконання трудового завдання, характеристики помилок і оцінку роботи учнів, підведення підсумків уроку.

Трудове навчання належить до предметів, у змісті яких переважає оволодіння не теоретичними відомостями з певної галузі знань, а **способами дії**. Це зумовлює переважання у методичному арсеналі вчителя методів, в основі яких лежать **організація практичної діяльності** самих учнів. Адже сформувати трудові уміння та навички за допомогою лише словесних та наочних методів неможливо.

Під **трудовим умінням** розуміють здатність людини до усвідомленого виконання дії, набуту на основі знань і елементарного досвіду. Воно формується завдяки створенню мисленого образу дії, на основі якого дія виконується і контролюється у процесі відпрацювання у вправах. У процесі вправляння формується і **навичка** – автоматизований компонент діяльності, який характеризується швидкістю і точністю виконання дій без постійного контролю за всіма етапами їх здійснення.

За змістом розрізняють **вправи**:

- з організації робочого місця;
- з налагоджування інструменту;
- з засвоєння первинних трудових прийомів і дій;
- з удосконалення умінь та навичок тощо.

До застосування вправ ставляться такі дидактичні **вимоги**:

- вони повинні ґрунтуватися на свідомій діяльності учнів;
- виправдовує себе комплексне впровадження вправ з логічним ускладненням змісту трудових дій;
- необхідно, щоб учні вчилися самостійно контролювати свої дії, ця функція поступово передається їм учителем.

За ступенем самостійності учнів у пізнавальній діяльності методи трудового навчання поділяють на **репродуктивні** та **активні** (конструктивні).

Репродуктивний характер діяльності передбачає активне сприймання і запам'ятовування навчальної інформації, що повідомляється вчителем або іншим джерелом, виконання трудових дій за зразком, виготовлення виробів за готовим планом та повною технічною документацією.

У результаті застосування репродуктивних методів навчання школярі діють, копіюючи роботу вчителя, відтворюючи те, що він їм пояснив і показав, у них формуються початкові знання та елементарний досвід виконання трудових операцій. За допомогою репродуктивних методів формуються добрі, умілі виконавці, однак сьогодні цього недостатньо.

Найхарактернішою ознакою методики сучасного уроку є орієнтація на всебічний розвиток особистості учнів, формування досвіду їх самостійної і творчої трудової діяльності. Цьому сприяє використання активних методів навчання, до яких відносять частково-пошукові, проблемні та дослідницькі.

Суть частково-пошукового методу полягає в тому, що в процес трудового навчання вводиться система завдань зростаючої складності з елементами самостійного пошуку їх розв'язку.

Починаючи зі школи 1 ступеня при виготовленні навіть найпростіших виробів перед учнями ставляться завдання, вирішення яких сприяє розвитку технічного мислення, конструкторських умінь, фантазії тощо. Наприклад, вчитель запитує, який матеріал краще вибрати для певного виробу, як зекономити матеріал, час, або в технологічній картці подає неповну інформацію щодо розмірів окремих деталей, їх кількості тощо.

Відсутність готових рецептів, необхідність проведення розрахунків, викликає потребу подумати, пригадати вже відоме для застосування в новій ситуації, пофантазувати, уявити щось, обговорити різні варіанти та прийняти рішення.

Проблемні методи реалізуються на уроках трудового навчання через створення і вирішення проблемних ситуацій. У початкових класах це постановка певного пізнавального завдання, що містить у собі протиріччя, яке породжує потребу роздумів, висунення припущень, проведення спотережень і дослідів, відстоювання своїх думок у дискусії, самостійного формулювання висновків.

Прикладом створення такої ситуації на уроці, присвяченому вивченню елементів повітроплавання та моделюванню планера, може бути демонстрування вчителем падіння з певної висоти двох однакових листків паперу, один з яких зім'ятий, а інший – рівний. Аналізуючи свої спостереження, учні виявляють протиріччя: листки однакові за розмірами, вагою і якістю паперу, а падають з різною швидкістю. На основі цього вони формулюють проблему: чому другий лист падав довше, і приступають до вирішення цього запитання.

Школярі висувають гіпотези, обговорюють їх, роблять власні висновки. Звичайно, відомості, здобуті таким шляхом, мають суб'єктивну новизну, але позитивним є те, що здобуті вони дітьми у процесі самостійної пізнавальної діяльності, мотивованої пізнавальним інтересом і сприймаються ними як власні відкриття.

Дослідницькі методи у трудовому навчанні використовуються для формування в учнів умінь вести науковий пошук у галузі технології, розвитку творчих здібностей дітей. У початкових класах є можливості для застосування елементів дослідництва вже з перших уроків праці. Адже добираючи матеріали для виготовлення найпростіших виробів, можна вчити дітей їх досліджувати.

Наприклад, готуючись до створення човників з паперу, з'ясовуємо, що вони мають бути водонепроникні і міцні. Які види паперу відповідають цим вимогам? Перетворимо наш клас на дослідницький центр і спробуємо відповісти на це запитання. Міцність випробуємо на розрив, а гігроскопічність - шляхом змочування зразків паперу водою. Для дослідів

оберемо шматочки серветкового, провощеного, газетного, малювального та копіювального паперу. Учні самостійно виконують пошукову роботу, вчитель допомагає їм оформити її результати та сформулювати висновки.

На перших порах педагог дає дітям готову методику проведення досліджень, надалі він може пропонувати самостійно її розробити на базі отриманих знань і умінь. Наприклад, вивчаючи просте електричне коло, учні можуть власними зусиллями скласти схеми дослідів на визначення матеріалів, які проводять електричний струм, та виконати їх.

Свідомий вибір і вміле використання комплексу методів навчання – це ознака творчості і запорука майстерності вчителя. Ефективність застосування усіх означених груп методів у трудовому навчанні молодших школярів залежить від того, наскільки вони відповідають поставленій перед школою меті та завданням, віковим особливостям дітей, а також враховують прогресивні, співзвучні сучасності народно-педагогічні традиції та світовий досвід у цій важливій справі.

Запитання і завдання для самостійної роботи

1. Які системи професійного навчання Ви знаєте? У чому полягає сутність конструкторсько-технологічної системи навчання у початкових класах?
2. Які особливості методів трудового навчання? Чим вони зумовлені?
3. Як у методиці трудового навчання прийнято класифікувати інструктажі? Складіть фрагмент конспекта уроку з використанням поточного інструктажу.
4. Змодельуйте ігрову ситуацію, яка ілюструє проблемний метод трудового навчання.
5. Розробіть текст розповіді для учнів 1 класу про технологію виготовлення паперу; пряжі; пластмас.
6. Запропонуйте опис лабораторного дослідження молодшими школярами властивостей тканини; пластиліну; деревини і фанери; визначення напрямку волокон у листі паперу.

Тема 4. Організаційно-методичні основи обладнання і проведення навчальних занять з праці в початкових класах

План

1. Вимоги до обладнання робочої кімнати для занять з трудового навчання учнів 1-4 класів.
2. Основні санітарно-гігієнічні норми та вимоги безпеки праці для молодших школярів.
3. Навчально-методичне забезпечення навчально-виховного процесу.
4. Форми організації навчальної діяльності молодших школярів на уроках праці, особливості їх застосування.

Організація трудового процесу - це система заходів, засобів налагоджування виробничої діяльності, які покликані забезпечити оптимальні умови для її здійснення. Вони стосуються:

- ◆ обладнання робочої кімнати в цілому та робочих місць вчителя і учнів зокрема;
- ◆ дотримання санітарно-гігієнічних норм та вимог безпеки праці;
- ◆ матеріально-технічного та методичного забезпечення;
- ◆ розподілу праці у процесі виконання трудових завдань;
- ◆ нормування, оплати праці, запобігання браку, утилізації відходів тощо.

Створити належні умови для повного виконання змісту програм трудового навчання, позакласної роботи з техніки та праці в звичайних класних кабінетах не тільки важко, а й практично неможливо. Педагогічний досвід та науково-методичні дослідження переконують, що для реалізації сучасних завдань початкової трудової підготовки дітей, створення умов для розвитку особистості кожного у процесі творчої праці у кожній школі необхідно мати **спеціалізовану робочу кімнату для проведення занять з молодшими школярами**. Такі кімнати комплектуються спеціальним обладнанням і необхідними наборами інструментів та матеріалів з кожного розділу програми. Відпадає потреба забезпечувати ними кожен початковий клас. Використання лещат, лобзиків, електровипалювачів, палітурних, столярних, слюсарних інструментів дає змогу значно розширити зміст політехнічної підготовки, підвищити якість роботи.

Згідно "Положення про кімнату для уроків трудового навчання 1-3 класів" вона повинна бути обладнана відповідно до навчально-виховних завдань, технічних і санітарно-гігієнічних вимог. Робоча кімната організовується у приміщенні, площа якого 54-60 м (на 1 учня - 1,5-2 м).

При влаштуванні робочої кімнати необхідно дотримуватися науково обґрунтованих рекомендацій спеціалістів. Так, під час фарбування приміщення слід домагатися оптимального співвідношення кольорів, які в

поєднанні мають створювати спиятливу кольорову гаму.

Важливим є дотримання санітарно-гігієнічних вимог щодо освітлення робочих місць та метеорологічних умов у приміщенні. Коефіцієнт природнього освітлення на робочій поверхні повинен бути не нижчий 1,5% у найвіддаленішому місці кімнати. Для забезпечення робочих місць природнім освітленням їх необхідно розмішувати так, щоб світловий потік падав спереду або з лівого боку. Штучне освітлення здійснюється з використанням люмінісцентних ламп або ламп розжарювання, освітленість повинна бути не менше 300 люксів. Найбільш сприятливим метеорологічним умовам відповідає температура повітря 17-18 С, відносна вологість - 40-60%. Для провітрювання використовують фрамуги та примусову вентиляцію витяжного типу. Озеленення повинне сприяти створенню в кімнаті приємного мікроклімату. Робоче місце вчителя обладнується на підвищенні до 200 мм.

На столі розміщується пульт дистанційного керування технічними засобами навчання, вимикачі для вмикання напруги на робочі столи учнів. Демонстраційний стіл монтується на поворотному крузі. На передній стіні кімнати закріплюються класна дошка з рухомими частинами або шторками, екран для демонстрації кіно- і діафільмів. Під дошкою розміщуються класні креслярські інструменти, зліва - шафа для таблиць і технологічних карт, справа - санітарний куточок: умивальники, мильниці, електросушка, аптечка.

У кімнаті встановлюють робочі столи учнів 500x600 мм, або 500x1200 мм різної висоти для школярів 1-4 класів. Обладнання робочих місць повинне відповідати ергономічним вимогам. *Ергономіка* - це наука, яка вивчає функціональні можливості людини у трудових процесах, особливості взаємодії її анатоμο-фізіологічних властивостей з сучасними засобами трудової діяльності з метою створення таких умов праці, які сприяють високій продуктивності, а також збереженню сил, здоров'я і працездатності.

Робочі столи для учнів початкових класів мають задовільняти такі ергономічні вимоги: відповідати зросту школяра, забезпечувати симетричний розподіл навантаження, знижувати навантаження на кінцівки з допомогою підставок. Учень повинен сидіти за столом або стояти поруч прямо з невеликим нахилом голови вперед. Його плечі повинні розміщуватися паралельно поверхні столу, лікті в сидячому положенні мають лежати на стільниці, ноги спиратися на підніжку. Між тулубом і краєм столу повинен залишатися вільний проміжок 3-4 см. Віддаль від очей до стільниці повинна бути близько 350 мм.

На першому занятті в робочій кімнаті вчитель закріплює місця за учнями у відповідності з їх зростом та показує, які пози повинні займати учні у процесі роботи сидячи та стоячи, відпрацює їх з дітьми.

Кожне робоче місце обладнується комплектами інструментів індивідуального користування з різних розділів програми та розеткою з

напругою до 36 вольт. Особлива увага приділяється матеріально-технічному забезпеченню трудової діяльності учнів [1]. До складу *комплекту інструментів та пристроїв індивідуального призначення* повинні входити

- для роботи з папером і картоном: олівець простий, лінійка, косинець, гладилка, циркуль, ножиці, шило, пензлики для клею та фарб, картонажний ніж, баночки для клею і води, підкладна дошка;

- для роботи з тканинами і волокнистими матеріалами: набір голок, наперсток, ножиці, лінійка, косинець, сантиметрова стрічка, гачок для плетіння, п'яльця, олівець, кравецька крейда, пристрій для заволікання нитки в голку, пристрій для штопки, шпильки (булавки);

- для роботи з деревиною і фанерою: лінійка, косинець, олівець, циркуль, ножівка, лобзик з набором пилок, підставка для випилювання, електровипалювач, шило, молоток (вагою 200 г), ніж, свердлик, набір для різьби, наждачна шкурка;

- для роботи з металами: лінійка, косинець, олівець, рисувалка, ножиці, циркуль, ножиці для жерсті, лещата, пилка, напилки, кусачки, круглогубці, плоскогубці, набір для карбування;

- для комбінованих робіт з різними матеріалами: стеки, підкладна дошка, дротяний різак, шило, ніж, ножиці, свердлик, пензлики для клею і фарб, баночки для води і клею.

Комплекти інструментів індивідуального користування можна зберігати в шухлядах, спеціальних укладках, на стелажах, у шафах і видавати на заняття у залежності від розділу програми, який вивчають учні конкретного класу. У разі потреби, виходячи з конкретних умов, вчитель може доповнити ці комплекти великими лінійками, діроколами, широкими пензлями, пресами, пристроями для палітурних робіт, дрелями зі свердлами, ножівками тощо.

Для успішної організації трудового процесу необхідно забезпечити учнів достатньою кількістю *матеріалів*: папером різних видів, тонким картоном, тканинами, шнурами, нитками, пластиліном, клеями, фарбами, фанерою, шпоном, паролоном, фольгою, жерстю, м'яким дротом, цвяхами, батарейками, наборами "Конструктор", "Електроконструктор", "Архітектор" тощо. Заготівлю матеріалів здійснюють завчасно на весь навчальний рік, залучаючи до цього адміністрацію школи, батьків, шефів-виробників, самих учнів. Канцтовари закупаються, природні матеріали (жолуді, шишки, каштани, солому, глину тощо) діти збирають на екскурсіях. Усі матеріали сортують і зберігають у спеціальних шафах.

У тих школах, де немає обладнаних кімнат для трудового навчання учнів початкових класів, і трудовий процес організовується в умовах звичайного класного кабінету, виправдовує себе використання *індивідуальних папок* для уроків праці. У них зберігаються матеріали, спецодяг і на спеціальних картонних щитках за допомогою гумових стрічок, вкладених у прорізи та закріплених на звороті, фіксуються

необхідні інструменти і пристрої. Папки можуть зберігатися у шафі класного кабінету, або діти можуть приносити їх у день, коли за розкладом є урок трудового навчання.

Важливе місце в організації трудового процесу на уроках праці в початкових класах займають питання **дотримання порядку на робочому місці**, його обладнання у відповідності з правилами культури праці. Учитель знайомить молодших школярів з основними вимогами за допомогою плакатів "Правила робочої людини", "Правильно організуй робоче місце", різноманітних пам'яток. У результаті діти мають запам'ятати і виконувати "**золоте правило**" організації та порядку на робочому місці: "На столі немає бути нічого зайвого. Ті інструменти і пристрої, які беруть правою рукою, кладуть справа, ті, які лівою - зліва, які частіше застосовуються - ближче, які зрідка - подалі". Вчителю слід пам'ятати, що найкращим прикладом для учнів служить зразковий порядок на його власному робочому місці, на це слід звертати особливу увагу і при демонстрації прийомів роботи, і упродовж всього уроку.

Важливою вимогою культури праці у процесі організації трудового процесу є **дотримання санітарно-гігієнічних норм та вимог безпеки праці**. На заняттях учні повинні працювати у **спеціальному одязі** (халати або фартухи і нарукавники, хустинка, берет). Це дисциплінує, налаштовує на роботу, дозволяє виховувати охайність, дбайливе ставлення до власних речей, одягу. Дітям слід мати чисті ганчірки для витирання рук у процесі роботи, прибирання робочих місць тощо.

З перших уроків праці вчитель звертає увагу дітей на потребу утримувати своє робоче місце в чистоті, вчить, як прибирати його після роботи, куди складати відходи у процесі виконання завдання та викидати сміття після уроку. З часом до контролю за санітарно-гігієнічним станом кімнати вчитель може залучати і учнів, визначаючи **чергових**, в обов'язки яких входить перевірка робочих місць, повідомлення про виявлені недоліки та загальне прибирання класу (підмітання підлоги, догляд за кімнатними рослинами, миття дошки тощо).

На уроках трудового навчання та гурткових заняттях дітям доводиться мати справу з інструментами і пристроями, неправильне користування якими загрожує травмами. Точне дотримання правил безпеки праці служить надійною гарантією попередження нещасних випадків. Тому знання і виконання правил безпеки у поводженні з інструментами і пристроями - неодмінна умова належної організації трудового процесу. Вчителеві слід з перших уроків ознайомити дітей із загальними правилами безпеки, роз'яснити важливість і вимагати їх неухильного дотримання. До **загальних правил безпеки** належать такі:

- Роботу починай тільки з дозволу вчителя.
- Не користуйся інструментом, правила користування яким не вивчені.

- Працюй тільки справним інструментом. Про несправність повідом учителя.
- Використовуй інструмент лише за призначенням.
- Під час роботи тримай інструмент так, як показав учитель.
- Інструменти та обладнання зберігай лише в призначених для цього місцях. Не носи їх у кишенях, не звалюй на купу.
- Будь уважним: не розмовляй, не відволікайся на сторонні справи.
- Підтримуй порядок на робочому місці.

Перелік цих правил та правил внутрішнього розпорядку оформляють на стендах у робочій кімнаті. Вони слугують інструкцією для проведення навчання, яке здійснюють обов'язково на першому уроці та періодично повторюють, як правило, на початку кожної чверті. Відомості про інструктажі з безпеки праці фіксуються у журналі.

Правила безпеки, які стосуються користування окремими інструментами, вивчаються при виконанні відповідних видів робіт. Їх оформляють у вигляді пам'яток на окремих таблицях або плакатах та актуалізують безпосередньо перед виконанням практичної роботи із застосуванням конкретних інструментів у якості повсякденного інструктажу на етапі уроку, який пов'язаний з організацією засобів праці для виконання трудового завдання. Особливої ретельності вимагає ознайомлення учнів молодшого шкільного віку з правилами безпеки у поводженні з шилом, ножицями, ножем, голкою, лобзиком, викруткою, електровипалювачем.

У робочій кімнаті 1-4 класів концентрується все **навчально-методичне забезпечення** уроків і позакласних занять з праці. До складу методичного комплексу належать навчально-методичні посібники та наочні засоби.

За минуле десятиріччя Міністерством освіти і науки рекомендовано для учнів 1-4 класів ряд **навчально-методичних посібників** з трудового навчання та художньої праці, які забезпечують різні варіанти діючих програм (автори Л.І.Денисенко, В.П.Тименко, І.М.Веремійчик та ін.) [4; 6; 7; 8; 11; 12]. Крім того вчителі самостійно розробляють навчально-методичний роздатковий матеріал для учнів: технологічні картки, креслення виробів, технічні рисунки, картки-завдання, а також накопичують друковані матеріали для самостійної творчої діяльності школярів з праці та техніки.

Важливе значення має зосередження у робочій кімнаті навчально-методичних матеріалів для вчителів початкових класів, вихователів груп продовженого дня, керівників гуртків, батьків. З цією метою створюється картотека методичної та спеціальної літератури з методики трудового навчання, бібліотечка найновіших видань, періодики, накопичуються методичні рекомендації для проведення інструктажів, бесід, екскурсій,

розробки уроків, сценарії позакласних, позашкільних заходів, картотеки прислів'їв і приказок, загадок, матеріали, що узагальнюють досвід творчого педагогічного пошуку.

Наочні посібники для занять з трудового навчання є *натуральні* (предметні), *зображувальні* (графічні) та *екранні*.

Натуральними наочними посібниками на уроках служать природні і виробничі об'єкти, зразки матеріалів, інструменти, механізми, технічні пристрої, предмети господарської діяльності, вироби тощо. Причому засобами навчання вони стають лише тоді, коли використовуються з навчальною метою. До натуральних належать також спеціально створювані об'ємні наочні посібники: моделі, макети, муляжі. Вони дають змогу виділити найсуттєвіше в об'єкті спостереження, зрозуміти сутність процесів, що вивчаються.

Для ознайомлення учнів з об'єктами та явищами, які не можна побачити через їх віддаленість, небезпечність, об'ємність, а також з об'єктами техніки і технології минулих епох застосовують **наочні зображення** на площині (фотографії, малюнки, таблиці, плакати, технологічні картки), які видаються друкарським способом або самостійно виготовляються вчителем. Часто вони містять умовні графічні зображення: ескізи, креслення, діаграми, плани, схеми, які допомагають з'ясувати геометричну форму об'єктів, їх просторове розміщення, принцип дії, взаємозв'язок.

До **екранних засобів** наочності у трудовому навчанні належать діапозитиви, кінофільми, відеофільми, телепередачі, комп'ютерні програми, для застосування яких необхідні технічні засоби (діа- та кінопроектори, кодоскопи, телевізори, комп'ютери).

Створення та уміле застосування комплексу різноманітних наочних посібників сприяє підвищенню ефективності трудового навчання та виховання учнів. Вирішення питання про вибір засобів у кожному конкретному випадку пов'язане із визначенням мети, завдань уроку, змісту діяльності, обраними методами, прийомами та організаційними формами навчання, дидактичними функціями засобів і можливостями їх забезпечення.

Дбаючи про забезпечення навчально-виховного процесу засобами ефективно організації навчальної та трудової діяльності учнів, вчителю потрібно керуватися такими **вимогами**:

- навчально-методичні посібники повинні відповідати змісту навчальних програм, державним освітнім стандартам, меті та основним завданням навчально-виховного процесу у початковій школі;

- наочні посібники мають враховувати вікові психофізіологічні особливості учнів молодших класів, відображати сучасний стан розвитку науки, виробничих технологій, бути створені за законами технічної естетики, міцні, безпечні і зручні для використання і зберігання.

-

Організуючи спільну діяльність молодших школярів на уроках трудового навчання, вчителів доводиться постійно здійснювати **вибір способів розподілу праці** для виконання учнями трудових завдань, а згодом - навчити цьому і самих дітей.

Методистами досліджені та апробовані на практиці різні **форми організації навчальної діяльності молодших школярів на уроках праці: фронтальна, групова та індивідуальна**. Критеріями для їх характеристики є охоплення різної кількості учнів навчальною і трудовою діяльністю, особливості керівництва їх діяльністю з боку вчителя, способи розподілу праці, ступінь тісноти взаємодії та спілкування.

Найпростішою формою організації трудового навчання є **фронтальна робота**, коли кожен учень виготовляє один виріб від початку до кінця. При цьому вчитель керує роботою всього класу. Наприклад, таким чином виготовляють листівки та сувеніри до свят своїм мамам, бабусям, братикам, ялинові прикраси тощо. Діти переконуються, що для спільної мети працювати разом цікавіше, така праця більш продуктивна, ніж поодиночі.

Групові форми організації трудового навчання передбачають співробітництво учнів у малих групах: парах, командах, бригадах, ланках, мікрокласах, "мініцехах" тощо. У цих випадках розподіл праці в бригадах може здійснюватися по-різному:

- кожен учень виконує свою частину спільного продукту;
- кожен виконує свою операцію і передає наступному члену бригади;
- взаємодія і спілкування членів бригади відбувається на протязі всього трудового процесу.

Кількість учнів, які об'єднуються для спільної праці в бригадах, зростає від 2-3 чол. у перших класах до 6-8 чол. у четвертих. Визначаючи кількісний склад бригад, потрібно в першу чергу співвідносити його з можливими варіантами поділу трудового процесу з виготовлення виробу на окремі операції чи частини для виконання членами бригади. Наприклад, модель автомобіля може складати бригада з 3 чоловік: один збирає кузов, другий - кабіну, третій - колеса.

У початкових класах **критеріями для поділу на групи** можуть бути:

- рівень успішності;
- рівень взаємин, що склався у класі;
- наявність реального лідера;
- присутність в групі хлопчиків та дівчаток.

Саме в неоднорідних за успішністю групах швидше виникають відносини взаємної залежності: сильні учні зацікавлені допомогти слабшим, а ті, в свою чергу, стараються працювати якнайкраще. Організуючи змагання між бригадами, треба слідкувати, щоб вони мали однакові можливості для перемоги. Аби попередити негативні прояви суперництва, заздрощів, сварок, слід міняти склад груп.

Перехід до групових форм організації знаменує собою зростання рівня самостійності школярів: вони вступають в спільну трудову діяльність, об'єднані єдиним завданням з певним поділом праці, користуються результатами праці один одного, значна частина управлінських функцій і відповідальності передається у бригади. Предметом особливої турботи вчителя при цьому має стати навчання дітей **правилам спільної праці** та **правилам бригадира**. З ними можна просто познайомити, а можна спільно з дітьми їх створити, виробити.

Індивідуальна форма організації навчальної діяльності учнів передбачає виконання окремих завдань для кожного. Найчастіше вона застосовується для контролю навчальних досягнень учнів на уроках трудового навчання. Для керівництва навчальною і трудовою діяльністю школярів у індивідуальній формі організації слід подбати про інструктивні матеріали та дидактичні засоби індивідуального користування.

Крім того при підготовці до уроків учитель може запропонувати індивідуальні дослідницькі завдання для школярів, такі як, наприклад, побесідувати з родичами і близькими знайомими та дізнатися про їх професії або господарські традиції тощо; знайти у періодичній пресі статті про об'єкти виробничого оточення школи; з дитячої художньої та науково-популярної літератури довідатися і підготувати повідомлення про видатних вчених і дослідників, раціоналізаторів і винахідників, історію розвитку певного виду техніки; дібрати українські народні прислів'я та приказки про працю, загадки про інструменти та техніку.

Включення у навчально-виховний процес усіх зазначених форм організації спільної праці молодших школярів має значний вплив на підготовку, побудову кожного етапу уроку, його дидактичних елементів.

Запитання і завдання для самостійної роботи

1. Ознайомтеся з нормативними документами щодо організації матеріальної бази трудового навчання в початковій школі та визначіть основні вимоги до неї.
2. Дотримання яких санітарно-гігієнічних норм та правил безпеки праці слід вимагати вчителю початкових класів?
3. Охарактеризуйте склад навчально-методичного комплексу для занять учнів 1-4 класів.
4. Розкрийте значення, зміст та форми організації спільної роботи молодших школярів на уроках праці. На що слід звертати увагу при підготовці таких уроків?
5. Складіть конспекти уроків трудового навчання з використанням групової форми організації праці учнів.

Тема 5. Планування роботи та підготовка вчителя до проведення уроків трудового навчання в початкових класах

План

1. Загальнодидактичні вимоги до уроків праці.
2. Специфіка уроків трудового навчання в початкових класах. Дотримання основних методичних вимог на уроках праці в початкових класах.
3. Попередня (перспективна) підготовка вчителя до уроку праці. Принципи планування навчально-виховної роботи на рік, півріччя, тиждень.
4. Зміст безпосередньої підготовки вчителя до уроку трудового навчання.

Дидактика є теоретичною основою методики викладання конкретних предметів, у т.ч. й трудового навчання. Вона вивчає реальний педагогічний процес, встановлює зв'язки між фактами, явищами, вивчає закономірності, на основі яких є змога ефективно організувати навчальну діяльність та прогнозувати її наслідки, розробляти рекомендації щодо змісту, методів, форм, засобів трудового навчання тощо.

Загальнодидактичні вимоги до уроків праці регламентуються дотриманням основних **принципів навчання**.

Усі теоретичні відомості щодо різноманітних технологічних процесів обробки матеріалів, їх властивостей, технічних об'єктів, трудових виробничих відносин, організаційно-економічних закономірностей, з якими знайомляться школярі, мають бути **науково** достовірними. Засвоєння дітьми знань, умінь, опанування досвідом творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до світу має відбуватися строго за науковими педагогічними канонами.

Досягнення ефективних результатів навчальної діяльності на уроці можливе у тому випадку, якщо вчитель буде спиратися на **свідомість і активність** школярів в учінні. Для цього він має задіяти систему активізації пізнавальної діяльності дітей, прагнути зробити кожного учня суб'єктом активного освоєння предмета. Необхідно навчити учнів визначати, розуміти, а потім самостійно ставити перед собою навчальне та трудове завдання. Для їх виконання важливе оволодіння виконанням розумових дій (порівняння, аналізу, синтезу, моделювання) та загальнотрудова умінь. Важливо також формувати в учнів пізнавальні та трудові інтереси, мотивацію, бажання вчитися і творити. Потрібно домагатися, щоб учні чітко усвідомлювали зміст кожного слова, терміну, пояснювати їх, опираючись на знання і досвід дітей.

Навчальний матеріал уроків праці має бути дидактично адаптований до вікових психофізіологічних особливостей учнів молодших класів, подаватися на тому рівні, який може бути засвоєний у даний віковий

період. Для забезпечення **доступності** методика трудового навчання радить використовувати ігрові форми організації діяльності, різні способи зацікавлення дітей тощо.

Словесний (вербальний) вплив на особистість молодших школярів у трудовому навчанні має органічно поєднуватися з візуальним рядом – демонстрацією та організацією роботи над різноманітними засобами **наочності** (предметними і графічними), технічними засобами навчання. На уроках трудового навчання вчитель має оптимальні можливості актуалізувати та розвивати чуттєвий досвід учнів. Однак через надмірне захоплення наочною створюються штучні перешкоди для глибокого оволодіння знаннями: воно може стати гальмом для розвитку абстрактного мислення, заважає розумінню суті загальних закономірностей.

Для виконання принципу **систематичності і послідовності** у навчанні вчитель повинен усвідомлювати місце кожного конкретного уроку праці в системі вивчення предмета, його наступність та перспективність: зв'язок з попередніми та значення для наступних уроків, важливість досягнення мети уроку для опанування певним розділом програми. Розуміння молодшими школярами логічного зв'язку між засвоєним і засвоюваним, складання разом з учителем опорних таблиць, конструкцій, структурно-логічних схем, алгоритмів дій буде запорукою системного навчання, засобом формування у свідомості дітей цілісної картини світу.

Навчально-виховний процес на уроках праці повинен мати орієнтацію на особистість кожного учня, врахування його **індивідуальних** пізнавальних інтересів, здібностей, задоволення потреб. Для здійснення особистісно орієнтованого підходу до дітей у трудовому навчанні слід забезпечити варіативність завдань, можливість їх вибору, диференціацію педагогічних впливів, рекомендується формувати тимчасові різнорівневі підгрупи учнів, використовувати адаптовані до їхніх можливостей навчальні матеріали тощо.

Принцип **виховуючого** характеру навчання вимагає від учителя чіткої постановки виховної мети уроків, адекватного їй добору змісту дидактичного матеріалу, методів роботи, прийомів особистого прикладу, форм організації трудових і навчальних взаємин учнів на уроці.

Пріоритетного значення у наш час набуває принцип **розвивального характеру** навчання. Зусилля вчителя мають бути спрямовані на цілісний розвиток особистості учнів, забезпечення взаємопов'язаного впливу на фізичну, інтелектуальну, соціальну та духовну її сфери.

Перед кожним уроком вчитель продумує засоби для здійснення роботи з **розвитку**

мислення (умінь аналізувати, виділяти головне, порівнювати, будувати аналогії, узагальнювати, систематизувати, доводити, пояснювати поняття, ставити і вирішувати проблеми),

сенсорної сфери (розвиток окоміру, орієнтування в просторі, точності і тонкощях розрізнення кольору, форми, звуків),

рухової сфери (оволодіння моторикою дрібних м'язів, умінням керувати своїми руховими діями, розвиток рухової спритності, координації рухів).

Урок у системі розвивального навчання міняє орієнтацію з мети озброєння учнів міцними знаннями, умінням і навичками, підготовки до майбутнього трудового життя на безпосередній розвиток дитини. Такий урок спрямований на створення умов, у яких діти відчують себе активними учасниками життя, суб'єктами пізнання. Тут учитель є не центральною фігурою, яка показує, пояснює, розповідає, диктує, виправляє, вимагає, перевіряє, оцінює, він стає організатором навчальної діяльності учнів, створює обставини, в яких учень веде самостійний пошук, виявляє і оволодіває способами дій, застосовує їх для вирішення навчальних завдань, обгрунтовує свої дії. Вчитель пояснює ситуацію, нагадує, натякає, підводить до проблеми, деколи свідомо "помиляється", радить, радиться, співчуває, створює ситуацію успіху, зацікавлює, формує мотиви учіння, стимулює. Міняється і позиція учня: з пасивного об'єкта навчання, маріонетки, яка має зазубрити задані ззовні факти, відомості, він перетворюється на дослідника особистісно значущих, цікавих справ, стає активним працівником, суб'єктом досягнення цілей освіти та саморозвитку.

Урок праці в системі розвивального навчання будується на основі комплексу способів взаємодії, співробітництва вчителя з учнями, базується на принципі взаємної залежності і відповідальності, усвідомленні мети колективної діяльності, на взаємній повазі і довірі, на прагненні успіху. Вчитель не веде учнів за собою, а допомагає їм визначити наступну мету і відшукати оптимальні шляхи її здійснення.

Велике значення для розвивального навчання і сенсорного розвитку учнів початкових класів має організація **спостережень і дослідів** на уроках праці. Ознайомлюючи дітей з різними матеріалами згідно програми, вчитель організовує спостереження учнів за їх властивостями. З допомогою різних органів чуття вони з'ясовують колір, форму, прозорість, блиск, гладкість поверхні, міцність, товщину, гнучкість, пружність конкретного матеріалу, порівнюють їх у різних його видах. Так, зокрема, вивчаючи властивості паперу, учні співставляють властивості, наприклад, серветковго і ватману, кальки і наждачного паперу тощо. Ознайомлюючи учнів з фанерою, вчитель може роздати на парти однакові за формою і товщиною пластинки цього матеріалу та деревини. Учні порівнюють їх зовнішній вигляд і дізнаються про властивості нового для них матеріалу.

На уроках трудового навчання велика увага має приділятися організації дослідів. Вони незамінні при використанні активних методів навчання: частково-пошукових, проблемних і, особливо, дослідницьких. Вчитель організовує діяльність учнів за інструкцією, яка включає вказівки

для виконання певних процедур, учні їх виконують, спостерігають, що відбувається, намагаються знайти пояснення, самостійно роблять висновки, узагальнення.

На основі наукової дидактико-методичної системи вчитель удосконалює свою майстерність і творить власну технологію, розраховану на свої індивідуальні здібності і на свій клас. І робить він це тим краще і успішніше, чим повнішими, глибшими і міцнішими є його знання з методики навчального предмету.

Приймаючи методичні рішення щодо уроків праці, вчитель має усвідомлювати, що трудове навчання – це інтегрований за своєю суттю навчальний предмет, який, починаючи з молодших класів, покликаний закласти в учнів основи цілісного уявлення про виробничо-трудова діяльність людини в системі її відносин з природою і суспільством. Вже з 1 класу він акумулює в собі відомості різноманітних наук про природу, суспільство, людину, значно випереджаючи початкові курси математики, природознавства, використовує елементи фізики, матеріалознавства, креслення, дизайну тощо. А стрижнем його є ознайомлення учнів з загальними основами сучасного виробництва, які характеризуються єдністю таких основних сторін як техніка, технологія, організація та економіка. Тому в молодшому шкільному віці трудове навчання покликане ввести дітей у світ Праці, познайомити їх з головними дійовими його особами: **засобами праці** – інструментами, ручними та механізованими знаряддями, що допомагають людині “царювати” – впливати на навколишню природу, світ; з **предметами праці** – матеріалами, речовинами, видозмінюючи форму, склад яких, людина пристосовує їх до задоволення своїх потреб. Найважливішим “чарівником” цього світу Праці є **цілеспрямована творча трудова діяльність людини**, що постає у єдності інтелектуальних, фізичних та духовних зусиль і здійснюється у взаємодії з іншими учасниками соціальної спільноти. У результаті такої діяльності людиною створюються **продукти праці**, які характеризують і засвідчують її як творця.

Отже **специфіка уроків праці** полягає у тому, що:

- діяльність учнів на уроках пов’язана не тільки із засвоєнням знань, набуттям умінь і навичок, але і з створенням матеріальних цінностей, через що на практичну трудову діяльність відводиться до 80% навчального часу;
- серед джерел знань важливе місце займають виробничі об’єкти, трудові і технологічні процеси, сфера господарської діяльності людини в цілому;
- заняття проводяться в навчально-виробничих умовах (робочих кімнатах, майстернях, навчальних цехах тощо) з обов’язковим дотриманням правил безпеки праці;

- різні види діяльності (навчальна, трудова, ігрова, суспільно корисна тощо), в які включаються діти, вимагають творчого використання форм і методів їх організації.

Тема, а отже і зміст будь-якого уроку визначається насамперед програмою навчального предмета. Вони знаходять відображення у відповідних їй підручниках, посібниках, методичних комплексах. Учитель має аргументовано обрати варіант програми з переліку рекомендованих Міністерством освіти і науки, при цьому йому слід зважити, яка з програм дає найкращі можливості для досягнення вимог стандарту освітньої галузі “Технологія”, відповідає умовам матеріально-технічного забезпечення конкретної школи та класу, його власним умінням та уподобанням.

Обов’язковою вимогою до будь-якого уроку праці є турбота вчителя про навчальне предметне середовище, яке б сприяло створенню атмосфери, у якій ефективно формуються елементи культури праці. Робоча кімната для уроків трудового навчання молодших школярів має бути обладнана згідно санітарно-гігієнічних норм та методичних вимог. Працювати діти мають у спеціальному одязі, дотримуватись правил особистої гігієни. Особлива увага вчителя приділяється навчанню дітей підтримувати порядок на робочому місці та додержанню правил безпеки праці.

Якісна **підготовка вчителя до занять** є важливою умовою ефективності здійснення початкового трудового навчання. У її процесі вирішується кілька завдань, найголовніші з яких:

- ◆ перспективне планування навчальної роботи;
- ◆ створення передумов для матеріального та методичного забезпечення уроків;
- ◆ розробка проектів конкретних занять з визначенням їх мети, змісту, структури, форм організації діяльності учнів, методів та прийомів навчання тощо.

Робота з **перспективного планування** починається завчасно, наприкінці попереднього навчального року. Вона включає **вибір варіанту програми** з переліку діючих, детальне її опрацювання.

При вивченні пояснювальної записки слід ґрунтовно проаналізувати завдання трудового навчання, а також методичні вказівки щодо організації навчально-виховного процесу. Особливу увагу потрібно звернути на перелік тем, розділів, частин програм, об’єм часу для їх опрацювання та визначення об’єму знань, умінь і навичок, які належить засвоїти учням у результаті вивчення тем.

Наступним кроком є **підбір об’єктів навчальної праці**, виготовлення яких дітьми забезпечить виконання програмових вимог. Учнівські вироби, перш за все, повинні мати доцільність виготовлення, корисність, тобто володіти певними споживчими якостями для задоволення особистих чи

громадських потреб виробників або замовників. Аби дитячий виріб відповідав програмовим вимогам, його виготовлення повинне включати ті операції, які вивчаються, а також давати можливості для закріплення уже сформованих трудових умінь, перетворення їх у навички. Об'єкт навчальної праці має відповідати віковим особливостям дітей молодшого шкільного віку, бути доступним для розуміння його призначення, будови, принципу дії тощо. Практика переконує, що обирати вироби, на роботу над якими сам вчитель витрачає більше 15 хвилин, недоцільно. Крім того, пропонуючи вироби, вчителі враховують інтереси дітей свого класу, потребу диференціації завдань, вимоги технічної естетики та календарний принцип планування їх виготовлення (для підготовки до свят, пам'ятних дат тощо).

Завершальним кроком на етапі перспективного планування навчальної роботи є **складання календарно-тематичного плану**, який обговорюється на методичному об'єднанні вчителів початкових класів і затверджується заступником директора школи з навчальної роботи. Форма календарного плану включає такі відділи:

№ уроку	Тема	Дата	Об'єкти навчальної праці	Знання	Уміння
---------	------	------	--------------------------	--------	--------

На основі виконаного перспективного планування роботи у вчителя з'являються чіткі орієнтири для вирішення завдань **матеріального та методичного забезпечення** у підготовці до занять з трудового навчання. Він перевіряє стан обладнання та інструментів, складає заяву на придбання необхідних пристроїв, приладь, матеріалів і подає її дирекції школи. Спільно з учнями та їх батьками вчитель вживає заходи для забезпечення занять такими матеріалами, які не потребують вкладання коштів (збір природних, покидових матеріалів, відходів швейного, трикотажного та інших виробництв, які можуть бути використані на уроках праці тощо).

Важливе значення для підготовки вчителя до уроків має ознайомлення з методичною, навчальною літературою, позитивним досвідом колег, самостійна розробка технологічної документації, підбір і виготовлення нових наочних посібників та зразків виробів.

Безпосередня підготовка вчителя до конкретного уроку передбачає визначення його навчальної, виховної та розвиваючої мети, виготовлення зразків виробів, підбір наочних посібників, проектування діяльності учнів, добір адекватних меті методів та форм організації навчання, продумування логіки та структури заняття.

Складаючи конспект уроку, вчитель формулює мету. **Навчальний компонент мети** може включати ознайомлення учнів з виробництвом, застосуванням та властивостями конкретного матеріалу, з яким діти працюватимуть, формування у них доступних уявлень про працю

дорослих, певні професії, техніку, ремесла, ознайомлення з інструментами і правилами користування ними; формування умінь виконувати конкретні технологічні операції: розмічування, згинання, різання, монтажу тощо; оволодіння певними загальнотрудовими уміннями: планування, організації, контролю і оцінювання своєї роботи та роботи інших; формування умінь застосовувати у праці знання, отримані при вивченні інших предметів тощо.

Виховна мета уроку може спрямовуватися на плекання в учнів позитивного ставлення до праці, поваги до людей праці, виховання бережливого ставлення до продуктів, предметів і знарядь праці, прищеплення рис підприємливості, естетичного смаку, екологічної грамотності тощо.

Вчитель ставить також мету **розвивати** у дітей основи конструкторських умінь і здібностей, елементи дизайнерського мислення, самостійність, творчість при виконанні трудових завдань, формувати нахили та інтереси, розвивати мускульні зусилля, різноманітні психічні процеси: увагу, пам'ять, уяву тощо.

Для досягнення поставленої мети вчитель добирає і зазначає у конспекті уроку **варіанти об'єктів навчальної праці школярів** різної складності, які мають бути подібні за конструктивними особливостями та технологією виготовлення.

У конспекті уроку передбачається також необхідне **обладнання**:

а) для вчителя (зразки виробів, технічні засоби навчання, колекції матеріалів, таблиці, малюнки, схеми, моделі, діафільми, розгортки, інструменти і матеріали);

б) для учнів (матеріали, пристрої, інструменти, інструкційні картки, роздатковий матеріал: шаблони, картки з пізнавальними завданнями, завданнями для диференційованого навчання).

Плануючи свій урок, учитель повинен відмовитися від готових поурочних розробок уроків-копій, оскільки в них не знайшли вияву риси його індивідуального стилю, особливості роботи з даним класом. Проектування змісту та структури уроку праці – справа творча, і багато чого тут залежить від творчих здібностей самого педагога. Тільки переглянувши всі рекомендації, проаналізувавши необхідні навчальні посібники і дидактичні матеріали, обміркувавши різні методи, з допомогою яких може бути досягнута мета, можна скласти власний план-конспект уроку, вказавши у кінці **список використаних джерел**.

Запитання і завдання для самостійної роботи

1. Які загальнодидактичні вимоги до уроків праці Ви знаєте?
2. У чому полягає специфіка уроків трудового навчання в початкових класах?
3. Опишіть завдання перспективної та безпосередньої підготовки вчителя до проведення уроків трудового навчання.

Тема 6. Теоретико-методичні основи проведення уроків праці в I-IV класах

План

1. Типологія та структура уроків трудового навчання.
2. Особливості та критерії оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках трудового навчання.
3. Особливості організації навчально-виховного процесу з праці в малокомплектних школах.

Типологія уроків трудового навчання здійснюється:

- за змістом (урок вирощування рослин, технічного моделювання, обробки паперу, тканин, деревини, металу тощо);
- за способом проведення (екскурсії, кіноуроки, уроки самостійного виготовлення виробів);
- за провідними дидактичними цілями (урок формування політехнічних знань, урок формування трудових умінь, урок застосування знань, умінь і навичок, урок перевірки і контролю знань і умінь, комбінований).

Структура уроку трудового навчання обумовлюється типом уроку і залежить від мети, яку ставить вчитель, змісту, матеріально-технічних умов проведення.

Оскільки майже на кожному уроці праці в початкових класах зусилля вчителя спрямовані на досягнення комплексу цілей та вирішення декількох навчально-виховних завдань, найдоцільніше використовувати таку орієнтовну структуру уроку (для проведення занять в умовах робочої кімнати з трудового навчання для учнів 1-4 класів).

1. Повідомлення теми і мети уроку. Головне завдання вчителя на цьому етапі – сформулювати відповідну **мотивацію** діяльності учнів на уроці. Мотив трудової діяльності буде сформований, якщо діти усвідомлять **доцільність** виготовлення певного виробу і захочуть особисто прийняти у цьому участь. Отже слід визначити разом з учнями, або переконливо їм довести, кому, для чого, чому він потрібен і зацікавити дітей. У молодшому шкільному віці слід починати з виготовлення виробів **для власних потреб**, для рідних і друзів, поступово переходячи до потреб більш широкого суспільного оточення. Зацікавленню школярів, особливо на перших порах навчання, сприяє використання **ігрових форм організації діяльності**.

Способи доведення теми і мети уроку до дітей молодшого шкільного віку слід урізноманітнювати. Засобами, які для цього можна застосовувати, є *загадки, приказки та прислів'я, девізи, римування, ребуси, опора на власний життєвий досвід, цікаві відомості з історії господарювання чи розвитку ремесел українського народу, зв'язок з навколишнім соціальним та виробничим середовищем* (замовлення шефів, допомога молодшим чи перестарілим тощо).

У дітей слід виробляти уміння шукати проблеми, вивчати потреби людей, пропонуючи способи їх практичного вирішення. Вчитель лише задає широку проблемну область, а вже у її контексті учні визначають проблему, що їх цікавить, і висувають та обговорюють мету майбутньої трудової діяльності, самостійно шукають завдання для прикладення своїх зусиль.

2. Аналіз трудового завдання. На цьому етапі уроку відбувається докладний розгляд зразка (якщо робота за зразком є його завданням), технічної документації (якщо передбачається створення виробу за графічним зображенням), ознайомлення з технічними умовами (якщо трудове завдання включає проектування).

Вчитель з допомогою чіткої системи запитань керує мислительною діяльністю учнів з *аналізу конструкції* (призначення, кількість деталей, форма, розміри деталей), *способів виготовлення* і монтажу, *визначення засобів досягнення мети* трудової діяльності (матеріали, інструменти, раціональні прийоми роботи). Саме тут мають бути з'ясовані невідомі дітям відомості про матеріали, їх властивості, способи технологічної обробки, ознайомлення з якими складає *навчальну мету* уроку.

Таким чином мета трудової діяльності трансформується у мету навчальної роботи, і дитина переорієнтовується окрім одержання матеріального продукту на здобуття нових знань, умінь. Для цього організовується проведення дослідів і спостережень, вчитель використовує створення проблемних ситуацій для активізації пізнавальної діяльності молодших школярів.

На даному етапі здійснюється *вступний* інструктаж, чіткість і продуманість прийомів якого є запорукою успіху навчальної і трудової діяльності дітей.

3. Планування трудових дій. Завдання даного етапу уроку полягає в упорядкуванні визначених при аналізі завдання трудових дій, технологічних операцій, опрацюванні або складанні *словесних, предметних* чи *графічних* планів виконання трудового завдання, інструкційних або технологічних карток тощо.

Діяльність учнів тут організовується по-різному, адже план може бути складений усно, записаний на дошці чи таблиці, зафіксований у предметному або графічному вигляді, представлений у інструкційній або технологічній картці. Він може бути підготовленим учителем заздалегідь, може складатися учнями спільно під керівництвом учителя, або самостійно з наступною перевіркою і уточненням.

При плануванні майбутньої роботи важливо вчити дітей передбачати приблизний час на виконання кожної операції, а також продумувати форми контролю якості їх виконання та способи запобігання браку.

4. Підготовка засобів праці та організація учнів до виконання трудового завдання. На цьому етапі уроку відбувається самостійна підготовка дітьми необхідних інструментів і матеріалів, раціональне

розміщення їх на робочому місці. Актуалізуються правила *безпеки праці*, при чому вони повинні стосуватися тільки тих інструментів та прийомів роботи, з якими учні будуть мати справу в наступній роботі.

Якщо вчитель запланував організацію сумісної праці школярів, то саме тут слід здійснити *поділ класу* на бригади (способи мають бути визначені завчасно), налагодити співробітництво у розподілі обов'язків, при потребі організувати *змагання*.

5. Виготовлення виробу за наміченим планом. На цей етап відводиться до 80% часу уроку. Основний його зміст - самостійна праця дітей за технічною документацією. У практичній діяльності діти оволодівають раціональними прийомами роботи різними інструментами, засвоюють способи виконання певних технологічних операцій та монтажу виробів, набувають досвіду творчої співпраці тощо.

Вчитель спостерігає за працею школярів, здійснює *диференційований підхід* до учнів, надає допомогу, проводить *поточний* інструктаж. При одноманітній роботі, коли діти вимушені довгий час знаходитися в одній позі, відповідно до логіки розгортання трудового процесу необхідно включити в урок *фізкультхвилинку*, а також слідкувати за правильною поставою школярів.

Позитивно впливає на здоров'я та збереження працездатності дітей на цьому етапі уроку *функціональна музика*, яка добирається відповідно до темпу і ритму виконуваних прийомів. Вдало підібраний музичний супровід наснажує емоційно, сприяє підвищенню продуктивності праці [3].

6. Оцінювання виконаної роботи і підведення її підсумків. Це заключний етап уроку, який дає змогу перевірити, чи вдалося вчителю досягти поставленої мети. Він починається з огляду виробів або представлення школярами власних робіт, перевірки їх у дії. При цьому важливим є самостійне виявлення недоліків, усвідомлення їх причин з метою усунення і запобігання в майбутньому.

Вчитель залучає до оцінювання дітей, враховуючи при цьому якість виробів, поставлену на уроці мету (наприклад, дотримання порядку на робочому місці, використання раціональних прийомів виконання операцій, опанування правилами співробітництва тощо). Оцінка обов'язково *мотивується*, при цьому аналізуються як практична частина роботи, так і результати засвоєння теоретичного матеріалу.

Вчитель проводить *заклучний* інструктаж з метою узагальнення і систематизації знань, підводить підсумки змагань. На цьому етапі організовується *передача виробів за призначенням* та прибирання робочих місць.

Домашні завдання у трудовому навчанні молодших школярів *не практикуються*. Для підготовки до наступного уроку вчитель може запропонувати учням підготувати певні матеріали, інструменти, пристрої, провести спостереження за визначеними об'єктами, знайти інформацію в дитячій літературі з конкретного питання тощо.

Проектування змісту та структури уроку праці – справа творча, і багато чого тут залежить від творчих здібностей самого педагога. Враховуючи конкретні умови, вчитель добирає таку структуру, яка дає змогу оптимально розв'язати на уроці поставлені навчальні, виховні й розвиваючі завдання.

Сучасний урок трудового навчання бажано проводити у формі організації сучасного виробництва, використовуючи ігрові засоби моделювання розподілу обов'язків, трудових відносин тощо. Однак слід застерегти від надмірного захоплення „фейерверком” різноманітних педагогічних „новацій”, які можуть застосовуватися невиправдано з точки зору мети уроку. Для втілення новітніх методичних ідей потрібен вдумливий підхід з урахуванням конкретних умов роботи з дітьми свого класу. Можливі й нестандартні підходи до розробки структури уроків праці [2].

Перевірка та оцінювання навчальних досягнень учнів є структурними компонентами **контролю** досягнутих рівнів **компетентностей**: соціальних, полікультурних, комунікативних, інформаційних, саморозвитку та самоосвіти.

Завдяки контролю навчальних досягнень молодших школярів учитель встановлює зворотній зв'язок у своїй діяльності, він має змогу **діагностувати** знання, уміння, досвід творчої діяльності учнів, досвід емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу, **корегувати** методику управління пізнавальною діяльністю школярів, **прогнозувати** результативність її у залежності від різних умов, **здійснювати навчання, виховання та розвиток** дітей, **удосконалювати мотивацію та стимулювання** діяльності учнів.

Згідно вимог сучасної дидактики контроль має бути **систематичним, всебічним, об'єктивним та індивідуалізованим**. У початкових класах застосовуються різні його види: **попередній, поточний, тематичний, підсумковий, самоконтроль** тощо.

Педагогічно обґрунтована система обліку навчальних досягнень учнів є важливим засобом підвищення ефективності трудового навчання. Оскільки даний предмет спрямований на завоювання, в основному, способів діяльності, а не теоретичних знань, для виявлення результатів навчання застосовуються найчастіше **методи практичної перевірки**, а не усні та письмові перевірки.

Критерії оцінювання у трудовій підготовці носять **комплексний** характер. До них належать:

- якісний рівень засвоєння передбачених програмою теоретичних знань (їх міцність, повнота, глибина, узагальненість, системність, дієвість тощо);
- рівень сформованості трудових прийомів і умінь виконувати технологічні операції;

- дотримання технічних та естетичних вимог у процесі виконання роботи (якість виробу);
- складність трудового завдання;
- дотримання норм часу на виготовлення виробу;
- дотримання правил безпеки праці та санітарно-гігієнічних вимог;
- рівень самостійності та творчості у процесі організації і виконання роботи (планування трудового процесу, уміння користуватися різними видами конструкторсько-технологічної документації та іншими джерелами інформації, уміння організувати робоче місце і підтримувати порядок на ньому у процесі роботи, самоконтроль тощо): учень перебуває під постійною опікою вчителя, учень звертається за допомогою, учень працює самостійно, учень виявляє елементи творчості;
- емоційно-ціннісне ставлення учнів до трудової діяльності та її складових компонентів: негативне, індиферентне, позитивне, творче.

Виділяють чотири інтегровані **рівні навчальних досягнень** учнів початкових класів:

1 рівень – *початковий*. Учень засвоїв знання у формі окремих фактів, елементарних уявлень, які може відтворити; різними видами умінь володіє на рівні копіювання зразка виконання способу діяльності; самостійну роботу виконує під безпосереднім керівництвом учителя, але допомогу не може сприйняти відразу, а потребує детального кількаразового її пояснення.

2 рівень – *середній*. Учень володіє знаннями у формі понять, відтворює їх зміст, ілюструє прикладами, може встановлювати засвоєні внутрішньопонятійні зв'язки; відповідь будує у засвоєній послідовності; уміннями володіє на рівні виконання способів діяльності за зразком, самостійну роботу виконує зі значною допомогою.

3 рівень – *достатній*. Учень володіє поняттями, відтворює їх зміст, ілюструє не тільки вже відомими, але і новими прикладами, встановлює внутрішньопонятійні і міжпонятійні зв'язки; самостійні роботи виконує з незначною допомогою вчителя; володіє вміннями виконувати окремі етапи розв'язання проблеми і застосовує їх у співробітництві з учителем (частково-пошукова діяльність)

4 рівень – *високий*. Учень володіє системою понять, встановлює як внутрішньопонятійні, так і міжпонятійні зв'язки; вміє застосовувати способи діяльності в нових ситуаціях, самостійні роботи виконує під опосередкованим керівництвом; володіє вмінням самостійно розв'язувати проблеми (пошукова діяльність).

Зазначені рівні навчальних досягнень молодших школярів оцінюються в 1-2 класах **вербально**, в оцінних судженнях і висновках учителя та учнів, у 3-4 класах - **за 12-бальною школою оцінок**, у кількісних показниках:

- 1 рівень – 1-3 бали;

- 2 рівень – 4-6 балів;
- 3 рівень - 7-9 балів;
- 4 рівень - 10-12 балів.

На уроках праці майже всі ознаки навчальних досягнень учнів акумулюють у собі їх вироби. Тому вчитель, оцінюючи роботу, аналізує не тільки якісні та кількісні ознаки результатів праці, але й з'ясовує, завдяки чому вони були досягнуті, звертає увагу на процес створення виробів, взаємини, які виникали між учнями тощо. Головна мета оцінних суджень – у подоланні труднощів.

Є помилковим підміняти оцінку робіт похвалою, слід оцінювати конкретні дії, їх результат, а не особистість. Доцільно порівнювати роботи вихованця з тим, як він працював раніше, показуючи його рух уперед, проте не вдаватися до порівняння успіхів і невдач окремих учнів.

Під час оцінювання здебільшого варто заохочувати дітей сором'язливих, пасивних, із заниженою самооцінкою, рідше і стриманіше – самовпевнених.

Серед різноманітних *форм і прийомів* оцінювання навчальної діяльності шести-семирічних учнів рекомендуються:

- різні форми схвалення, підбадьорювання, виражені словесно, мімікою, жестом: “видно, що стараєшся, вже краще, задоволена твоєю роботою”;
- розгорнуте словесне оцінювання (вчитель аналізує хід роботи, її результат, коментує спосіб виконання, показує, що саме варте уваги тощо);
- ігрова оцінка (нагородження переможців за трудове зусилля в ігрових формах організації діяльності різними ігровими атрибутами);
- відзначення активності учнів на уроках умовними символами, фішками, геометричними фігурами;
- перспективна і відстрочена оцінка (вчитель роз'яснює, за яких умов учень може в перспективі одержати найвище схвалення);
- динамічна виставка дитячих робіт з будь-якого виду діяльності для ознайомлення колективу школи, батьків тощо.

Для формування трудової діяльності учнів вкрай важливо привчати їх до *самоконтролю* та *самооцінювання*. Але, як відомо, шестирічні діти не вміють контролювати, а тим більше оцінювати свою працю. Їх приваблює сам процес, результатом роботи вони завжди задоволені, не помічають своїх помилок. Отже, оцінюючи виріб, трудові зусилля, вчитель не повинен обмежуватися простим схваленням чи осудом. Необхідні ґрунтовний аналіз того, що зроблено добре, а що погано, пояснення, як усунути недоліки.

Щоб сформувати навички самоконтролю молодших школярів, вчитель залучає їх до перевірки готовності до праці, якості виконання окремих операцій, приділяючи особливу увагу тим операціям, від яких залежить якість виконання роботи (вимірювання, розмічування, обробка,

монтаж тощо), використовує взаємоперевірки, спільне обговорення результатів праці.

Тематичний контроль на уроках трудового навчання здійснюється по завершенні вивчення змісту кожного модуля програми і практикується у вигляді *узагальнюючих практичних робіт*, які включають завдання для виявлення рівня засвоєння матеріалу.

Підведення підсумків трудового навчання у кінці навчального року найчастіше відбувається у формі *класних та загальношкільних виставок* робіт учнів. Класну виставку слід розглядати як підготовчий етап до шкільної. Експонати для виставок підбирає вчитель разом з учнями, групуючи вироби за розділами програми та роками навчання. Разом з роботами, виконаними на уроках праці, можуть демонструватися вироби, створені на заняттях гуртків, у групі продовженого дня, або самостійно вдома. Бажано, щоб виставка була всебічною, тому роботи, які неможливо показати за певних причин, представляють на фотографіях, слайдах тощо. Оформлення виставки – дуже відповідальна і складна справа. Виготовлення стендів, розміщення експонатів, виконання етикеток вимагають дотримання технічних та естетичних норм.

В основі створення і збереження **малокомплектних** початкових шкіл лежить державна турбота про забезпечення всім громадянам країни реальних можливостей одержання загальної середньої освіти. У кожному маленькому населеному пункті, селі, хуторі, там, де неможливо організувати великі навчальні заклади, створюються малокомплектні школи. Ці процеси мають глибокі економічні та соціальні корені. Контингент учнів у таких школах може змінюватися від 3 до 30 чоловік. Характерною особливістю цього типу шкіл є те, що в одному приміщенні під керівництвом одного вчителя одночасно займаються учні двох і навіть трьох класів. Умови навчально-виховної роботи малокомплектної школи нестандартні і деколи неповторні, складні і для вчителя, і для учнів.

Сьогодні в системі загальноосвітніх шкіл малокомплектні початкові займають значне місце. У них навчаються десятки тисяч дітей, а кількість таких шкіл складає близько 4,5 тисяч. Дані прогнозування розвитку освіти через складну демографічну ситуацію показують тенденцію до стабілізації числа шкіл цього типу: в найближчі десятиріччя вони залишаться повсюди і в значній кількості.

Навчально-виховний процес у малокомплектній школі має ряд особливостей, що відрізняють його від навчально-виховного процесу в початкових класах середньої школи. Одночасність занять кількох класів визначає відмінність структури уроку, організації діяльності учнів і вчителя, вимагає обов'язкового, щоденного проведення самостійної роботи кожного із класів. У той час, коли учні одного класу самостійно виконують навчальні завдання, вчитель пояснює новий матеріал, опитує, роз'яснює чергове завдання учням іншого класу і навпаки. Таким чином,

самостійна робота учнів одного з класів є умовою нормальної навчальної діяльності учнів інших класів і обов'язковим компонентом уроку в малокомплектній початковій школі. Урок складається з відносно завершених етапів: робота з учителем – самостійна діяльність учнів – робота з учителем і т.д.

Та обставина, що в одному приміщенні одночасно займаються два або три класи, відбивається на можливості використання навчально-наочних посібників. Демонстрації діафільмів, картин, таблиць, натуральних об'єктів відволікають учнів інших класів від навчальних занять, стають перешкодою в їх роботі. Тому вчителі малокомплектних шкіл значно рідше супроводжують свої розповіді рисунками на дошці, демонстрацією колекцій, натуральних об'єктів, діа- і кінофільмів. Їм доводиться вдаватися до тиражування наочності і використання її в якості роздаткового матеріалу.

Заняття з трудового навчання в малокомплектній школі доцільно проводити одночасно з усіма об'єднаними класами. При цьому планування навчального матеріалу може бути виконано з різних тем для кожного класу, а може бути врахована можливість однотемного проведення уроків у всіх класах. Схема побудови уроку в першому випадку буде такою:

1 клас	3 клас
Підготовка робочих місць та організація учнів до роботи.	
<u>Робота з учителем</u> Повідомлення учням теми і мети уроку. Аналіз трудового завдання. Планування трудових дій. Виконання трудового завдання (початок).	<u>Самостійна робота</u> • Самостійна практична робота по закінченню виготовлення виробу, розпочатого на попередньому уроці.
<u>Самостійна робота</u> Виконання трудового завдання (продовження).	<u>Робота з учителем</u> Підведення підсумків та оцінювання виконаного трудового завдання. Повідомлення нової теми і мети. Аналіз трудового завдання. Планування трудових дій.
<u>Робота з учителем</u> Підведення підсумків та оцінювання виконання трудового завдання.	<u>Самостійна робота</u> Виконання трудового завдання (початок)

До числа перспективних напрямів удосконалення занять з трудового навчання в початковій малокомплектній школі відносять **однопредметне** проведення **однотемних** уроків. При такій організації навчання особливо важливим є уміння вчителя забезпечити формування у школярів знань, умінь і навичок у відповідності з програмними вимогами для кожного

класу. На таких заняттях збільшується час роботи дітей під керівництвом учителя, що позитивно впливає на міцність знань, сприяє розширенню кругозору.

На однотемних уроках трудового навчання доцільне використання групових форм організації занять школярів. У кожній такій маленькій бригаді учні вчитимуться працювати самостійно, і в той же час керівництво або необхідну допомогу здійснюватиме визначений бригадир, або хтось з учнів старшого класу. Слід зважити, що значимість практичної роботи кожного учня відвищиться, якщо весь клас-комплект трудитиметься над виготовленням одного виробу, вирішуватиме спільне для всіх завдання. Адже тоді результат залежить від індивідуального внеску кожної дитини. Наприклад, старший клас може вирізувати з картону обкладинку для альбому, попередньо виконавши розмічування матеріалу за поданим кресленням. Молодші учні виготовляють внутрішні листи, використовуючи обкладинку як шаблон для розмічування. Потім діти спільно вирішують, як оздобити альбом; старші монтують виріб, а молодші можуть виготовити деталі для декорування. Така організація роботи, крім всього іншого, сприяє економічному вихованню учнів, опануванню елементарними основами організації праці.

Проводячи однотемний урок трудового навчання, вчитель включає в нього невелику за обсягом, але важливу для подальшої роботи класу-комплекту спільну вступну бесіду. Мета її полягає в створенні позитивного емоційного настрою дітей, усвідомленні ними завдань, цільового призначення виробу і загальної послідовності його виготовлення. У системі однотемних занять самостійна робота учнів стає більш керованою, оскільки з'являється можливість давати завдання меншими дозами, краще готувати дітей до виконання самостійної роботи і більш чітко її контролювати.

На таких уроках краще проходять бесіди і розповіді учителя: учні менше відволікаються, краще слухають один одного, взаємозбагачуючись досвідом, швидше запам'ятовують матеріал. На спільних однотемних заняттях суттєво спрощується організація перегляду діа- і кінофільмів, прослуховування магнітофонних записів і грамплатівок. Полегшується робота, пов'язана з показом ілюстрацій, таблиць та інших наочних посібників; створюються умови для випереджувального навчання молодших школярів. При об'єднанні дітей малочисельних класів для виконання спільного трудового завдання більш органічно вирішуються виховні завдання уроку.

Запитання і завдання для самостійної роботи

1. Які особливості та критерії оцінювання досягнень учнів на уроках праці?
2. У чому полягають особливості навчально-виховної роботи з трудового навчання у початковій малокомплектній школі?

Тема 7. Методичні основи формування трудових умінь і навичок молодших школярів.

План.

1. Психофізіологічні та методичні основи формування трудових умінь і навичок.
2. Поняття “продукт праці”. Вимоги до продуктів праці учнів 1-4 класів. Основні способи ознайомлення дітей з майбутніми виробами.
3. Методика формування уміння планувати трудовий процес.

Одним з головних завдань трудового навчання у початкових класах є формування трудових умінь молодших школярів. Під **трудогим умінням** розуміють здатність людини до усвідомленого виконання дії, набуту на основі знань і елементарного досвіду.

У методиці трудового навчання відомо два основних види умінь: **професійні і політехнічні**. Професійні уміння охоплюють вузьке коло операцій, мають велику ступінь автоматизації, набуваються в процесі спеціально організованого виробничого навчання. Політехнічні уміння включають широке коло операцій, мають меншу ступінь автоматизації, є типовими для різних виробництв, набуваються учнями загальноосвітньої школи. Вони поділяються на дві групи: **загальнотрудові і загальновиробничі**. До загальнотрудових належать уміння планувати трудовий процес, організовувати робоче місце, контролювати і оцінювати трудовий процес і результати праці. Загальновиробничі застосовуються в різних видах виробництва: вимірювальні, обчислювальні, графічні, монтажні, уміння налагоджування і регулювання, опоряджувальні тощо.

Під **формуванням умінь** розуміють процес підготовки до швидкого, точного і усвідомленого виконання відповідної трудової дії (сукупності дій). Цей процес включає у себе активну діяльність учнів (спостереження, вправлення, самоконтроль), що спрямовується вчителем (пояснення, показ, виправлення помилок). У навчанні трудовим діям слід враховувати, що практичному їх виконанню передують розумова дія. В учня спочатку формується образ (уява) цієї дії, складається програма її виконання і лише після цього вона виконується і контролюється у процесі відпрацювання у вправах.

Уміння – це первинний рівень засвоєння трудових дій. Уміння в процесі навчання закріплюються, вдосконалюються, дії автоматизуються. Такий рівень засвоєння дій називають **навичками**.

Значний вплив на оволодіння трудовими діями мають раніше засвоєні трудові дії. Позитивний вплив набутого досвіду на засвоєння нових дій (якщо є подібні елементи) називають **переносом**, а негативний (без урахування особливостей нових дій) – **інтерференцією**.

Демонстрування нових прийомів роботи відбувається, як правило, у такій послідовності. Спочатку вчитель здійснює цілісний показ трудової дії в робочому темпі. На другому етапі сповільнений показ прийому

супроводжується детальним поясненням. Далі знову слідує цілісний показ вчителем прийому в робочому темпі. Наступний крок полягає у пропозиції кільком учням повторити дії вчителя, а всім решта - проконтролювати правильність виконання. І лише після цього весь клас приступає до фронтального виконання прийому.

Вправи з засвоєння нових трудових прийомів проводяться у *два етапи*. *Пробне виконання трудових дій* починається одразу ж після пояснення правил і демонстрації їх вчителем. На цьому етапі можуть застосовуватись підготовчі вправи з вироблення робочої пози, хватки інструменту, координації робочих рухів, з практичного визначення зусилля, що прикладається, з оволодіння структурою та темпом дії. Основна увага при цьому звертається на процес виконання дії, а не на результат. Тривалість таких вправ не перевищує 3-5 хвилин. Вони проводяться фронтально, відпрацьовуються на відходах матеріалів.

Наступний етап – *виконання робочих вправ* – учні виконують цілісні трудові дії (наприклад, різання паперу ножицями по прямій), які носять продуктивний характер. Повторюваність операцій тут – основа закріплення і вдосконалення набутих дітьми умінь, формування навичок.

Продуктивна праця передбачає створення матеріальних і духовних цінностей для різних сфер суспільного життя. Тому на уроках трудового навчання створюються умови для предметного ознайомлення молодших школярів з таким важливим елементом людської трудової діяльності як продукт праці. Починаючи вже з першого класу, учні дізнаються про різні види праці (розумову, фізичну) та усвідомлюють, що всяка праця має результат, здебільшого представлений у вигляді матеріального продукту.

Продукт матеріального виробництва - це поєднання речовини природи і людської праці, створене для задоволення певних потреб. У ньому втілюються результати як фізичної, так і розумової праці людей. Продукт має певні споживчі якості, а отже з ним пов'язана культура споживання. Продукт людської трудової діяльності засвідчує певний рівень розвитку технологічної культури цивілізації. Він має певну естетичну цінність, є втіленням розуміння людиною законів гармонії. Продукт праці характеризує творчий потенціал його творця, може багато розповісти про його індивідуальні психофізіологічні особливості, рівень розвитку. Після використання за призначенням продукт праці має, як правило, бути утилізованим чи переробленим - отже важлива його ознака - екологічність. Продукт творчої людської праці може бути носієм духовної енергетики, бути плодом колективної праці. Продукт праці може носити відбиток господарської культури певного етносу чи певної філософської системи світосприймання. Вартісні та кількісні показники, які характеризують створення і випуск продукції, становлять основи економічної системи суспільства як мистецтва господарювання. Ці та багато інших аспектів, пов'язаних з продуктом праці, можуть бути розкриті

перед дитиною, що вступає у Країну Праці, пізнає її закони.

На уроці трудового навчання **продукт праці** - це кінцевий результат конкретного трудового завдання, який визначає в підсумку оцінку роботи учня початкових класів, він є, за влучним висловом Д.О.Тхоржевського, "лакмусовим папірцем" під час оцінювання навчальної діяльності школярів.

Поняття про продукт праці - це важлива психолого-педагогічна категорія, оскільки завдяки їй формується в учнів розуміння значення всякої праці як джерела духовних і матеріальних благ, суспільного характеру праці, її соціальної важливості. Формуючи уявлення про продукт праці у молодших школярів, вчитель послуговується терміном, який близький і зрозумілий дітям, - виріб. Без з'ясування поняття виробу не можна обійтися. Це поняття визначено базовим у тезаурусі стандарту освітньої галузі, що представляє предмет "трудове навчання" на його першому етапі, названому "Вступ до праці".

Добираючи вироби для виготовлення учнями на уроках, вчитель має врахувати наступні **вимоги**:

- відповідність програмі 1-4 класів, забезпечення просування дітей в оволодінні новими знаннями, уміннями, досвідом творчої діяльності у порівнянні з набутими раніше;
- доцільність створення, суспільно корисний характер;
- відповідність віковим особливостям дітей молодшого шкільного віку, доступність технології на достатньо високому якісному рівні виконання;
- привабливий естетичний вигляд;
- можливість диференціації складності завдань;
- відповідність інтересам і потребам учнів;
- можливість реалізації міжпредметних зв'язків тощо.

Ознайомлення школярів з майбутніми виробами може відбуватися через **демонстрування та аналіз їх зразків, зображень** (малюнків, схем, технічних рисунків, ескізів, креслень, фотографій тощо), **опис у словесній формі технічних умов**, яким повинні відповідати продукти праці дітей. Тому, готуючись до уроку, вчитель самостійно виготовляє зразок виробу, добирає чи розробляє необхідну технічну документацію, або чітко формулює необхідні умови.

У конспекті уроку слід передбачити перелік питань, з допомогою яких вчитель зможе керувати розумовою діяльністю учнів, спрямованою, наприклад, на ознайомлення зі **зразком виробу**, аналіз його конструкції та технології виготовлення. Це можуть бути такі завдання:

- Розгляньте зразок. Що це за виріб? Для чого він може бути використаний?
- З яких частин він складається? Назвіть їх, визначте призначення кожної частини.
- Як вони з'єднані між собою?

- Чому кожна частина має таку форму?
- Яка частина найважливіша (найбільш трудомістка)?
- З яких деталей зібрана кожна частина?
- Яка форма кожної деталі?
- Скільки треба заготувати однакових деталей?
- Як з'єднані деталі у виробі (рухомо, нерухомо, роз'ємно)?
- Яким способом виконано з'єднання?
- Які матеріали використані для виготовлення виробу?
- Чому використані саме ці матеріали?
- Які технологічні операції слід виконати?
- Які особливі прийоми кожної з них раціонально застосувати?
- Які інструменти будуть необхідні для роботи?

Здійснення аналізу зразка виробу може містити деякі труднощі для учнів, зокрема, вони часто плутають частини і деталі, матеріали та інструменти тощо. У таких випадках вчителю потрібно провести роз'яснювальну термінологічну роботу. Зокрема, деталь - це елемент конструкції, виготовлений з однорідного матеріалу без монтажних операцій, який не може бути розібраний на менші складові без руйнування, а частина виробу визначається, виходячи з функціонального призначення з'єднання деталей у ньому.

Подібно організовується діяльність учнів по ознайомленню з майбутніми виробами *за їх графічними зображеннями*: ескізами, кресленнями, технічними рисунками, схемами.

Відомо, що на виробництві будь-які вироби виготовляються за технічною документацією: креслення – це мова техніки. Уміння читати умовні графічні зображення необхідні у побуті, у повсякденному житті. Тому *ознайомлення з елементами графічної грамоти* є важливим завданням загальноосвітньої школи. При аналізі карток чи таблиці з'ясовується, яка форма зображених деталей, їх розміри, кількість, які використано лінії розмічування, що вони означають, які технологічні операції слід виконати за даними умовними позначеннями тощо.

Якщо на уроці ставиться завдання виготовити виріб *за технічними умовами*, вчитель чітко формулює їх, роз'яснює, яким вимогам повинен відповідати майбутній виріб, а його конструкцію та способи виготовлення розробляють учні самостійно. У даному випадку ми маємо справу з елементами проектування, навчання якому повинно починатися вже з 1 класу, оскільки саме цей вид діяльності дає змогу розвинути творчі можливості дітей і визнаний провідним у предметах освітньої галузі “Технологія”.

Завдяки проектуванню учні навчаються виявляти і розуміти потреби людей, висувати ідеї щодо створення продуктів, здатних задовільнити ці потреби, оцінювати свої можливості, шукати інформацію, необхідну для виконання завдання, обробляти і використовувати її. Вони набувають досвіду проведення елементарних досліджень, висунення ідей,

обґрунтування вибору найкращих варіантів. Нарешті, школярі вчаться втілювати їх в матеріалі та оцінювати, наскільки їх вироби якісні і відповідають поставленій меті. Як правило, така робота організовується в творчих групах, тому слід врахувати методичні аспекти керівництва сумісною трудовою діяльністю молодших школярів.

Описана робота з ознайомлення учнів з майбутніми виробами є пропедевтичною у формуванні такого важливого загальнотрудового уміння, як **уміння планувати трудовий процес**. Це елемент трудової культури особистості, і йому приділяється велика увага у курсі початкового навчання технологіям. Навчання плануванню трудового процесу здійснюється *поетапно*.

Спочатку учні 1 класу працюють *за готовими словесними, предметними чи графічними планами*. Тут переважає репродуктивна діяльність школярів “під диктовку” вчителя. Головна мета цієї роботи на першому етапі – досягти усвідомлення дітьми того, що праця повинна бути спланована, виробити в учнів уміння читати адаптовану технічну документацію і самостійно виконувати за нею трудові операції.

Наступний етап – ознайомлення з *процесом складання інструкційних та технологічних карток*, зазначених вище видів *планів*. Це відбувається завдяки спільному з учителем аналізу дітьми готового виробу. Добре зарекомендувало себе використання деформованих (з порушенням порядку) та неповних (з пропущеними пунктами) планів. У технологічних картках можуть випускатися окремі подробиці в описі операцій – і учням дається завдання вирішити проблемні ситуації самостійно.

Третій етап – *самостійне складання планів*, технологічних карт, виконання проєктів учнями. При цьому вони набувають умінь планувати свою працю, продумувати питання, пов’язані з вибором матеріалів, інструментів, послідовністю виконання технологічних операцій, вирішенням творчих конструкторських завдань.

Запитання і завдання для самостійної роботи

1. Дайте визначення трудових умінь і навичок. Як прийнято класифікувати трудові уміння?
2. Продемонструйте прийоми і методи формування уміння виконувати одну з операцій (різання, згинання паперу, склеювання тощо).
3. Розкрийте різні аспекти змісту поняття “продукт праці”. Як вчитель може ознайомити учнів з майбутніми виробами?
4. Охарактеризуйте роботу вчителя з формування уміння молодших школярів планувати трудовий процес на кожному з визначених етапів.

Тема 8. Позакласна та позашкільна робота з трудового навчання

План

1. Завдання та основні принципи організації позакласної роботи з праці та техніки з молодшими школярами.
2. Зміст та форми організації позаурочної роботи з трудового навчання і виховання учнів початкових класів.
3. Значення екскурсій у досягненні мети трудового навчання та виховання молодших школярів, методичні вимоги до їх організації.

Позакласна робота трудового спрямування складає вагому частку всього навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи. Залучення дітей до суспільно корисної продуктивної праці, позакласна робота з техніки, відродження народних ремесел та розвитку господарської культури школярів є важливими елементами системи трудової підготовки підростаючого покоління. Провідним її *завданням* є логічне продовження роботи з розширення і поглиблення уявлень дітей про працю та виробництво, удосконалення трудових умінь і навичок, набутих на уроках праці, накопичення досвіду власної творчої трудової діяльності і відповідного емоційно-ціннісного ставлення до неї. Тобто мова йде про організацію всього життя дітей, про здійснення такого педагогічного впливу, який спрямований на виховання у єдності уявлень дітей, їх почуттів, переконань і вчинків, які стосуються трудового гарту особистості.

Позакласна робота має значні можливості для розширення політехнічного кругозору молодших школярів, здійснення пропедевтики профорієнтації та залучення дітей до суспільно корисної продуктивної праці. Оскільки її зміст не пов'язаний жорстко з навчальними програмами, педагог може провести екскурсії на будь-які безпечні підприємства, в установи, організації, ознайомлюючи при цьому дітей із загальними принципами організації сучасного виробництва. Він має можливість реально, а не теоретично, ввести учнів у світ професій дорослих, організувати їх спілкування і, таким чином, формувати особистісне ціннісне ставлення до них.

Діяльність дітей у позакласній роботі може носити суспільно корисний і навіть продуктивний характер. Учитель має змогу, за рекомендаціями В.О.Сухомлинського, дати школярам відчутти на собі, апробувати різні види праці. Слід зазначити, що трудове виховання школярів досягатиме мети лише за умови усвідомлення учнями єдності трьох понять: треба+важко+красиво.

До підсистеми позакласної роботи належать *позаурочна, власне позакласна та позашкільна* ланки. Вони відрізняються охопленням різних категорій вихованців, складністю організації і управління при здійсненні відповідних заходів.

Позаурочна робота - це форма організації учнів для виконання обов'язкових практичних робіт, необхідних для вивчення предмета, за завданнями вчителя. Вона регламентується навчальними програмами, але виходить за рамки розкладу уроків: збір матеріалів для колекцій, спостереження за роботою машин і механізмів на будівельному майданчику, пошук інформації про народні ремесла чи історію розвитку техніки, підготовка можливих варіантів конструкторсько-технологічних рішень для виконання проектів тощо. До позаурочної роботи відносять навчально-виховну діяльність, обмежену контингентом учнів одного класу: виконання індивідуальних та групових завдань, громадсько корисної роботи для потреб власного колективу, проведення екскурсій, спостережень, бесід, перегляд діафільмів тощо.

Власне позакласна робота виходить на шкільний рівень, у ній можуть об'єднуватись діти з різних класів, але у масштабах однієї школи: гурткова робота, шкільні олімпіади, виставки дитячих виробів, загальношкільні трудові справи тощо.

Позашкільна робота охоплює різні шкільні та культурно-освітні установи, а також включає співпрацю з виробничими колективами та іншими навчально-виховними закладами мікрорайонів шкіл: влаштування таборів праці та відпочинку, проведення міських чи районних олімпіад, вікторин, конкурсів тощо. Дослідженню теоретико-методичних основ організації трудового виховання школярів за місцем проживання присвячене дисертаційне дослідження доцента Прикарпатського університету Г.В.Ізвєкової.

Вирішуючи такі ж завдання, що і трудове навчання, внаслідок нижчого рівня регламентованості у змісті та тривалості позакласна робота має значно більші можливості для трудової підготовки школярів. Органічно пов'язуючись з навчальною діяльністю, позакласна робота базується на принципі **добровільності вибору** учнями видів занять і справ, які їм пропонуються. Звідси слідує такі методичні вимоги: при плануванні позакласних заходів слід добре знати **інтереси і запити школярів**, рівень їх загальної та трудової підготовки, індивідуальні уподобання, актуальні потреби, бажання.

Крім того потрібно дбати про **різноманітність та різновекторність занять**, аби дати дітям можливість випробувати себе в різних справах, зацікавити перспективними техніко-технологічними проблемами, цінними у виховному плані та з точки зору суспільного прогресу.

Реалізація наступного принципу вимагає забезпечити дітям **вищий рівень самодіяльності, активності, ініціативи та творчості**, ніж на уроках трудового навчання. Однак він не відкидає потреби педагогічного керівництва, навпаки, мудре управління дитячою самостійною діяльністю покликане допомогти учням об'єктивно оцінити свої можливості, спрямувати пошук.

Змістове наповнення позакласної роботи з трудового навчання та виховання повинне спрямовуватись на реалізацію основних освітніх завдань цього предмета та обов'язкове залучення школярів до здійснення повноцінної трудової діяльності. Недооцінювання і згортання позакласної роботи, захоплення словесними, "показовими" заходами за сценаріями значно збіднює навчально-виховні і розвивальні можливості діяльності педагогів загальноосвітньої школи у цьому напрямі.

Форми організації позакласної роботи молодших школярів є дуже різноманітні. Найчастіше їх класифікують у залежності від охоплення різної кількості учнів і розрізняють *масові, групові та індивідуальні*.

До *масових* форм організації позакласної роботи належать заходи, у яких бере участь значна кількість учнів, об'єднана, можливо навіть структурована, для досягнення певної мети. Це, наприклад, лекції, перегляди кінофільмів, тематичні ранки, свята, змагання, фестивалі, вікторини, виставки виробів тощо.

Характерною ознакою *групових* форм організації позакласної роботи є відносна сталість складу та стабільність інтересів членів об'єднань. До них належать гуртки, студії, клуби, технічно-спортивні секції, творчі майстерні з певних видів народних ремесел та ін.

Індивідуальні форми організації позакласної роботи передбачають самостійну роботу окремих учнів над трудовими дорученнями, пізнавальними завданнями, розробкою проектів, виконанням індивідуальних замовлень тощо. Дана класифікація форм організації позакласної роботи досить умовна. У практиці навчально-виховного процесу вони поєднуються, взаємно проникаючи і доповнюючи одна одну. Розглянемо методичні аспекти найбільш поширених у наш час форм позакласної роботи.

Індивідуалізація навчально-виховного процесу є важливим сучасним принципом роботи школи і метою здійснення диференційованого підходу до учнів. *Індивідуальні форми* організації позакласної роботи і спрямовані на досягнення цієї мети. Вчителю доцільно спланувати індивідуальну роботу, продумати і дібрати об'єкти трудової діяльності так, щоб діти могли виготовити їх самостійно з використанням знань і умінь, засвоєних на уроках праці, однак не дублювали навчальних виробів і були мотиваційно і емоційно привабливі.

До учнів початкових класів можна звернутися з індивідуальними дорученнями догляду за кімнатними рослинами, завданнями з вирощування певних овочевих культур на підвіконнях у класі чи у шкільних теплицях тощо. Такі доручення довготривалі і слугують закріпленню знань і умінь з сільськогосподарської праці та вихованню любові до природи.

При підготовці до уроків, інших занять вчитель може запропонувати індивідуальні завдання для школярів, такі як, наприклад, побесідувати з

родичами і близькими знайомими та дізнатися про їх професії або певний вид ремесла, або господарські традиції тощо; знайти у періодичній пресі статті про об'єкти виробничого оточення школи; з дитячої художньої та науково-популярної літератури довідатися і підготувати повідомлення про видатних вчених і дослідників, раціоналізаторів і винахідників, історію розвитку певного виду техніки; допомогти педагогу у заготівлі матеріалів, виготовленні шаблонів до уроку тощо, дібрати українські народні прислів'я та приказки про працю, загадки про інструменти та техніку. По завершенні уроку у вигляді індивідуальних можна дати завдання з опорядження виробів.

В окремих школах практикують залучення молодших школярів до продуктивної праці з виконанням індивідуальних замовлень вдома, наприклад, пошиття робочих рукавиць, склеювання коробок і т.п. за договорами з підприємствами про оплату.

У індивідуальній формі організації може здійснюватися і елементарна пошукова та дослідницька діяльність учнів: вчитель рекомендує у вільний від навчання час за власним вибором, уявою чи певними умовами виготовити моделі, здійснити спостереження і досліди над властивостями матеріалів, виконати вимірвальні та розрахункові роботи, скласти ескізи чи проекти, вирішити техніко-технологічні чи організаційно-економічні задачі тощо.

Однак недостатньо спланувати і визначити зміст завдань для самостійної роботи школярів. Учитель зобов'язаний не тільки сформулювати відповідну мотивацію у дітей для її виконання, але й роз'яснити, як діяти, де брати інформацію, порадити і допомогти у разі потреби. А ще важливо не забути про контроль та оцінювання здійсненої індивідуальної роботи, яке передбачає аналіз успіхів чи прорахунків, відзначення зусиль та ставлення школярів до справи, яку вони виконували.

Групові форми організації позакласної діяльності учнів найчастіше реалізуються у вигляді занять гуртків. **Гурток** - це добровільне об'єднання дітей, яким притаманна спільність інтересів і здійснюваної діяльності у певній галузі.

У практиці роботи шкіл зустрічаються різноманітні гуртки. З точки зору їх зв'язку з навчальними предметами, зокрема трудовим навчанням, вони поділяються на предметні (для старшокласників - столярні, слюсарні, токарні та ін.), міжпредметні (наприклад, фізико-технічні) та непередметні (авто-, авіа-, судно- і ракетомодельні тощо).

При організації і здійсненні позакласної роботи з трудового виховання слід враховувати, що у молодших школярів ще відсутні тривала увага і стійкий інтерес до якої-небудь однієї галузі техніки, виду ремесла чи певної сфери людської праці. Усі діти, як правило, з задоволенням прагнуть випробувати свої сили у різних видах діяльності, у тому числі у різних видах технічної та художньої прикладної творчості. Тому заняття в гуртках у строгому смислі цього слова, тобто об'єднаннях дітей зі стійкими

інтересами до якогось одного виду діяльності, ще не властиві для молодшого шкільного віку. Плануючи позакласну роботу, необхідно передбачати таку різноманітність видів і форм занять, щоб враховувати вказані психологічні особливості молодших школярів.

Досвід позакласної роботи загальноосвітніх шкіл, груп продовженого дня, інтернатів, будинків дитячої творчості засвідчує, що найбільшого поширення набули гурткові заняття молодших школярів з виготовлення іграшок, наочних посібників, початкового технічного моделювання та основ окремих видів декоративно-ужиткового мистецтва (вишивки, макраме, плетіння тощо). Конкретний зміст роботи гуртків визначається з урахуванням інтересів та побажань учнів, місцевих умов і підготовленості педагога. Найоптимальнішою є організація комплексних гуртків типу "Умілі руки", "Зробимо усе самі", "Майстрик і Майстринка" під керівництвом спеціаліста з трудової підготовки учнів молодшого шкільного віку.

Зміст роботи гуртків регламентується програмами, які розробляються методичними кабінетами органів освіти, станціями юних техніків, юннатів і друкуються у періодичних виданнях для вчителів. Програми є орієнтовними, і керівник гуртка має право вносити зміни, складаючи тематичний план занять на тривалий термін (півріччя, рік). Робота починається з вивчення дитячих інтересів, визначення складу гуртка у кількості не менше 15 учнів, вибору активу та старости, а також підготовки матеріально-технічної бази.

Гурткові заняття найдоцільніше проводити у робочих кімнатах для трудового навчання учнів 1-4 класів, кабінетах образотворчого мистецтва та художньої праці, спеціалізованих кімнатах у підліткових клубах за місцем проживання, які обладнані відповідними інструментами, пристроями, забезпечені матеріалами, методичними розробками. Заняття проводять на протязі 1,5-2 годин раз на тиждень. Структура їх приблизно така ж, як і структура комбінованого уроку. Дуже важливо доцільно обрати об'єкти праці, якими можуть зацікавитися учні, актуалізувати необхідні знання, а при потребі і повідомити нові дані, запропонувати вирішити творчі завдання, пов'язані з конструюванням чи виготовленням виробу.

На відміну від уроку гурткове заняття повинно проводитись так, щоб забезпечити можливість вільного вибору видів робіт, всебічну активність дітей, елементи їх самоуправління. Частіше тут використовуються групові та індивідуальні форми організації трудової діяльності школярів, а також моделювання різних способів розподілу праці. До кожного заняття керівник гуртка готує план-конспект, визначає мету, обирає методи роботи з дітьми, продумує способи інструктування та форми організації трудової діяльності. Крім того слід подбати про наочні та технічні посібники.

Масова позакласна робота з трудового навчання має на меті залучення широкого кола школярів до суспільно корисної праці,

художньої та технічної творчості, здійснення різноманітних виховних заходів. До найпоширеніших форм масової позакласної роботи належать участь у продуктивній праці, трудових операціях, майстернях творчих справ, вирбничі екскурсії, тематичні ранки, фестивалі, свята, конкурси з виготовлення саморобок, олімпіади, вікторини, виставки дитячих робіт, усні журнали, тематичні перегляди науково-популярних та художніх фільмів тощо.

У програмі з трудового навчання для 4-річної початкової школи, розробленій відповідно до вимог стандарту освітньої галузі "Технологія", одним із завдань цього предмета визначено залучення учнів до посиленої участі у продуктивній трудовій діяльності. Продуктивна праця виконується не лише на уроках, а й у позаурочний час у школі або вдома за спільною домовленістю вчителів, батьків, учнів. За результати продуктивної праці школярі мають отримувати заробітню платню. Їх праця повинна бути справжньою, суспільно значимою, раціонально організованою, доступною і відбуватися з дотриманням належних санітарно-гігієнічних умов та вимог безпеки. Згідно з нормативами тривалість залучення молодших школярів до суспільно корисної праці не може перевищувати 30 хвилин. Їм категорично заборонено доручати мити підлоги, прати, прибирати у санвузлах, місцях загального користування, мити вікна, займатися вантажно-розвантажувальними роботами.

Включення учнів початкових класів у трудову діяльність, яка відповідає означеним вимогам, сприяє ранній соціалізації особистості, економічному вихованню дітей. Залучення учнів 1-4 класів до суспільно корисної праці доцільно проводити з використанням ігрових форм. Деколи вже сама назва трудової операції зацікавлює, мобілізує, стимулює мотиви дитячої трудової діяльності. Ось приклади: "Війна з Королем Сміттям", "Чепурушка", "Бюро добрих послуг", "Боротьба з Королем Бур'яном", "Скельце", "Фабрика Діда Мороза" тощо.

Специфічною формою позакласної організації занять дітей є **масові свята, ігри, олімпіади, предметні тижні трудового навчання**, які мають характерні для початкових класів особливості. Головне завдання кожного свята - дати молодшим школярам яскраву емоційну зарядку, залишити сильне враження у кожного учня. У школах поширені такі традиційні свята, як "Слава праці і умілим рукам!", "Свято праці і бережливості", "День техніки", "У гостях у Робота", "Подорож у Техноград", "Місто Майстрика й Майстринки", "І нам летіти до зірок" тощо. Можна рекомендувати проведення свята техніки за таким орієнтовним планом:

- Парад-виставка моделей, іграшок.
- Демонстрація в дії моделей, іграшок, пристосувань, виготовлених учнями.
- Змагання моделей, виготовлених старшокласниками.
- Ігри, атракціони.

- Вірші, пісні, технічні ігри та фокуси.
- Виступ самодіяльного театру ляльок.
- Перегляд діафільмів.
- Підведення підсумків, нагородження переможців змагань, активних учасників свята.

Сценарії свят для молодших школярів часто друкуються у педагогічних періодичних виданнях.

Слід заохочувати участь школярів у *сюжетно-творчих іграх*, пов'язаних з їх технічною і художньою творчістю. Наприклад, при підготовці до такої гри діти макетують вулиці зі світлофорами і дорожніми знаками, гаражі, будинки, створюють моделі автомобілів, каруселей, атракціонів тощо.

Цікавими і корисними для молодших школярів є *конкурси і змагання* з виготовлення іграшок, моделей, декоративних виробів. Наприклад, конкурси на краще панно з сухих квітів та листочків, на кращу модель технічного засобу із покидових матеріалів, на кращу новорічну ялинкову прикрасу можуть оголошуватися і тривати від 3 до 10 днів навіть у загальношкільному масштабі. Для оцінювання конкурсних робіт визначається журі, а учні-переможці нагороджуються спеціальними призами, грамотами, вимпелами, сувенірами.

Виставка дитячих робіт є прекрасним засобом пропаганди дитячої творчості та роботи різноманітних гуртків. Виставки можуть влаштовуватися періодично упродовж року на честь народних свят, визначних дат та під час фестивалів, тематичних ранків, зустрічей з шефами-виробничниками тощо, а також бути постійно діючими. Особливі можливості для виховної роботи з учнями початкових класів мають *виставки-ярмарки*. На завершення навчального року плануються *звітні* виставки, що відображають підсумки роботи молодших школярів на уроках праці, в гуртках та в групах продовженого дня.

До влаштування виставки слід ретельно підготуватися, продумати її мету, розміщення експонатів, оформлення стендів, плакатів. Кожен учнівський виріб повинен мати етикетку, на якій вказують назву роботи, прізвище та ім'я автора, вік або клас, у якому він навчається. Під час виставки найбільш активним гуртківцям доручають обов'язки екскурсоводів, вони зможуть розповісти про роботи, відповісти на всі запитання. Відвідувачам можна запропонувати записати свої враження від виставки у книзі відгуків.

В усіх обласних центрах і в окремих містах працюють будинки творчості школярів, станції юних техніків, юних натуралістів, які є осередками різноманітної гурткової та інших форм позашкільної роботи, у т.ч. з учнями початкових класів. У цих закладах працюють досвідчені методисти, необхідно налагодити з ними співпрацю і підтримувати тісні зв'язки.

Добрими помічниками вчителів початкової школи в організації

позакласної роботи з трудового навчання можуть стати батьки та інші родичі учнів. Особливо це стосується дідусів та бабусь, які є носіями безцінного скарбу - народного досвіду господарської діяльності, багатовікової мудрості наших пращурів у ставленні до праці, ділових якостей людини, цінностей трудового життя. Представники старших поколінь допоможуть ввести дітей у світ народних ремесел, ознайомити з секретами майстерності, захопити цікавими і корисними справами. Вчителю слід спланувати цю роботу.

Складаючи плани уроків і позакласної виховної роботи, вчитель передбачає в них організацію самостійного читання молодшими школярами дитячих газет, журналів, книг, що розповідають про працю і техніку, виробничу діяльність і професії людей. Із задоволенням діти складають тематичні колекції, куди поміщають оповідання, малюнки, вирізки, ілюстрації про працю і техніку, людей праці, професії батьків - це матеріал для бесід, читацьких конференцій, створення профорієнтаційних стендів тощо.

Особливою популярністю в початковій школі користується **екскурсія**. Ця форма організації навчально-виховного процесу, як і уроки праці, спрямована на досягнення загальної мети трудового навчання та позакласної роботи з праці та техніки. Значення екскурсій полягає в тому, що вони дозволяють наочно знайомити дітей з працею дорослих різних професій, розширювати політехнічний кругозір, формувати в учні уявлення про загальні основи сучасного виробництва, сприяти вихованню позитивного емоційно-ціннісного ставлення молодших школярів до трудової діяльності, до людей праці. Проведення екскурсій сприяє зміцненню зв'язків навчання з життям, з виробничим (технологічним) і природним довкіллям, стимулює процеси соціалізації дітей.

Навчальний матеріал екскурсій допомагає ефективно розширити, конкретизувати знання молодших школярів про виробництво, матеріали, інструменти та механізми, продукти праці, про взаємозв'язки і відносини між працівниками у процесі виробничої діяльності, про організацію, культуру праці, найпростіші економічні та екологічні засади трудової діяльності. Безпосередньо на підприємствах діти мають змогу дізнатися про сучасні способи обробки матеріалів, які відображають найновіші досягнення науки, техніки і технології, наочно переконатися у впливі процесів механізації, автоматизації, комп'ютеризації на продуктивність праці, її характер.

Програма трудового навчання в початкових класах дає можливість здійснити екскурсії на виробничі та природні об'єкти (швейна, палітурна майстерня тощо).

Для реалізації в повній мірі навчально-виховного потенціалу екскурсій у трудовому навчанні молодших школярів класовод перш за все повинен бути добре обізнаний з виробничим оточенням школи. Вивчення

даних про нього педагог може здійснити самостійно, або з цією метою може бути організована групова пошукова діяльність усіх вчителів початкових класів школи з наступним обміном інформацією і досвідом проведення екскурсій на засіданні методоб'єднання.

Не менш важливо володіти методичними аспектами використання цієї форми організації пізнавальної діяльності. У структурі екскурсії виділяють три основних етапи: **підготовчий, проведення екскурсії, підсумковий.**

Підготовка до екскурсії починається з вибору об'єкта. При цьому слід врахувати такі вимоги:

- безпечність для школярів;
- відповідність навчально-виховній меті екскурсії;
- високий техніко-технологічний та організаційно-економічний рівень виробництва;
- близькість до школи.

Наступний крок - оформлення службової записки щодо екскурсії та попереднє ознайомлення вчителя з підприємством. У службовій записці вказується дата, час, об'єкт екскурсії, кількість учнів та прізвище відповідальної особи. Записка підписується директором школи і погоджується керівником підприємства, який визначає працівника-відповідального за проведення екскурсії від виробничої установи.

Далі вчитель знайомить відповідального працівника з метою та завданнями екскурсії, разом вони визначають конкретні об'єкти для спостереження, складають план екскурсії, маршрут слідування, обговорюють специфіку взаємодії з молодшими школярами. План проведення екскурсії орієнтовно може бути таким:

1. Підготовка учнів до екскурсії (бесіда у школі).
2. Вступний інструктаж.
3. Огляд підприємства, пояснення спеціаліста.
4. Виконання практичного завдання.
5. Зустріч та бесіда з людьми різних професій, задіяними на виробництві.
6. Заключна бесіда на підприємстві.

Заздалегідь учитель оголошує дітям про майбутню екскурсію, пропонує підготуватися до неї (наприклад, розпитати батьків, дідуся, бабусю про підприємство, відшукати газетні публікації про нього тощо), занотувати питання, на які потрібно буде відповісти після екскурсії, та роз'яснює, яке практичне завдання слід буде виконати (наприклад, зібрати зразки сировини, напівфабрикатів для колекцій, замалювати схеми тощо). У підготовчій бесіді потрібно обов'язково наголосити на правилах поведінки та безпеки під час екскурсії: уважно слухати, не розмовляти, запитання задавати після пояснення; дотримуватися дисципліни, пересуватися спокійно, організовано; спинятися так, щоб усім було добре видно необхідний об'єкт; не чіпати нічого без дозволу; бути дуже

уважними на шляху до підприємства і назад.

Власне проведення екскурсії розпочинається, як правило, із повідомлення вчителем її мети і завдань, знайомства з екскурсоводом і здійснення ним вступного інструктажу. У процесі екскурсії пізнавальною діяльністю дітей треба цілеспрямовано керувати, дбати про зацікавлення учнів, чергувати короткі пояснення екскурсовода з їх власними самостійними спостереженнями. Особливу увагу слід звертати на культуру праці, взаємовідносини між працівниками, їх професійні і особистісні якості.

У ході екскурсії учні можуть виконувати практичні завдання. Досягненню виховної мети екскурсії сприятиме бесіда з працівниками-представниками різних професій, у якій діти зможуть запитати про те, що їх зацікавило, розповісти про свої успіхи у навчанні, подарувати на знак подяки вироби, виготовлені власними руками на уроках праці.

Для підведення підсумків екскурсії слід виділити час на одному з уроків праці, або провести заняття у позанавчальний час як позакласний захід. На нього учням пропонують підготувати колекції, оформити альбоми, малюнки, написати твори, повідомлення у стінгазету тощо. На основі аналізу цих матеріалів, відповідей дітей на попередньо поставлені перед екскурсією запитання та обговорення побаченого можна зробити висновок про ступінь досягнення поставленої мети.

Запитання і завдання для самостійної роботи

1. Охарактеризуйте основні форми організації позакласної роботи з праці.
2. Розробіть сценарій масового свята для учнів 1 класу; 2 класу; 3 класу; 4 класу.
3. Продумайте план підготовки і проведення виставки дитячих робіт.
4. Складіть бібліографію дитячих періодичних та художніх видань про професії людей, виробництво, техніку, народні ремесла.
5. Які етапи виділяють у структурі екскурсії? Охарактеризуйте методичні вимоги до організації кожного з них.
6. Складіть план-конспект проведення екскурсії на конкретне підприємство (на вибір).

Бібліотечка студента педагогічного інституту

ТЕХНОЛОГІЯ

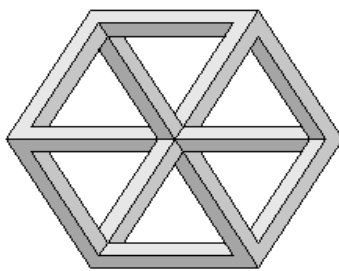
МЕТОДИКА ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський університет
імені Василя Стефаника

Інноваційні підходи до вивчення освітньої галузі “Технологія” в початковій школі

Навчально-методичні матеріали

Для ступеневої підготовки вчителів
початкових класів

ОКР

спеціаліст

Івано-Франківськ
2008

Інноваційні підходи до вивчення освітньої галузі “Технологія” в початковій школі

Тема 1. Сучасні підходи до організації навчально-виховного процесу на уроках трудового навчання

План

1. Мета і завдання курсу “Інноваційні підходи до вивчення освітньої галузі “Технологія” в початковій школі”.
2. Інноваційні процеси у сучасній освіті.
3. Технологічний підхід у сучасному освітньому просторі, роль і місце освітньої галузі “Технологія” в його реалізації.
4. Порівняльна методика трудового навчання молодших школярів.

Курс „Інноваційні підходи до вивчення освітньої галузі „Технологія” в початковій школі” є дисципліною спеціалізації для майбутніх учителів початкових класів, які навчаються за освітньо-професійною програмою підготовки фахівців рівня “**спеціаліст**”. Курс містить набір програм варіативного змісту за вибором студента.

На цьому етапі підготовки фахівців значно зростає питома вага опанування ними *творчою методичною діяльністю*, навичками системного наукового дослідження актуальних проблем викладання дисциплін освітньої галузі “Технологія” у початковій школі.

У педагогічному процесі підготовки спеціаліста переважають інтерактивні методики проведення практичних занять, спецкурсів, ділові ігри, тренінгові форми навчання. Реалізація набутого досвіду відбувається на державній педагогічній практиці та при підготовці дипломних робіт з дослідження інноваційних підходів до викладання освітньої галузі “Технологія” у початковій школі.

У результаті опанування курсу студенти повинні

знати:

- сутність технологічного підходу до вирішення завдань початкового трудового навчання школярів;
- спеціальні теоретико-методичні аспекти проблем розвитку молодших школярів засобами дисциплін освітньої галузі „Технологія”;
- шляхи вирішення проблеми інтеграції змісту освіти у початковій школі завдяки використанню можливостей освітньої галузі „Технологія”;
- теоретико-методичні основи застосування ігрових форм організації навчальної та трудової діяльності молодших школярів;
- особливості здійснення диференціації трудового навчання учнів I-IV класів,

- теоретико-методичні основи використання форм організації спільної діяльності при викладанні дисциплін освітньої галузі „Технологія” в початковій школі;

уміти:

- розробляти навчально-методичне забезпечення навчально-виховного процесу з дисциплін освітньої галузі «Технології»;
- розвивати творчі здібності молодших школярів засобами дисциплін освітньої галузі „Технології”, організовувати їх індивідуальну та групову творчу проектну діяльність;
- здійснювати викладання інтегрованих курсів трудового навчання та математики, образотворчого мистецтва, природознавства, мови і читання тощо;
- забезпечувати особистісно-орієнтований та диференційований підхід до учнів у процесі початкової трудової підготовки;
- впроваджувати різноманітні форми організації спільної діяльності молодших школярів у навчально-виховній роботі з праці;
- вести комплексну науково-дослідну роботу з актуальних проблем методики викладання предметів освітньої галузі „Технології”.

Інновації в освіті пов’язані із загальними процесами у суспільстві, глобальними проблемами, інтеграцією (об’єднання в єдине ціле) знань і форм соціального буття. Характерною ознакою нової педагогіки є **інноваційність** – здатність до оновлення, відкритість новому.

У сучасній системі освіти співіснують дві стратегії навчання: традиційна та інноваційна. Ці терміни були запропоновані групою вчених у доповіді Римському клубу (1978 р.), який вперше звернув увагу світової наукової громадськості на неадекватність принципів традиційного навчання вимогам сучасного суспільства до особистості, її пізнавальних можливостей. Інноваційне навчання трактувалось як процес і результат освітньої діяльності, що стимулює новаторські зміни в культурі, соціальному середовищі. Воно орієнтоване на формування готовності до динамічних змін у соціумі за рахунок розвитку здібностей до творчості, різноманітних форм мислення, а також здатності до співробітництва з іншими людьми.

Особливості інноваційного навчання:

- відкритість майбутньому,
- здатність до передбачення на основі постійної переоцінки цінностей,
- налаштованість на конструктивні дії в оновлюваних ситуаціях.

Інноваційність розглядають не тільки як налаштованість на сприйняття, продукування і застосування нового, а насамперед як **відкритість**

– вихователя до діалогічної взаємодії з вихованцями, яка передбачає рівність психологічних позицій обох сторін,

- відкритість культурі і суспільству, яка виявляється у прагненні педагога змінити дійсність, дослідити проблеми і обрати оптимальні способи їх розв'язання,

- відкритість внутрішнього світу, свого “я”, тобто організація такого педагогічного середовища, яке б сприяло розвитку образу “я”.

Інноваційні процеси в освіті виявляються у її **гуманістичній спрямованості**. Найголовніша умова навчально-виховного процесу є його особистісна зорієнтованість на те, щоб кожний вихованець став повноцінним, самодостатнім, творчим суб'єктом діяльності, пізнання, спілкування, вільною і самодіяльною особистістю. Центр і мета – особистість.

Характерні ознаки гуманістичної педагогіки:

- надання дітям ініціативи у пізнавальній діяльності, створення емоційно стимулюючого навчального середовища, розвиток свободи, саморегуляції, усвідомлення особистої відповідальності;
- атмосфера навчання і виховання – це має бути атмосфера взаємодії, приязні, емоційної співдружності;
- структурування педагогічного процесу на визначеній вчителем і дітьми солідарній основі;
- виконання вчителем ролі порадики, консультанта, мета якого – створення реальних можливостей кожному, залежно від рівня його розвитку;
- формування і добір освітніх програм з огляду на максимальні можливості розвитку творчих здібностей дітей, обговорення проблем пізнавального розвитку, засобів його оцінювання.

Ці постулати особистісно-орієнтованої педагогіки були сформульовані у педагогіці співробітництва в середині 80-х років ХХ століття, яка була прикладом інноваційних підходів у цей час.

Педагогічна інноватика полягає у постійному пошуку і впровадженні нових максимально ефективних технологій навчання і виховання. Це не самоціль, вона спрямовується на забезпечення адекватності освіти вимогам суспільства.

Термін “нове” тлумачать як уперше відкрите, створене. У педагогічній інноватиці цей термін співвідноситься з корисним, прогресивним, позитивним, сучасним, передовим.

При виборі нововведення, прийнятті рішення про його доцільність керуються аналізом реальної ситуації, а не лише особистим баченням, уподобанням.

Інновація – нововведення, зміна, оновлення, новий підхід, створення якісно нового, використання відомого в інших цілях.

Це поняття - термін “інновація” – вжито понад 100 років тому в культурології та лінгвістиці для позначення процесу трансфера (переміщення) – проникнення елементів однієї культури в іншу і набуття

при цьому нових, не властивих раніше якостей – вирішальний фактор розвитку культур.

Інноваційна педагогічна діяльність – заснована на осмисленні практичного педагогічного досвіду цілеспрямована педагогічна діяльність, орієнтована на зміну і розвиток навчально-виховного процесу з метою досягнення вищих результатів, одержання нового знання, формування якісно нової педагогічної практики.

Нині на зміну індустріальному виробництву приходять діяльність з високими технологіями, праця у сфері телекомунікації, фінансового обслуговування тощо. Якщо період оновлення технологій в індустріальну епоху тривав 150-300 років, сьогодні технології міняються кожні 3-10 років. Це докорінно змінює вимоги до людського ресурсу з боку ринку праці – потребує постійного оновлення знань, здатності до перекваліфікації, вміння ефективно вирішувати проблеми, які виникають у свих сферах життєдіяльності. Постіндустріальний етап розвитку людства вимагає від індивідів вже не тільки їхньої успішної адаптації до умов сучасного виробництва, а й розвитку нових властивостей, базових умінь і компетенцій, що обумовлюють безпеку і добробут у ширшому, загальнолюдському контексті. Тому змінюються вимоги до технологічної грамотності, освітнього мінімуму, стандартів.

Сучасні освітні парадигми визначають метою не передачу знань, як раніше, а розвиток дитини, досягнення певного рівня компетентностей: соціальних, комунікативних, дослідницьких, професійних, інформаційних, загальнокультурних тощо. Під **компетентністю** розуміють такий рівень освіченості, який дозволяє людині самостійно і творчо вирішувати завдання теоретичного і практичного характеру в певній сфері життєдіяльності. Вона включає

- **знання** про світ, існуючі в ньому найважливіші зв'язки і залежності; про природу знань, способи їх отримання, передачі в усній і письмовій формах; про методологію дослідницької діяльності, етапи творчої діяльності;
- **уміння** використовувати методи дослідження;
- **готовність** до дослідницької взаємодії з дійсністю.

Вважається, що для успішної побудови кар'єри в умовах ринку праці важливо володіти компетентністю в таких **галузях**:

використання ресурсів: уміти знаходити, організовувати, планувати, розподіляти матеріальні та людські засоби для досягнення поставлених цілей;

співпраця з іншими людьми: уміти налагоджувати ділове співробітництво;

володіння інформацією: уміти знаходити і використовувати дані, мати системний погляд на речі, розуміти їх комплектний взаємозв'язок;

володіння технологіями: уміти використовувати якомога більше різноманітних способів діяльності.

Основою для формування компетентностей у цих галузях служать:

базові уміння: читати, писати, виконувати математичні дії, висловлювати думки, слухати тощо;

навички мислення: творчо мислити, приймати рішення, моделювати, вирішувати проблеми, уміти вчитися, шукати всьому обґрунтування;

особистісні якості: відповідальність, чесність, впевненість у собі, комунікабельність тощо.

Аналіз історії викладання трудового навчання в загальноосвітній школі засвідчує, що формування конкретних практичних умінь не було єдиною його метою. Потреба розвитку дитини, ознайомлення її з навколишнім світом, виховання людини-творця були не менш важливі, вони активно декларувалися суспільними інституціями та досліджувалися вченими. Однак система трудової підготовки, що склалася на практиці у другій половині ХХ століття, була побудована на ідеологічній основі тоталітарної держави, метою якої був не розвиток мислення дитини „через руки”, а підготовка „гвинтиків” для масового матеріального виробництва. Низька інтелектуальна насиченість предмета, ігнорування потребами особистості, відрив від сучасних високих технологій, спрямованість на галузі матеріального виробництва, відчуження учнів від процесу реалізації продукції, що спотворює розуміння цивілізованих соціально-економічних відносин, призвели до зсуву у структурі мотивації діяльності школярів, знецінення предмета в очах батьків і учнів. Невідповідність стану справ у трудовому навчанні сучасним запитам соціально-економічного розвитку держави нагально вимагає фундаментальних змін у змісті предмета і способах його реалізації.

Наприкінці ХХ століття, усвідомлюючи вказані протиріччя, провідні українські вчені, що займалися проблемами трудової підготовки молоді, очолювані академіком Д.О.Тхоржевським, розпочали пошуки нових моделей і змісту освіти в цій сфері.

У результаті проведених досліджень до структури Базового навчального плану середньої загальноосвітньої школи була включена **освітня галузь “Технологія”**, метою якої є забезпечення розвитку особистості через ознайомлення учнів із загальними основами сучасного виробництва у процесі залучення школярів до посильної творчої трудової діяльності, конструювання, художньої, сільськогосподарської праці тощо, оволодіння загальнотрудовими уміньми, початковими навичками користування комп’ютером, вивчення елементів технічного креслення, дизайну. Важливим завданням визнано ознайомлення школярів з традиційними народними промислами, різними аспектами ведення домашнього господарства.

Визначальним кроком в обґрунтуванні змісту освітньої галузі “Технологія” стала розробка групою провідних вчених АПН України державного стандарту галузі. Становлення і змістове наповнення цієї галузі є свідченням того, що враховані народнопедагогічні і науково-теоретичні ідеї та досвід трудового гарту підростаючих поколінь, підготовки їх до сучасного трудового життя. Більше того, це рішення знаходиться також у руслі провідних тенденцій світового освітнього процесу, адже технології визнані ваговою складовою частиною змісту освіти у багатьох країнах світу, зокрема у Великобританії, Німеччині, США, Росії, Ізраїлі, ПАР тощо. Під егідою ЮНЕСКО реалізується “Проект+” за напрямом “Наукова і технологічна грамотність для всіх”, який отримав позитивний резонанс у всьому світі і сприяє виробленню єдиних концептуальних підходів до технологічної освіти назагал.

Поняття технології неперервно змінюється, розвивається, доповнюється новими ознаками і новими способами трактування. Воно розглядається на різних рівнях: *філософському, загальнонауковому і спеціальному.*

Філософія технології почала формуватися в рамках філософії техніки відносно недавно, вона визначає це поняття як процес перетворення предмета, спрямований на одержання бажаного результату, як матеріалізовану методологію.

У результаті теоретичного аналізу встановлено (Нісімчук А.), що поняття **технології** міцно увійшло в суспільну свідомість у другій половині ХХ століття та стало своєрідним регулятивом наукового та практичного мислення. Його регулятивний вплив полягає в тому, що спонукає дослідників та практиків у всіх сферах, в тому числі і в галузі освіти:

- знаходити підстави результативності діяльності;
- мобілізувати кращі досягнення науки та досвіду, щоб гарантувати результат, що вимагається;
- будувати діяльність на інтенсивній, тобто максимально науковій, а не екстенсивній основі, що веде до невиправданих затрат сил, часу та ресурсів;
- приділяти більше уваги прогнозуванню діяльності з метою запобігання її корекції в ході виконання;
- використовувати у всезростаючій мірі найновіші інформаційні засоби, максимально автоматизувати рутинні операції тощо.

З цього випливає, що технологічність стає домінуючою характеристикою діяльності людини, означає перехід на якісно новий ступінь ефективності, оптимальності, наукоємності. Технологія – це не данина моді, а стиль сучасного науково-практичного мислення.

Поняття технології відбиває спрямованість прикладних досліджень на радикальне вдосконалення людської діяльності, підвищення її результативності (в розумінні гарантії досягнення цілей), інтенсивності,

інструментальності, технічної озброєності. *Технологія в будь-якій сфері – це діяльність, яка в максимальній мірі відбиває об'єктивні закони даної предметної сфери і тому забезпечує найбільшу для даних умов відповідність результату діяльності попередньо поставленим цілям.*

Під технологією нині розуміється не тільки наука про основні способи і засоби здійснення виробничих процесів (спеціальні технології обробки тканин, харчових продуктів тощо). У широкому загальнонауковому значенні слова технологія асоціюється з усіма надбаннями культури, плодами людської цивілізації, зі способами перетворення навколишнього природного та соціального середовища. Сьогодні технологія розглядається як форма вияву людського розуму, спрямована на вирішення істотних проблем буття. З одного боку, вона пов'язана з природничими науками і математикою, а з другого – з мистецтвом і суспільними науками, а отже, знаходячись між людиною і природою, саме технологія об'єднує їх. Завдяки цьому технологічно орієнтоване освітнє середовище має можливості для навчання таким способам здійснення трудової діяльності, які не загострювали б, а сприяли розв'язанню суперечностей між суспільством і природою. Отже *„Технологію” слід розглядати як освітню галузь, в основі якої лежить опанування процесом перетворювальної діяльності, спрямованої на вирішення проблем, і використання різних ресурсів для реалізації власних рішень.*

Принципова відмінність навчання “технології” від традиційного трудового навчання полягає у новій ціннісно-смысловій спрямованості його освітніх і виховних цілей, в орієнтації на формування технологічної культури особистості. Метою предмета стає **розвиток учня як**

людини, що вміє приймати обґрунтовані рішення і обирати потрібну стратегію для вирішення проблем, що виникають;

людини, відкритої до змін, що безпосередньо взаємодіє зі світом і відчуває відповідальність за прийняті рішення;

творчої особистості, що володіє і когнітивними навичками, і вміннями практичної роботи з різними матеріалами і інструментами для розробки і виготовлення об'єктів з метою найповнішого задоволення потреб людей.

У розробці і здійсненні програм освіти з такою спрямованістю відбуваються фундаментальні зміни. Першою з таких важливих змін є зміщення акцентів із завчання фактів, декларативних знань на концептуальне навчання з одночасним застосуванням одержаних знань на практиці, їх критичним аналізом. Головний акцент із навчання виконанню конкретних технологічних операцій ручної праці переноситься на *опанування способами конструювання*, творення потрібних дитині чи найближчому оточенню предметів. На прикладі доступних для вивчення базових технологій і способів праці учні засвоюють узагальнені підходи до

її організації у всіх ланках проектно-технологічного ланцюга – від ідеї до її реалізації у моделі, виробі (продукті праці).

Наступна суттєва зміна пов'язана з посиленням уваги до механізмів засвоєння знань і умінь, здобуття досвіду, коли **процес пошуку рішення** стає більш важливим, ніж сам результат. На передній план виходять комплекси умінь розумової праці: виявляти потреби, висувати ідеї, відстоювати їх, знаходити інформацію, ресурси, планувати роботу, розподіляти доручення у товаристві співробітників тощо. Їх відпрацювання і має сприяти формуванню соціальних, інформаційних, комунікативних, компетентностей особистості, що розвивається. Однак при цьому дуже важливо домагатись якісного виконання задуманого, не ставитись зневажливо до виконання конкретних технологічних операцій, не гребувати трудовими традиціями, секретами майстерності, здобутими попередніми поколіннями.

Третьою і найбільш вагомою зміною, яка істотно впливає на освітні програми різних рівнів, є **інтеграційний процес**.

Аналогічні трудовому навчанню предмети сьогодні входять до навчальних планів шкіл усіх цивілізованих країн світу, однак називаються вони по-різному, наприклад, в Австрії – “Виробниче виховання”, у Голландії – “Ручні роботи”, у Словаччині – “Виробнича майстерність”, у Польщі – “Техніка”, в Росії – «Технологія» тощо.

У більшості країн світу трудове навчання вивчають на всіх етапах шкільної освіти не менше 2 годин на тиждень. У початковій ланці освіти тривалість його тижневого навантаження складає: у США в 4 класі – 2 години, в Японії з 1 по 4 клас – по 2 години, у Великобританії з 1 по 3 класи - по 5 годин, в 4 класі - 3 години на тиждень. (//Трудова підготовка в закладах освіти. – 2005. - №6.)

За висновком сучасних досліджень лабораторії порівняльної педагогіки Інституту педагогіки АПН України, традиційний для молодшої школи предмет, так би мовити, технологізується і соціалізується. «Уроки праці у європейських початкових школах стають дедалі тісніше пов'язаними із сучасною практикою соціального життя та новітніми технологіями. Це засвідчують і їх назви –«Технологія» (Франція), «Технологія і дизайн» (Англія), «Соціальні та життєві навички» (Нідерланди)» (Лавриченко Н.).

Змістовою основою уроків більшості розвинутих країн світу стає проектна діяльність учнів під керівництвом учителя. Як зазначає професор В.Сидоренко, основна теза сучасного розуміння проектної методики зводиться до твердження «Все, що я пізнаю, я знаю, для чого це мені потрібно, де і як я можу ці знання застосувати» .

У технологічній підготовці молоді в Німеччині велика увага приділяється вихованню грамотного споживача, адже споживачі своїм вибором на ринку послуг і товарів можуть впливати на виробників,

змушуючи їх використовувати нешкідливі речовини, нематеріаломісткі, енергозберігаючі технології. Екологічна просвіта починається з формування звички сортувати побутові відходи для їх наступної переробки. Важливого значення надається вивченню курсу домашньої економіки, в основу якого покладені економічні поняття, показується залежність принципів ведення домашнього господарства від співвідношення превалюючих в суспільстві сил, норм, цінностей, соціальних структур (Карачев А.).

У Великобританії на вивчення технології відводиться 10-12% навчального часу (в Україні – близько 4%).

Починаючи з 70-х років минулого століття, коли стало очевидним, що для підготовки до трудового життя недостатньо ремісницьких навичок, починають впроваджуватися нові навчальні предмети «Ремесло. Дизайн. Технологія», а також предмети за вибором: «Дизайн і реалізація», «Технологія», «Дизайн і комунікація», «Домашня економіка», «Бізнес». Їх викладання націлюється на досягнення спільної мети: стимулювати розвиток творчого мислення школярів завдяки дослідженню, проектуванню, виготовленню і оцінюванню виробів, роботі з матеріалами та інструментами, сприяти розвитку комунікативних умінь та умінь співпраці, вихованню ініціативності, винахідливості тощо. Визначальна риса навчання технологіям – це практична спрямованість: учні мають набувати досвіду вирішення реальних проблем, які вони усвідомили в найближчому життєвому просторі.

Головний метод трудового навчання в британських школах – це метод проектів. Логіка побудови кожного проекту відповідає загальній структурі проектної діяльності. Навички роботи з матеріалами та інструментами, необхідні для цього знання учні здобувають в міру необхідності для виконання проекту. Система проектів будується за принципом ускладнення, в основу програм покладено ряд положень:

- поступове збільшення об'єму знань і умінь;
- розширення сфер прикладання зусиль від більш знайомих і близьких (дім, школа, дозвілля) до менш відомого широкого соціального оточення (місцеве співтовариство, бізнес, індустрія);
- постійне ускладнення вимог, що ставляться до вирішення проблем (використання комплексного підходу, врахування більшої кількості факторів впливу тощо);
- поступове усвідомлення учнями власних здібностей в галузі технологічної діяльності.

Як засіб навчання застосовуються робочі листи для засвоєння алгоритму перетворювальної діяльності. В майстернях перебуває не більше 20 учнів, вони одягнуті в форму-спецодяг, уроки тривають 100 хвилин з 30-хвилинними перервами між ними. Пояснення матеріалу, опитування проводяться у вигляді невимушеної бесіди. Оцінювання

здійснюється буквеними символами. Проекти розробляються з використанням комп'ютерної техніки, а виготовлення зразків відбувається з допомогою керованих нею верстатів з числовим програмним управлінням.

Найбільш ефективним у початкових класах вважається така побудова вивчення курсу, коли з класом протягом року працює один вчитель, відповідальний за оволодіння всією програмою. Такий варіант вимагає високої компетентності вчителя (необхідні широкий кругозір та досвід роботи з деревом, текстилем, металами, продуктами, комп'ютером тощо). Майстерні обладнуються відповідно, забезпечується доступ до різних матеріалів, дотримуються санітарно-гігієнічні норми для роботи і з металами, і з харчовими продуктами. За таких умов є можливості для виконання всіх елементів програми кожним учнем, для контролю розвитку школярів у процесі навчання, не виникає труднощів з розкладами занять.

Загальнотехнічна освіта – поряд з гуманітарною і природничою – вважається обов'язковим елементом загальної освіти у Польщі. Основною ланкою є предмет «Техніка». В початкових (1-3) класах запроваджуються два – однакові для дівчаток і хлопчиків – варіанти програми, розраховані на 2 чи 1 годину на тиждень. Варіант програми обирається директором школи, виходячи з наявної навчально-матеріальної бази. Програма навчання техніки, починаючи з першого класу, однорідна за своєю структурою. Вона складається з чотирьох розділів:

1. Елементи культури праці.
2. Основи техніки, що включають відомості про матеріалознавство, технологію, обладнання і технічну інформацію.
3. Вибіркові питання з техніки та економіки.
4. Елементи професійної інформації.

Основним принципом навчання техніки є продуктивний характер діяльності учнів і політехнічно-порівняльний аналіз навчального матеріалу. Серед методів навчання переважають два: практичні заняття учнів під керівництвом учителя і використання проблемності (К. Крашевські)

Згідно з базовим навчальним планом загальноосвітньої школи Російської Федерації освітня галузь «Технологія» є самостійною освітньою галуззю, що інтегрує матеріальні та інформаційні технології. Принципово важливим у викладанні «Технологія» в школі є спрямованість на формування в учнів культури: технолоогічної, проектної, екологічної, людських взаємин, праці, побуту. Головна мета - підготовка учнів до самостійної трудової діяльності, розвиток і виховання високо освіченої, культурної, творчої, ініціативної та підприємливої особистості.

Її досягнення передбачає:

- політехнічний розвиток молоді, ознайомлення з основами техніки, сучасними перспективними технологіями переробки

матеріалів, інформації з урахуванням економічних, екологічних знань;

- творчий та естетичний розвиток у процесі виконання проектів та художньої обробки матеріалів;
- оволодіння загальношкільними вміннями та навичками, в т.ч. культури праці, людських взаємовідносин і безконфліктного спілкування, необхідними для життя в колективі, сім'ї;
- забезпечення учнів можливостями самопізнання, вивчення світу професій, набуття практичного досвіду елементів професійної діяльності з метою обґрунтованого професійного самовизначення.

В умовах проведення федерального експерименту з удосконалення структури та змісту загальної освіти навчання у початкових класах загальноосвітньої школи здійснюється за п'ятьма моделями, кожна з яких будується на єдиних психолого-педагогічних концептуальних основах, а зміст Державного стандарту початкової ланки освіти реалізується завдяки єдиній логіці побудови методичного апарату всіх підручників кожної моделі зокрема. Наприклад, модель «Гармонія» (наук.керівник проф. Н.Б.Істоміна) ґрунтується на системах Л.В.Занкова і Д.Б.Ельконіна, В.В.Давидова; модель «Начальная школа XXI века» (наук. Керівник проф. Н.Ф.Виноградова) є традиційною, моделі «Школа 2000»-«Школа 2010» (керівники акад. А.А.Леонтьєв та Л.Г.Петерсон) тяжіють до інтеграції тощо. Предмети освітньої галузі «Технології» для початкової школи відповідно представлені широким розмаїттям назв, ідей, програм, персоналій авторів підручників.

Література

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології.- К.:Академвидав, 2004.- 351 с.
2. Карачев А.А.//Школа и производство.- 2000.-№8.
3. Крашевські К. «Техніка» як навчальний предмет у польській системі шкільної освіти// Трудова підготовка в закладах освіти.- 1997.- №2. – С.50-55.
4. Лавриченко Н. Сучасна початкова шкільна освіта у Європейському вимірі //Початкова школа.- 2006.-№ 12.-С. 51-54.
5. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології:Навчальний посібник.-К.:Видавничий центр “Просвіта”; Пошуково-видавниче агентство “Книга Пам’яті України”, 2000.- 368 с.
6. Сидоренко В. Ретроспективний погляд на проектну методику //Трудова підготовка в закладах освіти. – 2005. - №3. – С. 34.
7. Коберник О. Проектно-технологічна система трудового навчання //Трудова підготовка в закладах освіти.-2003.-№4.- С. 8-12.
8. Технологическое образование и XXI век // Контакт: Международный бюллетень ЮНЕСКО по научно-техническому и экологическому образованию.- Том XXIV, №4, 1999.-С.1-11.

Тема 2. Конструктивно-технологічний підхід у вирішенні завдань освітньої галузі “Технологія” в початковій ланці

План

1. Методичні системи трудового навчання молоді. Сутність конструктивно-технологічної системи навчання.
2. Значення і зміст конструювання у початкових класах. Етапи навчання конструюванню молодших школярів. Типи завдань, які вирішуються на уроках праці для формування конструктивного підходу до здійснення трудової діяльності школярів.
3. Особливості дитячої творчості. Сутність творчих здібностей молодших школярів. Етапи процесу формування творчих здібностей учнів.
4. Методика розвитку творчих здібностей учнів 1-4 класів у навчально-виховному процесі з дисциплін освітньої галузі “Технологія”.

Проблеми способів передачі трудового досвіду сягають у глибину тисячоліть і постали ще на зорі історії людства. Значний вплив на їх вирішення справили розвиток цивілізації, суспільний поділ праці, зміни, які приніс упродовж останніх століть науково-технічний прогрес.

В історії професійного навчання відомо п'ять основних методичних підходів до організації процесу засвоєння трудових знань, формування умінь і навичок учнів, які прийнято називати **системами виробничого навчання**. Їх дослідженню присвячені праці академіка Д.О.Тхоржевського. Окремі елементи цих методичних систем запозичені для трудового навчання в загальноосвітній школі.

Предметна (речова) система була притаманна епосі ремісництва: учень створював речі, типові вироби, приглядаючись до роботи майстра, копіюючи його прийоми. *Позитивне:* навчання здійснюється в процесі виготовлення суспільно корисних речей, учень бачить безпосередній результат своєї праці. *Недоліки:* бідність інтелектуального змісту праці, учень не знайомиться з предметами і знаряддями праці, не вправляється в оволодінні операціями, раціональними прийомами роботи, як наслідок, формуються консервативні уміння у вузькій сфері виробництва.

Операційна система була розроблена у 60-х роках 19 століття в Росії; її поява була обумовлена розвитком машинного виробництва, основним елементом якого є технологічна операція: більша частина навчального часу відводилась на тренувальні вправи по оволодінню певними операціями, лише потім учні приступали до виготовлення з їх допомогою суспільно корисних продуктів. *Позитивне:* операційна методика формує міцні навички з окремих етапів технологічного процесу,

які опановуються від простіших до найскладніших. *Негативний фактор:* навчальна робота довго носить непродуктивний характер, знижується інтерес до роботи, нераціонально використовуються матеріали; оволодіваючи окремими операціями, учні не одержують достатніх уявлень про цілісний технологічний процес створення виробів. Як і предметна, операційна система не створює можливостей для розвитку творчих здібностей учнів.

Моторно-тренувальна система (Центрального інституту праці) поширилась у 20-х роках 20 століття в СРСР : спрямовувалась на вироблення в учнів автоматичних трудових рухів, для чого розроблялась ціла система тренувань (гімнастичні вправи і вправи на спеціальній апаратурі, яка дозволяла управляти рухами). *Раціональні елементи:* глибокий аналіз прийомів, формування міцних навичок, струнка логіка інструктажу. *Недоліки:* віддаленість продуктивного результату, тривале механічне тренування (“навчання м’язів”) виключає свідоме вдосконалення навичок.

Операційно-предметна система поєднувала у собі ознаки двох способів навчання і включала два етапи навчання: 1- автономне вивчення різних трудових операцій, відпрацювання їх на заготовках виробів; 2 – виготовлення учнями виробів, технологія яких включає вивчені операції.

Операційно-комплексна система – одна з основних у системі професійного навчання. Учні оволодівають прийомами виконання 2-3 операцій, а потім переходять до виконання комплексних робіт. Далі знову приступають до вивчення нових операцій і виконання відповідних комплексних робіт.

Усі розглянуті системи визначають лише способи формування трудових навичок у порівняно вузькій сфері виробництва. Поряд з цим в завдання трудової підготовки в загальноосвітній школі входить формування в учнів політехнічних знань, загальнотрудових умінь, розвиток творчих здібностей і виховання трудової культури. Ні одна з перелічених професійних методик не забезпечує оптимального вирішення цих завдань.

У зв’язку з механізацією і автоматизацією сучасного виробництва фізичні функції працівників у процесі трудової діяльності поступаються сенсорним і інтелектуальним функціям по плануванню технологічного процесу, управлінню машинами і контролю за виходом продукції. При цьому важливого значення набувають технічна творчість, раціоналізація і конструювання. Усе це сприяє розробці нових систем як у професійній, так і в шкільній методиці трудового навчання. Такою новою системою можна вважати *конструкторсько-технологічну*, провідна ідея якої полягає в органічному поєднанні виконавської і творчої діяльності учнів. Школярі ставляться у такі навчальні ситуації, які вимагають ще до безпосереднього виготовлення виробу вирішити цілий ряд технічних завдань по розробці його конструкції, розв’язати певні технологічні та організаційно-

економічні проблеми, що виникають у зв'язку з проектуванням майбутнього продукту трудової діяльності. Поряд з великою увагою до інтелектуальної діяльності, для формування практичних трудових умінь і навичок у цій системі використовуються елементи названих вище методичних підходів.

Моделювання та конструювання в початкових класах – один з ефективних шляхів розвитку технічної творчості учнів. Конструювання розвиває творчу інтуїцію, кмітливість, здатність переносити набуті знання і вміння в нові умови праці, формує технічну думку дітей, вміння переборювати труднощі, організовувати роботу, виховує ініціативність, творче ставлення до справи. Усе це в кінцевому результаті сприяє підготовці дітей до самостійного трудового життя.

Моделювання передбачає відтворення вже існуючого об'єкта за певним зразком чи документацією у зменшеному, збільшеному або натуральному розмірі.

Конструювання в школі – це створення учнями під керівництвом учителя моделей та макетів за відповідними розрахунками чи проектами, розробка певних конструкцій. Під *конструкцією* розуміють сукупність усіх частин і елементів технічної побудови, їх взаємне розташування, засоби з'єднання і взаємодії, що забезпечують її функціонування відповідно до призначення.

Моделями, які виготовляють учні, називають побудови, в яких відтворюються чи моделюються елементи конструкції певних об'єктів техніки (форма, робочі функції машин чи механізмів, рух окремих частин тощо). Якщо треба передати зовнішній вигляд технічного об'єкта, якомога більше зовнішніх деталей, подібних формою до оригіналу, витримати певний масштаб або співвідношення частин, виготовляють **макет**.

У педагогічній і методичній літературі немає якоїсь єдиної класифікації учнівських моделей. Якщо в моделі передається робоча функція машини чи механізму і досить повно відтворюється їх зовнішній вигляд, такі моделі називають моделями-копіями. Моделі, які відтворюють функції машини або елементи руху окремих частин без точної передачі зовнішнього вигляду називають просто діючими. Саме такі моделі переважно виготовляються учнями початкових класів на уроках трудового навчання.

Дітей слід познайомити з основними **вимогами** до моделей, які вони будуть створювати. По-перше, під час моделювання треба прагнути надавати виробам форм, найбільш подібних до тих, що використовуються у **сучасній** техніці.

Наступна вимога до моделей – їх **міцність і надійність** у роботі. Наприклад, щоб у деталях з картону, паперу, жерсті були жорсткими краї, відгинають смуги, замінюють один матеріал іншим, міцнішим, але основне тут – дотримання принципів конструювання.

Відомо, що найважливішою вимогою до будь-якого технічного об'єкта, в т.ч. й до моделі, є найбільш допустима **простота конструкції і технології виготовлення**, виправданість форм і розмірів відповідно застосуванню. Підбираючи матеріали, потрібно також зважити на умови використання моделі. Якщо планується зробити модель плаваючого засобу, то потрібні матеріали, які не розкисають у воді, не руйнуються. Для літаючих моделей матеріали повинні бути міцними і легкими.

Слід згадати ще про одну обов'язкову вимогу, яка стосується сучасної техніки і виготовлення моделей – це **естетика**. Як відомо, у наш час велика увага приділяється технічному дизайну, який дбає не стільки про красу оздоблення зразків техніки, скільки про доцільність вибраних форм, розмірів, кольорів тощо. У моделях також важливо не тільки обрати привабливу фарбу для оздоблення, або використати ефектний матеріал, а головне – вдало сконструювати, зробити модель красивою за формою, надійною в роботі, функціональною, зручною для вжитку.

Формування конструкторських знань і умінь – складний і багатогранний процес. Навчання моделюванню і конструюванню має свою логіку і проходить через кілька **етапів**. Моделі та макети виготовляються:

- **за зразком та повною інструкцією** вчителя чи технічною документацією, у якій даються креслення на всі деталі, зазначаються розміри, матеріал, порядок виготовлення деталей, монтажу і оздоблення;

- **за неповною технічною документацією**, коли відсутні якісь дані або креслення на окремі деталі, і учні повинні самостійно щось розрахувати, доконструювати тощо;

- **за технічними умовами** і допоміжними вказівками: у завдання школярів входить вибір конструкції окремих деталей, вузлів та інших частин, які б забезпечували роботу моделі відповідно до заданих умов;

- **за власним задумом**, коли самостійно вибирається принцип дії моделі у відповідності з запропонованою тематикою, розробляється конструкція, виконуються повні розрахунки, креслення і виготовляються вироби.

Створення моделей за технічними умовами та за власним задумом – це вищий рівень технічної творчості учнів, він потребує достатньої теоретичної і практичної підготовки учнів.

Програма трудового навчання в початкових класах орієнтує на формування у дітей **конструктивного підходу** до вирішення трудових завдань і передбачає послідовне включення школярів у технічну творчість у процесі виготовлення найрізноманітніших за призначенням виробів із природних матеріалів, паперу, тканини, деревини, металу, пластмас та покидових матеріалів. Зокрема до програми включено модуль “Людина і техніка”, при вивченні якого діти знайомляться зі світом технічних професій, опановують прийоми моделювання та конструювання з деталей наборів “Конструктор”, “Архітектор” та з різних матеріалів за зразком, технічним малюнком, власним задумом.

Найважливішою особливістю будь-якої конструктивної діяльності є самостійний аналіз трудового процесу: розуміння взаємозалежності між призначенням виробу і матеріалом, з якого він виготовляється; між матеріалом і способами його обробки; практично вільне застосування відомих правил у змінених обставинах. Процес виготовлення виробу при конструктивному підході перетворюється у процес вирішення цілого ряду **завдань** (творчих пошукових актів), поєднаних з безпосередньою практичною діяльністю, спрямованою на їх реалізацію. Ці завдання є чотирьох типів, виділених за основними компонентами виробничої діяльності.

Конструкторські завдання спрямовані на:

- розробку конструкції (вибір оптимальної форми, кількості деталей, видів їх з'єднання), принципу дії виробу у відповідності з призначенням;
- посилення міцності, стійкості, надійності виробу;
- вибір способів усунення шкідливої дії;
- внесення змін у розміри;
- розширення або звуження параметрів дії виробу тощо.

Вирішення **технологічних** завдань стосується:

- вибору матеріалів;
- визначення способів обробки матеріалу при заготівлі деталей та зборці виробу;
- вибору способів здійснення контролю, регулювання і перевірки в дії, виявлення недоліків та помилок.

Організаційні завдання мають на меті:

- визначення способів підготовки робочого місця, обладнання його всім необхідним;
- складання плану виготовлення виробу;
- розподіл роботи в бригаді;
- дотримання правил гігієни та безпеки при виконанні індивідуальної і групової частин роботи над виробом;
- підтримання відносин взаємодії, злагодженості, організованості у спільній праці.

Вирішення **економічних** завдань включає:

- визначення потреб у створенні певних об'єктів;
- пошук способів економії матеріалів, зусиль, часу;
- використання раціональних прийомів для збільшення продуктивності праці;
- визначення затрат для виготовлення виробу;
- розробку реклами свого продукту тощо.

Наукові дослідження та шкільна практика переконують, що всі зазначені типи завдань творчого характеру необхідно включати у змістове наповнення програми початкової школи з трудового навчання. Вони можуть вводитися у навчальний процес вже з перших уроків праці. Приклади застосування конструкторських завдань у роботі з учнями,

починаючи з шестирічного віку, широко висвітлені у методичній літературі.

Проте, одного тільки пред'явлення завдань недостатньо, молодших школярів слід цілеспрямовано **навчати методам і прийомам творчої діяльності**, з допомогою яких поставлені завдання можуть бути вирішені.

Один з таких прийомів - прийом *аналогії*, з його допомогою завдання розв'язується шляхом розгляду аналогічних ситуацій в природі, техніці, суспільстві та інших явищах.

Застосування прийому *інверсії* вимагає пошуку рішення завдань у напрямках, протилежних традиційним, або засобами протилежної дії.

В основі прийому *евристичного комплексу* лежить об'єднання технічних об'єктів, функцій, операцій.

Суть прийому *розчленування і редукції* полягає в розділенні традиційних об'єктів, диференціації їх функцій, спрощенні і редукції елементів і операцій.

У груповій творчій діяльності використовують *метод мозкового штурму*, який передбачає висунення учасниками пошуку ідей без їх критики, а потім - ретельне обговорення і вибір оптимального варіанту рішення.

Серед добре відомих способів вирішення творчих завдань різних типів є прийоми *зміни розмірів і форми, "матрьошки", переносу, заміни матеріалу, сплітання, дублювання, використання освітлення і запаху* та багато інших процедур творчої діяльності, з якими доцільно знайомити учнів у процесі навчання проектуванню виробів на уроках праці [6].

Для формування досвіду творчої трудової діяльності молодшого школяра необхідне використання **активних методів навчання**: частково-пошукових, проблемних та дослідницьких. Однак це не виключає потреби на початкових етапах навчання використовувати репродуктивні методи. Репродуктивний характер діяльності передбачає активне сприймання і запам'ятовування навчальної інформації, що повідомляється вчителем чи отримується з іншого джерела, виконання трудових дій за зразком, виготовлення виробів за готовим планом та повною технічною документацією. В результаті такої роботи у молодших школярів формуються початкові знання та елементарний досвід виконання трудових операцій.

Вже з перших кроків цю діяльність слід поєднувати з навчанням учнів аналізувати вироби, виділяти їх головні та другорядні ознаки, конструктивні частини, визначати технологічні способи виготовлення та з'єднання деталей, а також необхідні для цього ресурси.

На наступному етапі основна увага приділяється формуванню у молодших школярів уміння виконувати завдання творчого характеру різних типів, поставлені вчителем, користуватися методами і прийомами творчої діяльності. При цьому велике значення має критичний аналіз варіантів вирішення завдань, запропонованих учнями.

Вищим етапом у цій діяльності є привчання дітей самостійно ставити і виконувати творчі завдання, працювати за власним задумом, створювати і реалізувати свої індивідуальні та групові проекти.

Ефективному формуванню досвіду творчої діяльності учнів на уроках трудового навчання сприяє залучення їх до спільної праці. Дослідниками виокремлені та апробовані на практиці різні форми організації спільної праці молодших школярів: фронтальна суспільно-індивідуальна, фронтальна сумісно-послідовна, групова сумісно-індивідуальна, групова сумісно-послідовна, групова сумісно-взаємодіюча.

Організація спільної праці з урахуванням виявлених вченими методичних умов дає школярам змогу зрозуміти залежність якості загального результату від особистого вкладу кожного, навчитися організовувати роботу і розподіляти доручення у відповідності з бажаннями і можливостями кожного, набути досвіду в налагоджуванні ділового спілкування, навчитися сприймати зауваження і поради, допомагати товаришам словом і ділом, із вдячністю сприймати допомогу від інших, випробувати себе в різних ролях (керівника підрозділу, контролера, постачальника тощо).

Реалізація усіх розглянутих вище чинників формування досвіду творчої трудової діяльності молодших школярів вимагає, щоби були враховані вікові психофізіологічні особливості учнів, щоби творчі завдання неодмінно знаходили емоційний відгук у дітей та ставили їх в умови природної потреби вирішення.

Специфікою молодшого шкільного віку є те, що потреби, пізнавальна активність, допитливість учнів нерозривно пов'язані з ігровою діяльністю, яка певний час, особливо у 6-річних першокласників, залишається провідною діяльністю і автоматично не заміщується навчальною. Сучасними психолого-педагогічними дослідженнями доведено, що формування навчальної і трудової діяльності у молодших школярів відбувається на фоні подальшого цілеспрямованого розвитку ігрової діяльності, що є необхідною передумовою розвитку психічних процесів і особистості дитини в цілому для досягнення готовності до освоєння нових видів діяльності. При цьому, гра повинна органічно поєднуватися з іншими видами діяльності, а не чергуватися з ними чи протиставлятися їм на уроці. Навчання повинно враховувати психологічні механізми взаємозв'язків і взаємопереходів гри, навчання, праці. Саме інтеграція видів діяльності дозволяє збагатити її зміст, зняти протиріччя між жорсткою детермінацією, обов'язковістю навчання і праці та добровільністю, свободою у відповідності з інтересами і запитамі дітей гри. Засобом реалізації такої взаємодії в трудовому навчанні молодших школярів є ігрова форма організації навчальної і трудової діяльності учнів.

Тема 3. Ознайомлення учнів з елементами проектування на уроках з предметів освітньої галузі “Технології” у початковій школі.

План

1. Роль практично-перетворювальної діяльності у пізнанні та розвитку особистості учнів молодшого шкільного віку.
2. Управління творчою проектною діяльністю молодших школярів. Проектний метод як засіб реалізації конструктивно-технологічного підходу до вирішення завдань освітньої галузі «Технології».
3. Проект, його характеристики, види. Етапи роботи над проектом. Методика керівництва індивідуальними та груповими проектами молодших школярів.

Провідним дидактичним засобом у формуванні технологічної культури особистості є **метод проектів**, який спирається на основні цінності гуманістичної педагогіки та принципи педагогічного співробітництва, ставить на перше місце створення умов для розвитку природної пізнавальної активності людини, самореалізації через вдосконалення здібностей і накопичення індивідуального досвіду.

Метод проектів (від грец. – шлях дослідження) – це система навчання, гнучка модель організації навчального процесу, орієнтована на творчу самореалізацію особистості учня, розвиток його інтелектуальних і фізичних можливостей, вольових якостей і творчих здібностей у процесі створення (від ідеї до втілення її) нових товарів і послуг, що мають суб’єктивну і об’єктивну новизну та практичну значимість, під керівництвом і контролем учителя. Учні навчаються в процесі планування і виконання практичних завдань – проектів, що поступово ускладнюються.

Дидактичні основи впровадження методу проектів були вперше розроблені в кінці XIX століття американськими вченими (Д.Снезден, Д.Дьюї, У.Кілпатрік, Е.Коллінгс). Їх ідеї знайшли своїх прихильників у багатьох країнах. Зокрема, велику увагу приділяв цій системі відомий російський педагог С.Шацький (1904 р.). Він вбачав основні елементи методу проектів у таких етапах:

- реальний досвід дитини, який повинен бути виявлений педагогом;
- організований досвід;
- зіткнення з нагромадженим людським досвідом (готові знання);
- вправи, які дають дитині нові навички.

Метод проектів був апробований і в українській педагогічній практиці. Про нього згадує О.Я.Савченко в підручнику дидактики початкової школи. Так, у 20-х роках минулого століття була підхоплена ідея дальтон плану, який розглядався як соціальний експеримент, спрямований на зміну шкільного життя в традиційно пасивній школі з її

класно-урочною системою. Комплексна система передбачала відбір змісту освіти і його інтеграцію навколо тем, важливих для соціального виховання дітей, що дозволяло ознайомлювати дітей з природою, суспільством, працею людей. У 1 класі вивчалось трудове життя сім'ї, в 2 – села або міста, в 3 – рідного краю, в 4 – державне господарство та економічне життя.

Після засудження комплексної системи в освіті 40-х років метод проектів заявив про себе з новою силою у мистецтві дизайну (малюнок, проект), згодом ставши методом художніх проектів.

Нині в умовах реформування шкільної освіти постала потреба у відродженні методу проектів у вітчизняній педагогічній практиці, зважаючи на його незаперечну цінність: основні його положення, розроблені зарубіжними і вітчизняними вченими, дозволяють реалізувати діяльнісний підхід у трудовому навчанні учнів та інтеграцію знань і умінь, отримуваних ними під час вивчення різних шкільних дисциплін. Метод проектів покликаний суттєво збагатити навчальний процес, не допускаючи помилок минулого.

Впровадженням свого оригінального бачення методу проектів у практику початкових класів українських шкіл на сучасному етапі займається В.П.Тименко, автор програм, підручників та посібників для вчителів з художньої праці. В художньому проектуванні молодших школярів учений передбачає три взаємопов'язані структурні складові:

- формування творчого задуму в художній словесній формі;
- графічне зображення проектного зразка;
- виготовлення пошукового макета з різних матеріалів.

Однак проведений аналіз засвідчує, що ці етапи співвідносяться з етапами прояву творчої уяви у художньому конструюванні і відображають логіку образотворення, а не створення (проекування) матеріального продукту в цілому. Тому даний методичний підхід цілком виправданий в іншій освітній галузі – «Мистецтво».

Метою залучення молодших школярів до проектно-технологічної діяльності є сприяння розвитку творчих рис особистості: допитливості, гнучкості мислення, здібності до оцінки, бачення проблеми, здатності до передбачення, до глибокого розуміння причинно-наслідкових зв'язків тощо.

Головним **завданням** включення учнів початкових класів у проектно-технологічну діяльність є пропедевтична робота з практичного опанування ними алгоритмом перетворювальної діяльності, який включає в себе два компоненти – процес проектування і процес виготовлення виробу. Акцент із навчання виконанню конкретних технологічних операцій ручної праці переноситься на опанування способами проектування, прийомами створення потрібних дитині чи найближчому оточенню предметів. На прикладі доступних для вивчення базових технологій і способів праці учні засвоюють узагальнені підходи до її

організації у всіх ланках проектно-технологічного ланцюга – від ідеї до її реалізації у моделі, виробі (продукті праці).

Процес пошуку рішення стає більш важливим, ніж сам результат. На передній план виходять комплекси умінь розумової праці: виявляти потреби, висувати ідеї, відстоювати їх, знаходити інформацію, ресурси, планувати роботу, розподіляти доручення у товаристві співробітників тощо. Однак при цьому дуже важливо домагатись якісного виконання задуманого, не ставитись зневажливо до виконання конкретних технологічних операцій, не гребувати трудовими традиціями, секретами майстерності, здобутими попередніми поколіннями.

Інтегративною основою для розробки змісту проектно-технологічної діяльності молодших школярів є **інваріантна структура такої діяльності**, яка включає наступні етапи, за логікою розгортання яких і будується навчальна діяльність учнів, розробляються спеціальні вправи і завдання:

- **Виявлення потреби** (обслідується конкретна ситуація, з'ясовується певна суперечність, актуалізуються відчуття необхідності у продуктах, послугах, діях).

- **Коротке формулювання завдання** (учні стисло і просто описують ситуацію і мету проекту).

- **Дослідження і аналіз** (метою дослідження є глибоке усвідомлення потреби клієнта, пошук аналогів на ринку, розуміння технологічних процесів у промисловості, пошук можливих способів виробництва у шкільних умовах, виявлення доступних матеріалів та обладнання).

- **Створення специфікації** (учні визначають детальний перелік критеріїв, яким повинен відповідати виріб, щоб бути якісним, які вимоги має задовільняти).

- **Вироблення ідей** (учні висувують найрізноманітніші ідеї щодо різних варіантів реалізації задуму, подають якомога більше ескізів з коментарями, не витрачаючи багато часу на їх критичний аналіз).

- **Вибір кращої ідеї** (представлені ідеї мають бути оцінені з точки зору критеріїв, визначених у специфікації виробу і обрана найбільш відповідна).

- **Опрацювання обраної ідеї і розробка технологічної документації** (шляхом міркувань, досліджень, експериментування приймаються рішення і оформляються креслення, рецепти, ескізи, плани, моделюються результати).

- **Виготовлення виробу** (учні набувають необхідних умінь і навичок для виготовлення того, що розроблено в ідеальній формі).

- **Перевірка і оцінювання** (вироби учнів випробовуються і оцінюються ними у відповідності з дизайн-специфікацією, залучаються експертні оцінки ззовні, виробляються пропозиції з удосконалення виробу; оцінюючи процес проектування і виготовлення виробу, учні мають

виявити, наскільки ефективно вони використовували свій час, чому були успішними на конкретних етапах, як вдосконалити свою працю).

Виготовлення виробу є одним з найважливіших етапів технологічної діяльності. На нього відводиться до 50% навчального часу. Але саме в комплексі з усіма іншими етапами він дозволяє формувати творчу особистість, здатну відповідати запитам сучасного суспільства.

Особливістю залучення дітей молодшого шкільного віку до проектно-технологічної діяльності є **зміна позицій учасників освітнього процесу, застосування ігрових форм організації діяльності**. І вчителі, і молодші школярі при проектуванні повинні будуть **вийти зі звичного дидактичного середовища**, в якому були пояснення-інструкції, показ зразка дії, робота за зразком на рівні простого відтворення. Разом з тим, вони стикаються з завданнями, в яких **відсутнє єдине правильне рішення**, а це ламає стереотипи, заставляє думати, творити, а вчителя - набувати методичної компетентності вищого порядку. Проектна діяльність є тією якісною основою, яка реалізує **гуманістичний підхід до навчання**, оскільки сприяє формуванню творчої особистості, діяльність якої вже в цьому віці спрямована на впровадження власних ідей, перетворення навколишнього середовища, виходячи з усвідомлених потреб на основі своїх можливостей.

Проектний метод містить у собі величезний потенціал для **інтегрованого навчання**: учні опановують у комплексі знаннями та уміннями з кількох дисциплін (математики, природознавства, мови, географії тощо).

Проектна діяльність забезпечує можливості для використання ігрових форм організації навчання та праці школярів, сприяє збереженню емоційного і фізичного благополуччя дітей. Тому метод проектів є одним з **інноваційних методів** навчання.

В опануванні проектно-технологічною діяльністю велике значення мають знання і уміння, які формуються в учнів молодшого шкільного віку в процесі виконання ними спеціальних пропедевтичних вправ, тренувальних завдань і їх використання під час виконання творчих проектів.

В цілому діяльність молодших школярів при виконанні проектів повинна відповідати загальній структурі проектування і повинна включати його основні етапи: **організаційно-дослідницький, конструкторський, технологічний, презентаційно-оцінний**.

На **організаційно-дослідницькому етапі** формується мотивація і з'ясовується орієнтувальна основа дій:

- визначається потреба,
- формулюється тема завдання,
- усвідомлюються і обґрунтовуються можливі способи виробництва,
- виявляються доступні ресурси,

- обслідується ринок послуг, інформаційні джерела,
- формулюються вимоги до майбутнього виробу.

На **конструкторському етапі** іде

- активний пошук ідей для оптимального вирішення завдання на основі відомих методів і прийомів творчої діяльності,
- проведення експериментів,
- вибір найбільш раціональної ідеї,
- її документальна розробка.

На **технологічному етапі** відбувається реалізація проекту в матеріальній формі – створюється реальний об'єкт.

На **презентаційно-оцінному** етапі проходить

- аналіз виконаної роботи,
- самооцінка якості і процесу проектування,
- розрахунок економічних затрат,
- захист-презентація,
- реклама продукту. А реалізація?

Впровадження методу проектів змінює **роль вчителя**. Для нього стають важливими:

- уміння **відчутти потреби дітей**, вибрати і запропонувати учням найцікавіші і значимі практично теми для проектів;
- володіння достатнім арсеналом **дослідницьких, пошукових методів**, уміння організувати самостійну роботу учнів;
- орієнтація на пріоритет **різноманітних форм організації діяльності учнів (пари, групи)**.

• Вчитель займає лідируючу, але не домінуючу позицію, грає роль учасника навчального процесу, який будується як діалог, як збагачення особистісного досвіду. Тому важливо володіти **мистецтвом комунікації**, ведення дискусії, не нав'язувати свою точку зору, уміти встановлювати і підтримувати позитивний емоційний настрій.

• Ще дуже важливо орієнтуватися **в джерелах інформації**, аудіовізуальних засобах, володіти комп'ютерною технологією. Слід сформувати банк навчально-пізнавальних джерел для самостійної пошукової діяльності учнів.

Критерії оцінювання проекту:

1. Оригінальність теми, ступінь самостійності у її формулюванні.

2. Конструктивні критерії:

- міцність, надійність;
- зручність у користуванні;
- відповідність конструкції призначенню виробу (функціональність);

- важкість, розподіл маси.
- 3. Технологічні критерії:**
- кількість використаних деталей, використання стандартних деталей;
 - оригінальність застосування і поєднання матеріалів, дефіцитність і довговічність матеріалів, їх розхід;
 - стандартність технології, необхідне обладнання;
 - складність і об'єм виконаних робіт
 - розхід енергії під час виробництва;
 - відповідність документації;
 - дотримання правил безпеки.
- 4. Естетичні критерії:**
- оригінальність форми;
 - композиційна завершеність;
 - використання традицій народної культури;
 - кольорове вирішення
 - стиль.
- 5. Економічні критерії:**
- потреба у виробі на ринку товарів і послуг;
 - рекомендації до використання, можливість масового виробництва;
 - собівартість проекту;
 - рівень ціни продажу;
 - доцільний вид реклами.
- 6. Екологічні критерії:**
- забруднення навколишнього середовища під час виробництва;
 - можливість використання вторсировини, відходів;
 - можливі екологічні наслідки після використання, можливість повторного використання деталей виробу по завершенні терміну придатності.
- 7. Інформаційні критерії:**
- стандартність проектної документації;
 - використання додаткової інформації.

Готовий виріб має мати етикетку з назвою проекту і прізвищами виконавців, а також пояснювальну записку і конструкторсько-технологічну документацію. З 8 класу ці дані оформляються у комп'ютерному варіанті.

Залучення молодших школярів до елементів проектно-технологічної діяльності дозволяє реалізувати особистісно орієнтований підхід у навчанні, формувати креативні, загальнотрудові, комунікативні компетентності, удосконалювати в цілому підготовку до реалій сучасного життя.

Тема 4. Ігрові форми організації діяльності молодших школярів на уроках трудового навчання, художньої праці тощо.

План

1. Психолого-педагогічне трактування сутності гри.
2. Ігрові форми організації навчальної та трудової діяльності учнів, їх структурні компоненти, способи взаємодії навчальних та ігрових компонентів.
3. Методичні основи застосування ігрових форм організації діяльності учнів I-IV класів. Класифікація ігрових форм організації навчальної та трудової діяльності молодших школярів, характеристика їх основних типів. Форми організації навчальних ігор. Методичні прийоми та засоби моделювання елементів ігрової діяльності у навчальному процесі.
4. Педагогічні передумови ефективного використання ігрових форм організації діяльності. Стадії розгортання ігрових форм організації діяльності у навчально-виховному процесі. Етапи в застосуванні ігрових форм організації діяльності школярів.

Вирішення завдань забезпечення повноцінності сьогоденного життя дитини з урахуванням психофізіологічної самобутності дитячого віку, коли однією з найважливіших потреб є потреба в грі, можливе лише за умов застосування адекватних форм і методів навчально-виховного впливу на учнів у школах. Саме тому одним із засобів досягнення ефективних результатів у навчанні і вихованні прогресивна педагогіка вважає ігрові форми цілеспрямованої організації діяльності дітей (Ю. П. Азаров, Ш.О.Амонашвілі, Н. П. Анікеєва, Буске Мартін Моріра, О. С. Газман, Андре Мішле, М. Г. Яновська та ін.).

У сучасних психологічних дослідженнях *гра розглядається в контексті когнітивного, соціального розвитку та розвитку афективно-мотиваційної сфери дитини* як необхідне явище в її житті. Гра є проявом її природної потреби в діяльності, в процесі якої дитина пізнає і перетворює навколишню дійсність, світ речей, людей, саму себе. Для дитини гра є вільною творчою діяльністю, сповненою найреальніших і життєво важливих переживань.

У педагогічній науці гра вивчається як спеціально створювана для цілей навчання і виховання *педагогічна форма*, як елемент системи виховання, що цілеспрямовано використовується суспільством для підготовки дітей до життя, як засіб, який дозволяє дати дітям певні знання, уміння, виховати конкретні якості особистості, розвинути здібності тощо. В ігрових формах справедливо вбачають засіб ефективно організації взаємодії педагога і учнів, спрямованої на активізацію пізнавальної діяльності, розвиток самостійності, ініціативності, творчості вихованців.

Аналіз науково-методичної літератури дозволив констатувати, що сучасна вітчизняна і зарубіжна дидактика обґрунтовано звертається до

ігрових форм у навчанні, справедливо вважаючи їх засобом організації ефективної взаємодії педагога і учнів, спрямованої на всемірну активізацію пізнавальної діяльності, розвиток самостійності, пізнавальних інтересів школярів.

Використання ігрових форм організації в трудовому навчанні молодших школярів має ряд **особливостей**, пов'язаних зі специфікою цього предмета. Переважання практичних трудових дій у змісті діяльності учнів, отримання матеріального продукту праці, проведення занять у спеціально обладнаних кабінетах, значна вага в навчальному процесі предметів і засобів реальної виробничої діяльності людини накладають певні обмеження на використання гри у трудовому навчанні. Тому, на відміну від інших предметів, вона не може слугувати тут методом навчання, а виступає як форма організації навчальної та трудової діяльності учнів.

З другого боку, ігрова форма організації більш природно пов'язана з дитячою працею в процесі трудового навчання: у грі відбувається виділення орієнтувальної основи предметної діяльності і відносин між людьми у майбутній трудовій діяльності ще до її початку. У цьому ж полягає і одне із завдань трудового навчання.

Під **ігровими формами організації діяльності** дітей розуміють такі спеціально змодельовані педагогічні конструкції, в яких для організації діяльності учнів і керівництва ними використовуються елементи ігрової діяльності (уявна ситуація, ролі, ігрові засоби, правила тощо). У структурі ігрових форм присутні два компоненти: **навчальний і ігровий**. Їх взаємодія і реалізація може відбуватися різними **способами**:

- через постановку дидактичної мети у формі ігрового завдання;
- через використання навчального матеріалу як засобу гри;
- через пов'язування успішності виконання дидактичного завдання з ігровим результатом;
- через створення і застосування спеціальних навчальних ігор.

Повідним компонентом ігрових форм організації діяльності є навчальний.

Застосування ігрових форм організації діяльності має свої специфічні завдання. На першому етапі навчання вони полягають в забезпеченні **наступності** в методах, формах і засобах дошкільного і початкового шкільного навчання. Надалі ігрові форми спрямовуються на **гуманізацію** відносин між учителем і учнями у класі, переборення одноманітності, стандартності у проведенні уроків, **активізацію пізнавальної діяльності**, розвиток самостійності, міжособистісних відносин у процесі спільної навчальної праці, формування емоційно-ціннісного ставлення молодших школярів до конкретно-практичної і навчальної діяльності.

У залежності від компонентів змісту навчання, що реалізуються з їх допомогою, провідних дидактичних функцій виділяють **комплекс ігрових форм організації діяльності** молодших школярів, що складається з трьох груп навчальних ігор:

I група - ігри, пов'язані з формуванням предметних знань, понять, уявлень: уявні подорожі та інтелектуальні ігри;

II група - ігри для формування предметних, загально навчальних та загально трудових умінь і навичок: дидактичні ігри та ігрові вправи, а також сюжетні ігри;

III група - ігри, спрямовані на формування досвіду творчої діяльності учнів у навчанні: ігрові форми постановки і вирішення завдань та навчально-рольові ігри.

Кожна з груп об'єднує кілька типів ігрових форм організації діяльності учнів на уроках і відрізняється своєрідністю дидактичних цілей, навчальних завдань, що переважно вирішуються з їх допомогою, навчальними та ігровими засобами, місцем у структурі уроку.

Перша група включає два типи ігрових форм організації діяльності учнів, пов'язаних з формуванням знань, понять, уявлень: уявні подорожі та інтелектуальні ігри.

Уявні подорожі з реальним змістом та казкові, фантастичні використовуються для опанування школярами знаннями з конкретного предмета. Вони представляють собою методичний прийом, що синтезує пояснення, демонстрацію, бесіду вчителя з учнями на базі ігрової ситуації, ігрового стану або ігрового задуму. Моделювання цих елементів ігрової діяльності досягається з допомогою прийняття дітьми ролей мандрівників, завдання яких - якомога більше дізнатись про досліджувані об'єкти або явища і розповісти про це іншим, пропозиції пофантазувати, уявити себе у незвичайних обставинах, використання різних атрибутів подорожей (квитків, бортжурналів, зупинок, вулиць, міст, країн і т. п.), відповідної інтонації.

Навчальне завдання, що вирішується в процесі уявної подорожі, полягає в тому, щоб на базі первісного досвіду, розрізнених життєвих спостережень сформулювати у дітей узагальнені систематизовані поняття, уявлення про світ, природу, суспільство, працю людини.

Великого значення набуває використання, поруч з ігровою атрибутикою, наочного дидактичного матеріалу: ілюстрацій, слайдів, діафільмів, малюнків, схем, моделей і т. п.

На уроці уявна подорож використовується переважно на етапі пояснення нового матеріалу, вона не тривала в часі, хоча на окремих уроках може слугувати формою організації діяльності упродовж всього навчального часу.

На відміну від звичайної розповіді вчителя уявна подорож сприяє створенню ефекту особистої участі у "відкриттях", вносить елемент

новизни, нестандартність у навчання, підвищує зацікавленість дітей, сприяє глибокому розумінню і міцному запам'ятовуванню матеріалу.

Інтелектуальні ігри використовуються на уроках у початкових класах як форма організації діяльності учнів з метою закріплення, використання, перевірки набутих у навчальному процесі знань. Це кросворди, вікторини, лото та ін.

Дидактична мета таких ігор обумовлює їх місце в структурі уроку переважно на початкових, пов'язаних з перевіркою засвоєного раніше, та завершальних його етапах.

Обладнання навчальних ігор, які використовуються для закріплення, перевірки знань, нескладне - це карточки з запитаннями, кросвордами, предметні малюнки, мішечок, ящик тощо.

Для створення ігрової ситуації використовуються ігрові завдання, цікаві питання.

Інтелектуальні ігри, сприяючи закріпленню знань у пам'яті, в той же час засвідчують рівень розумового розвитку учнів, вчать мислити, логічно обґрунтовувати свої роздуми, виробляють уважність спостережливість, винахідливість, збагачують мову, художні уявлення.

Друга група ігрових форм організації діяльності учнів об'єднує дидактичні ігри та ігрові вправи, а також сюжетні ігри. Ці типи навчальних ігор спрямовані на формування предметних, загально навчальних та загально трудових умінь молодших школярів.

Дидактичні ігри представляють собою такі педагогічні конструкції організації діяльності, в яких у ігрову діяльність включені дидактичні завдання, приховані від учнів, і які ними не усвідомлюються. Виходячи з правил гри й ігрової мотивації діти виконують ігрові дії, а в результаті цієї діяльності набувають певних умінь, закріплюють знання, розвиваються.

У чистому вигляді дидактична гра виправдана лише на першому етапі навчання шестирічок, але й тут специфіка її використання полягає в тому, що вчитель постійно підкреслює, чого діти навчилися, граючись, яких результатів досягли. Це пов'язано з необхідністю формування повноцінної навчальної діяльності, що визначається мотивацією, відмінною від ігрової. Тому зростає роль таких форм організації діяльності учнів, як ігрові вправи, в котрих відбувається зміщення мети на усвідомлене виконання навчального завдання, однак у формулювання завдань вносяться елементи ігрової діяльності (ігрові дії, ігровий сюжет), передбачається можливість виграшу, елементи змагальності.

Дидактичні ігри та ігрові вправи використовуються для формування предметних та загально трудових умінь (уміння планувати, організовувати і контролювати трудовий процес) молодших школярів.

Дидактичні засоби, що застосовуються в дидактичних іграх та ігрових вправах, такі ж, як і в інтелектуальних іграх.

Місце цих форм організації діяльності учнів у структурі уроку визначається метою їх застосування на етапі первісного оволодіння новими

прийомами виконання практичних та навчальних дій, операцій або для закріплення і вдосконалення сформованих умінь та навичок.

Проведення цієї роботи в ігровій формі дозволяє зняти втому, досягти позитивних результатів навіть в умовах одноманітності виконуваних дій, підвищити зацікавленість до навчання.

Сюжетні ігри передбачають використання для включення учнів у діяльність уявних ситуацій з певним сюжетним змістом, але без рольового поділу. Провідна дидактична мета їх полягає у формуванні й розвитку умінь індивідуальної та спільної навчальної діяльності, встановленні між учнями відносин співробітництва і змістовного спілкування, не опосередкованого рольовим розподілом, а цілком спрямованого на досягнення результатів навчальної праці.

Сюжетні ігри найчастіше допомагають організувати діяльність учнів упродовж всього уроку або тієї його частини, що пов'язана з виконанням певного навчального чи практичного завдання.

Ігрові засоби сюжетних ігор необхідні на перших етапах навчання для створення особливого емоційного настрою, ігрового стану (ігрова атрибутика, ігрові назви навчальних завдань, трудових операцій тощо). З розвитком уяви у дітей потреба в них зменшується, вони залишаються лише засобами позначення ігрових ситуацій, ігрових правил і т. п.

Організація діяльності учнів у формі сюжетних ігор сприяє формуванню емоційно-ціннісного ставлення школярів до навчання, до майбутньої трудової діяльності.

Третю групу ігрових форм організації діяльності складають ігрові форми постановки і вирішення завдань та навчально-рольові ігри, що спрямовані на формування досвіду творчої навчальної діяльності учнів.

Ігрові форми постановки і вирішення завдань застосовуються для полегшення сприйняття і розуміння учнями їх суті, створення особливого емоційно-інтелектуального настрою у проблемній ситуації, з якою пов'язане вирішення завдань, для зняття напруження ситуацій оцінювання. Використання тут елементів ігрової діяльності, яка, по-суті, є вільною творчістю, покликане забезпечити умови для прояву таких рис творчої діяльності, як перенесення знань і умінь в нову ситуацію, бачення нової проблеми в знайомій ситуації, бачення нової функції об'єкта, самостійне комбінування відомих способів діяльності у новий, побудова принципово нового способу вирішення та ін.

Місце ігрових форм постановки і вирішення завдань у структурі уроку пов'язане з розміщенням самих завдань і їх дидактичними цілями.

Засоби, які використовуються тут, найрізноманітніші: картки з загадками, таблиці, схеми, іграшки, інструктивні картки з неповними даними тощо.

Ігрові форми постановки і вирішення завдань створюються завдяки використанню уявних ситуацій, загадуванню загадок, ребусів, залученню казкових персонажів, зрідка змагань.

Для виконання завдань в ігровій формі характерний високий рівень самостійності дітей, найчастіше вони вводяться фронтально або індивідуально, щоб забезпечити кожному можливість вирішення.

Навчально-рольові ігри представляють собою своєрідне моделювання відносин між учасниками певного процесу при різних формах організації спільної діяльності. Вони проводяться з метою оволодіння учнями досвідом творчої діяльності, що складається з вирішення цілого комплексу завдань, налагодження комунікативної взаємодії, ділового спілкування. Навчально-рольові ігри можливі лише при високому рівні оволодіння конкретними практичними вміннями, знаннями і можуть виступати формою організації діяльності молодших школярів на протязі уроку .

Основними ігровими компонентами таких ігор є уявна ситуація, виконання прийнятих ролей, яким підпорядкований зміст діяльності учнів. При організації навчально-рольових ігор, вчителю потрібно визначити свою ігрову позицію і способи керівництва діяльністю учнів. Це найбільш складна ігрова форма організації діяльності молодших школярів, оволодіння нею готує учнів до участі в імітаційних та ділових іграх у старшому віці.

У початковому навчанні застосовуються фронтальні, групові та індивідуальні форми організації навчальної роботи. **Форми організації навчальних ігор** на уроках у цілому відповідають загальним формам організації навчання, однак їх вплив має деякі специфічні особливості.

Фронтальна форма організації гри розрахована на весь клас, дозволяє включити в ігровий процес усіх учнів одночасно. При такій формі організації учні виконують одне і те ж завдання від початку до кінця, засвоюють всі операції, набувають певних умінь, бачать результати своєї праці. Необхідною умовою використання цієї форми є приблизно однаковий рівень підготовки, що дозволяє всім працювати в єдиному темпі. Фронтальна гра дає можливість організувати не тільки роботу кожного, але й спільну роботу учнів, оскільки в процесі гри діти безпосередньо або опосередковано підтримують один одного, допомагають у просуванні до мети. При цьому кожен відповідальний перед класом за свій вклад у спільну справу і разом з усіма переживає невдачі або, навпаки, радіє успіхам.

Однак поруч з позитивними якостями фронтальна форма організації гри має і ряд недоліків. Перш за все, вона розрахована на деякого абстрактного учня, не враховує індивідуальні особливості, змушуючи всіх працювати в одному темпі. Тому проводити її треба на тому етапі вивчення матеріалу, коли загальний рівень знань і умінь приблизно однаковий. У той же час, оскільки ігровий процес не залишає дітей байдужими, пасивними, ця форма змушує навіть учнів з низьким рівнем активізуватися, діяти за прикладом сильних. До високого рівня фронтальна гра стимулює тягнутися і "середнього" учня. Тих учнів, що оволоділи матеріалом, який відпрацьовувався у грі, фронтальна форма організації мо-

же привести до гальмування у просуванні вперед, тому слід ускладнювати зміст гри. Усі ці обставини, що знижують продуктивність фронтальної форми організації гри, диктують необхідність використання поруч з нею інших форм проведення навчальної гри на уроці.

До **групової форми** можна віднести гру, у ході якої клас ділиться на команди, бригади, ланки, мікрокласи, а також парну гру. Групова форма передбачає співробітництво учнів у малих групах, причому робота в них будується на принципах самоуправління школярів, підготовка до здійснення якого складає основне завдання вчителя. Ефективність групової гри при перевірці знань, виробленні умінь, виконанні творчих завдань незаперечна. Однак і при груповій формі організації гри вчителю важко проконтролювати знання й уміння кожного учня. Увага вчителя повинна бути спрямована на корекцію відносин у групах на допомогу сором'язливим, повільним у діях учням.

Індивідуальну гру на уроці можна використовувати в окремих випадках, оскільки перевірку результатів здійснює вчитель. **Індивідуальна форма** дозволяє виявити матеріал, який учень, що грає, не засвоїв, допомагає зрозуміти, що викликає труднощі, відпрацювати вміння. Ця форма гри дозволяє індивідуалізувати процес навчання. Її основу складають дидактичні ігри, що побудовані на принципах автодидактизму і забезпечують самонавчання дитини у відповідності з її індивідуальними можливостями й здібностями.

Як показує аналіз застосування форм організації ігор на уроці, кожна форма корисна по-своєму. Потрібно поєднувати різні форми у навчальному процесі, враховуючи особливості кожної з них. Тоді раціональне використання індивідуальної, групової і фронтальної форм гри стане ефективним середником підвищення якості початкового навчання.

Функціонування різних ігрових форм організації діяльності учнів на уроках повинно бути забезпечене **дидактичними засобами**. Характерною особливістю комплексу таких засобів для початкової школи є присутність у них спеціальних складників, що сприяють створенню елементів ігрової діяльності. У результаті аналізу застосування їх у практиці були виділені такі ігрові засоби моделювання елементів ігрової діяльності у навчальному процесі:

- ситуація загадковості, невизначеності;
- ситуація пошуку і знаходження;
- ситуація очікування й неочікуваності (появи і зникнення);
- ситуація руху;
- ситуація казковості, фантазування, уявлення;
- ситуація змагання;
- зайняття рольової позиції;
- ігрові назви видів діяльності, завдань, справ; зачини, скоромовки, лічилки, девізи тощо;

- ігрове оформлення атрибутів навчання і праці, спортивних занять і образотворчої діяльності тощо;
- іграшки, призи.

Ці засоби сприяють реалізації різних напрямків поєднання ігрових форм з безпосередньою навчальною, конкретно-практичною діяльністю учнів.

Сукупність теоретичних та методичних вихідних положень складають основу побудови методики використання ігрових форм організації навчальної діяльності молодших школярів.

До навчання у школі в дитини складається певний досвід творчої ігрової діяльності: вміння планувати ігри, домовлятися про розвиток сюжету, готувати необхідні матеріали, володіння ігровими діями, розуміння того, що гра можлива тільки у спільній діяльності. Однак вміння ігрової діяльності, способи побудови її знаходяться в учнів на різних рівнях розвитку через відмінності у дошкільній підготовці, індивідуальні особливості дітей. Тому для введення елементів гри в навчальну діяльність учнів на уроках необхідно провести роботу з метою засвоєння **загальних правил поведінки в навчальних іграх**.

На основі аналізу науково-методичної літератури, педагогічного досвіду застосування ігрових форм організації діяльності учнів виділені психологічні, психогігієнічні та організаційно-методичні вимоги, які необхідно враховувати при конструюванні або відборі ігрових форм.

До групи психологічних відносяться вимоги:

- відповідності ігрових форм психофізіологічним особливостям учнів на кожному етапі навчання;
- врахування і формування відповідної спрямованості мотивації учнів у процесі становлення навчальної діяльності;
- доступності завдань, що пропонуються школярам в ігровій формі.

Учителю слід також керуватися **психогігієнічними вимогами**, які при високій емоційній насиченості ігрових форм передбачають, як уникнути емоційного перенапруження, зайвого збудження, нейтралізувати негативні емоції невдачі, попередити пригніченість тощо.

Для прийняття методичних рішень при підготовці і застосуванні ігрових форм організації діяльності необхідно враховувати такі **організаційно-методичні вимоги:**

- відповідність ігрових форм цілям і завданням навчання, його програмному змісту;
- органічний взаємозв'язок з методиками навчання в початкових класах ;
- виправданість з виховної точки зору (недопущення проявів нездорового азарту, дезорганізації і т. п.);
- забезпечення активності, участі кожної дитини, можливості вільного вибору, перетворення ігрових форм організації діяльності в самодіяльність дітей, що забезпечується самою їх структурою;

- можливість зміни правил з метою активізації, ускладнення навчальної гри, її варіативність;
- ефективне чергування різних видів навчальної роботи у процесі використання ігрових форм (усні, практичні, самостійні і т. п.);
- забезпечення необхідними дидактичними матеріалами, засобами, простота їх виготовлення і застосування;
- різноманітність навчальних ігор за змістом і формою проведення, комплексність і послідовність застосування ігрових форм на уроках.

При підготовці і проведенні навчальних ігор слід мати на увазі наявність **трьох стадій** у їх розгортанні в навчально-виховному процесі: *підготовчої* (чи передігрової), *виконавської* (або власне ігрової) і *підсумкової*. На **підготовчій** стадії педагог ставить мету, завдання, чітко і лаконічно пояснює правила гри, проводить розподіл ролей. На цьому етапі актуалізуються, а за необхідності даються пояснення до змісту теоретичних знань, практичних умінь, розкриваються способи розумових і практичних дій в ігровій формі. У групових навчальних іграх на цій стадії проводиться інструктаж бригадирів. Деколи в підготовчу стадію ігрових форм організації діяльності входять спеціальні завдання учителя для учнів з метою добору пізнавального матеріалу для майбутньої гри.

Особливо важливе значення підготовча стадія має в роботі з шестирічними школярами. Це пов'язано з тим, що ігри з правилами, до яких відноситься більшість ігрових форм, у цьому віці активно освоюються. Тому педагог приділяє більше уваги поясненню мети, змісту гри, допомагає зрозуміти і запам'ятати правила, послідовність дій, організовує орієнтовне програвання. Під керівництвом учителя діти знайомляться з різними способами вибору ведучого, розподілу ролей, поділу на групи і т. п. До засвоєння ігор з правилами вчитель бере на себе роль ведучого і в виконавській стадії, стежить за виконанням правил, привчаючи дітей помічати їх порушення, допомагає у вирішенні поставлених в ігровій формі завдань. Розподіл ролей необхідно здійснювати з урахуванням індивідуальних особливостей учнів, їх бажань, спосіб розподілу повинен бути продуманий і вибраний наперед. У деяких випадках необхідна теоретична і психологічна підготовка до виконання ролей, введення в ігрову ситуацію.

При виборі ролей для себе учителю рекомендується на перших порах виконувати тематично обумовлені ролі, *соціальний статус* яких дещо *вищий*, ніж у інших. Це необхідно для визнання учнями абсолютного авторитету даного образу в керівництві їх діяльністю. У відповідності з роллю намічається лінія рольової поведінки, розробляється чітка стратегія управління діяльністю, спілкуванням у класі, групах.

Від якості проведення підготовчої стадії багато в чому залежить хід *виконавської* стадії. Вона складає ядро навчальної гри, основу для реалізації головних її цілей. Тут найбільш яскраво проявляються особливості ігрових форм, пов'язані з ігровими елементами, а саме:

самодіяльність, активність учасників, високий емоційний настрій, переживання особистісно значущих ставлень до організовуваних видів діяльності, знань, умінь. Реалізуючи ігровий задум, виконуючи необхідні дії у відповідності з правилами гри у спільній діяльності, учні вирішують певні завдання, досягають конкретної мети. На виконавській стадії, у процесі розгортання власне гри в завдання вчителя входить забезпечення вільного, творчого стилю спілкування і характеру проведення гри, вчасна корекція взаємовідносин, спілкування учнів, а також застосування різних видів емоційного та інтелектуального стимулювання, підтримки слабких учасників гри. Для того, щоб виконати ці завдання, вчителю слід, чітко визначивши свою роль у конкретній ігровій формі, зайняти відповідну *ігрову позицію*.

Ігрова позиція педагога сприяє гуманізації взаємовідносин у сфері "учень-учитель", створенню творчої атмосфери, усуненню авторитарності. Здатність педагога до ігрової позиції економить нервову енергію учителя та учнів, дає позитивний психотерапевтичний ефект.

Підсумкова стадія проведення ігор являє собою детальний аналіз проведеної навчальної гри, дій учасників, їх взаємодії, реальних результатів діяльності учнів, їх досягнень і невдач. Обговорення вчитель проводить спільно з дітьми: їх активність, самостійність висновків при цьому - головний критерій корисності гри в плані формування елементів навчальної діяльності, а саме способів самоконтролю і самооцінки. Необхідно використовувати зручні прийоми контролю за результатами діяльності учнів.

Серед методичних проблем, що стосуються організації гри, слід виділити питання про **час і місце** проведення в системі навчання.

На основі аналізу науково-методичної літератури, узагальнення педагогічного досвіду і врахування виділених психологічних вимог до використання навчальних ігор ми вважаємо, що процес навчання молодших школярів з використанням ігрових форм організації їх діяльності можна представити як багаторівневий.

Перший рівень характеризується тим, що навчальну і конкретно-практичну мету в привабливій ігровій формі ставить педагог, а учні її тільки приймають, не завжди цілком усвідомлюючи. Мотивом включення в діяльність є інтерес до ігрової форми. Для взаємодії з дітьми, організації їх діяльності учитель займає позицію часткової включеності, допомагає засвоїти правила гри, на всіх або окремих етапах керує нею безпосередньо сам. Навчальні ігри організовуються в основному у фронтальній формі. Діяльність учнів характеризується наслідуванням, вона репродуктивна, коло предметних дій, навчальних умінь вузьке, школярі не володіють способами вирішення навчальних завдань, творчі завдання виконують інтуїтивно. На цьому рівні використовуються уявлені подорожі,

дидактичні ігри та ігрова форма постановки навчальних і трудових завдань.

Другий рівень передбачає постановку перед учнями навчальних і конкретно-практичних цілей спільно з учителем. Мотивом включення в діяльність є інтерес до процесу гри, а також до предметного змісту діяльності, який зростає. Деякі питання підготовки і проведення гри передаються учням, вирішуються ними з допомогою консультацій педагога чи попередньо проведеного інструктажу бригадирів, з боку учителя опосередковане керівництво діяльністю школярів здійснюється завдяки ігровій позиції, яка передбачає включення педагога в гру нарівні з дітьми у відповідності до виконуваної ролі. Фронтальна форма організації ігор поєднується з індивідуальною і груповою, кількісний склад бригад зростає від 2 до 4-5 учнів. Репродуктивна діяльність школярів поєднується з частково-пошуковою, застосовуються проблемні ситуації.

Діти активно оволодівають способами вирішення завдань, вчать планувати, контролювати й оцінювати хід і результати своєї діяльності. На цьому етапі вводяться інтелектуальні ігри, сюжетні та навчально-рольові. Дидактичні ігри замінюються дидактичними вправами.

Третій рівень характеризується тим, що учні діють самостійно в умовах ігрових форм організації діяльності від постановки мети до критичної оцінки власних результатів, керуючись при цьому навчально-пізнавальними мотивами. Ігрова форма тут сприяє збагаченню знань, удосконаленню умінь, оволодінню досвідом творчої діяльності, активізації пізнавальної діяльності. Учні самостійно добирають необхідні матеріали, інформацію, організують, проводять гру, підводять її підсумки, аналізують досягнення цілей. Керівництво педагога здійснюється з "позиції збільшення дистанції" (О.С.Газман), яка дає можливість впливати на вибір цілей, моральну атмосферу, фіксувати помилки учнів, не втручаючись в самостійну діяльність дітей, але при обговоренні, аналізі гри визначити з учнями перспективи удосконалення їх діяльності. Серед форм організації навчальних ігор переважає групова, кількісний склад бригад зростає до 6-8 учнів. Даний рівень свідчить про високий рівень підготовки учнів, оволодіння способами вирішення завдань, володіння структурою навчальної діяльності. На цьому рівні всі вказані вище ігрові форми використовуються в комплексі як засоби формування емоційно-ціннісного ставлення до навчання, підвищення інтересу до подальшого пізнання.

Ігрова форма організації діяльності учнів являє собою органічне поєднання у різних варіантах навчального трудового завдання і привабливої ігрової ситуації. При конструюванні або виборі навчальної гри, вчитель повинен виходити з конкретного навчального завдання, вимог навчального матеріалу, програми, пам'ятаючи зауваження К.Д.Ушинського про те, що гра покликана допомогти зробити серйозну напружену працю захоплюючою і цікавою для учнів.

Тема 5. Індивідуалізація та диференційований підхід до учнів молодшого шкільного віку в трудовому навчанні

План

1. Психолого-педагогічні основи індивідуалізації та диференціації навчання і підходи до її здійснення у початковій школі. Диференціація внутрішня та зовнішня. Діагностика ступеня психологічної готовності дитини до трудового навчання в школі.
2. Основні напрями та методичні підходи до вивчення і врахування індивідуально-психологічних особливостей учнів та здійснення диференційованого трудового навчання.
3. Методичне забезпечення диференціації навчання. Створення ситуацій вибору. Розробка диференційованих технологічних карток для учнів. Врахування диференціації завдань в організації сумісної трудової діяльності учнів I-IV класів.

Традиційна методика трудового навчання, що склалась упродовж останніх десятиліть ХХ століття для обслуговування потреб індустріального, технократичного суспільства, часто призводила до нівелювання здібностей, задатків та інших індивідуальних особливостей учнів через усереднений підхід у справі підготовки школярів до трудової діяльності.

У зв'язку зі зміною суспільних запитів та переорієнтацією освітньої парадигми на особистісний розвиток молоді у сучасній психолого-педагогічній і методичній літературі спостерігається значний інтерес до таких педагогічних категорій, як індивідуалізація та диференціація. Вони покликані забезпечити врахування та розвиток у навчально-виховному процесі індивідуальних особливостей школярів у відповідності з їх актуальними динамічними можливостями.

Розробці теоретичних і практичних проблем індивідуалізації та диференціації навчання присвячено ряд загально дидактичних (Ю.К.Бабанський, А.А.Кірсанов, В.А.Крутецький, М.В.Ляховицький, С.Ю.Ніколаєв, І.Е.Унт) та спеціальних методичних досліджень стосовно трудової підготовки молоді (Ф.Бударний, І.Волощук, В.Сидоренко, Г.Терещук та інші). Аналіз тлумачень даних понять у різних джерелах переконує, що загально визнані визначення цих феноменів відсутні, терміни індивідуалізації та диференціації вживаються в досить широкому смислі. При всьому різноманітті підходів науковці констатують нерозривний зв'язок понять індивідуалізації та диференціації навчально-виховного впливу і розглядають їх як базовий принцип роботи освітніх закладів, необхідну умову і ефективний засіб особистісно орієнтованого освітнього процесу.

Взаємозв'язок даних понять слушно вбачається багатьма дослідниками у розумінні **індивідуалізації як мети**, принципу організації

діяльності педагогів, а **диференціацію розглядають як засіб** досягнення мети, як своєрідний комплекс організаційних, дидактичних та методичних заходів для його забезпечення.

Диференційоване навчання передбачає об'єднання в окремі групи учнів, схожих за індивідуальними особливостями. В педагогічній літературі зустрічаються поняття внутрішньої та зовнішньої диференціації. Під **внутрішньою диференціацією** розуміють такий спосіб організації навчального процесу, при якому врахування індивідуальних особливостей учнів відбувається в умовах звичайного класу і передбачає, як правило, застосування групових форм навчальної роботи. **Зовнішня диференціація** полягає у відборі та спеціально організованому навчанні учнів у школах та класах з поглибленим вивченням окремих предметів, залученні до занять за вибором, до факультативних занять тощо (Н.М.Шахмаєв, В.А.Зубанський, М.Ципро, О.Я.Савченко).

Питання індивідуалізації та диференціації навчальної діяльності в початкових класах розроблялись рядом дослідників. Найбільш глибоко вивчені способи визначення і врахування в індивідуальному підході до навчання типологічних особливостей молодших школярів (Т.В.Азорова, М.М.Анцибор, Г.І.Коберник, А.Н.Конєв, Л.А.Осколкова, Ю.І.Щербаков та ін.), оптимальне поєднання індивідуальних і колективних форм роботи (А.А.Булда, В.А.Вихрущ).

Проблеми диференціації трудового навчання в початкових класах практично не досліджувались. За рівнем індивідуалізації даний предмет посідає серед інших шкільних предметів одне з останніх місць. Вчителі-класоводи скаржаться на відсутність методичних розробок для дослідження здібностей учнів та здійснення індивідуального підходу до них на уроках праці.

Індивідуалізація трудового навчання вимагає створення цілісної методичної системи, яка передбачає насамперед

- обґрунтування і розробку засобів діагностики індивідуальних особливостей учнів, ступеню психологічної готовності до трудового навчання,
- виявлення внутрішніх можливостей кожного для подальшого просування у навчанні,
- врахування особливостей технологій засвоєння теоретичного матеріалу, конструювання (проектування) та виготовлення об'єктів праці,
- моніторинг рівня навчальних досягнень учнів на кожному занятті.

Дані процедури є неодмінною передумовою для організації та здійснення диференційованого навчання на уроках праці.

У практиці трудового навчання в загальноосвітній школі переважає внутрішня диференціація, лише у X-XI класах для профільного навчання і

опанування однією з обраних професій застосовують зовнішню. З допомогою внутрішньої диференціації створюються умови для

- вибору оптимального темпу, способів, прийомів навчання,
- виконання завдань різного рівня складності,
- регулювання інтенсивності індивідуальної допомоги з боку вчителя тощо.

Ефективність диференційованого трудового навчання визначається в першу чергу якістю **методичного забезпечення**. Характерною його ознакою має бути рівневий підхід до структури та змісту підручників, навчальних посібників, дидактичних матеріалів і відповідне висвітлення технологій диференційованого впливу в методичних розробках. Однак у діючих варіантах методичного забезпечення трудового навчання даний підхід не прослідковується. Певним феноменом в навчально-методичному забезпеченні індивідуалізації трудового навчання в початкових класах можна вважати посібники та підручники з художньої праці В.П.Тименка. Їх вирізняє єдина концепція дизайн-освіти і авторське бачення відповідної методики. Наприклад, у вступі до підручника «Художня праця» для 4 класу (К.: Промінь, 2004.- 143 с.) дається визначення понять: ландшафтний, промисловий, графічний дизайн, дизайн середовища і костюмів. За цими напрямками власне і структурований підручник. Автор пропонує учням провести своєрідну самодіагностику: ким вони є в більшій мірі – художниками «глядачами», художниками «слухачами» чи художниками «діячами»? А для цього необхідно навчитися помічати незвичні образи в звичайних об'єктах, почувши звуки природи, музики, уявити собі конкретні предмети, спробувати перетворити на вироби ті матеріали, які більш за все подобаються, відповідають внутрішньому настрою. Тому весь підручник побудований на завданнях для розвитку учнів: розглянь зображення, поясни задум архітектора, що нагадують тобі споруди; визнач представників різних етносів за дизайном їх костюмів; визнач, який одяг сучасний, давній, буденний, святковий, робочий, обгрунтуй свій вибір тощо.

Технологічна складова підручника представлена правилами користування різними інструментами (ніж, шило, голка, лобзик, ножиці), розміщеними на форзацах, а також завданнями-інструкціями та графічними зображеннями для виконання оригінальних виробів, причому на одному уроці пропонується виготовити їх з різних матеріалів за вибором учнів. Однак про правила і прийоми технологічної обробки, секрети майстерності мова не ведеться.

Аналіз даних матеріалів дозволяє зробити висновок про те, що вони містять окремі дидактичні матеріали для здійснення елементів індивідуалізації, однак розкривають переважно художньо-проектну частину трудової діяльності людини, готують дитину до сприйняття і створення елементів дизайнерського продукту: образів, краси, декору та

спрямовані , як наслідок, на вирішення завдань іншої галузі освітнього стандарту - «Мистецтво».

Дбаючи про методичне забезпечення організації диференційованого навчання, слід у першу чергу відмовитися від уніфікації трудових завдань для всього класу, створюючи **ситуацію вибору** школярами варіантів об'єктів навчальної праці у відповідності до їх бажань, зацікавлень, індивідуальних здібностей та навчати дітей здійснювати свій вибір. Дане уміння є важливим не тільки для трудової діяльності, воно є цінною загальножиттєвою компетентністю, адже вибір предметів для задоволення своїх потреб, справ, друзів, професії, партнерів у кінцевому результаті визначає і успішність людини на життєвому шляху. Вибір – це важливий поведінковий акт, поступок, який передбачає відповідальність за нього особистості і повинен здійснюватися не інтуїтивно, а обдумано, зважаючи на ряд критеріїв.

На нашу думку, основними засобами для здійснення диференційованого навчання мають стати **дидактичні матеріали для учнів**, які слід розробляти, враховуючи рівневий підхід. Кожне практичне завдання має містити, як мінімум, три варіанти різної складності. Їх можна помічати різнокольоровими маркерами (червоний – дуже складно; жовтий – середньої важкості, зелений – низький рівень складності). Виконуючи будь-який з варіантів, учні мають засвоїти навчальний програмовий матеріал теми уроку, викладений у підручнику. А відрізнятись варіанти можуть складністю конструкцій виробів (різна кількість деталей), ступенем самостійності (інструкції репродуктивного та активного типів) тощо.

Ще однією умовою ефективності диференційованого трудового навчання є володіння учителем початкових класів методичними основами цієї роботи.

Для керівництва диференційованим навчанням учитель може використати фронтальну, групову та індивідуальну форми організації роботи. Фронтальна форма організації диференційованого навчання можлива за умови володіння учнями певним багажем трудових знань і умінь та забезпечення кожного дидактичними матеріалами. Індивідуальну форму роботи застосовують в окремих, полярних, випадках – для роботи з особливо обдарованими дітьми та учнями, що потребують підвищеної уваги вчителя. Найчастіше у практиці роботи початкової школи для диференційованого навчання застосовують групові форми організації роботи.

Критеріями для об'єднання учнів у групи для спільної праці можуть бути:

- рівень трудової компетентності;
- рівень навчальних досягнень з трудового навчання;
- рівень психологічної готовності до праці;

- індивідуальні особливості розвитку сенсомоторної сфери (окомір, м'язеве чуття, темп роботи, координація рухів тощо);
- індивідуальні нахили;
- рівень інтелектуального розвитку тощо.

Важливим інтегрованим критерієм є компетентність учнів. Під **трудовою компетентністю** школяра розуміють його індивідуальну здатність виконувати трудову діяльність, котра базується на знаннях, досвіді, здібностях і нахилах особистості, здобутих і розвинених завдяки трудовій підготовці.

Для визначення рівня трудової компетентності учнів класу вчителів потрібно провести дослідження, яке включає спостереження за діяльністю кожного школяра, опитування їх щодо уподобань, тестування індивідуальних типологічних особливостей та моніторинг навчальних досягнень з трудової підготовки. За результатами проведеної роботи серед учнів можна виявити групи обдарованих «універсалів», «практиків», «середніх» та «слабких» школярів. Зрозуміло, що діти не мають навіть здогадуватися про такий поділ. А склад груп не є постійним: із зміною рівня трудової компетентності учнів міняється і їх статус.

Для здійснення диференційованого навчання слід мати на увазі, що оптимальна кількість членів групи, що працюють спільно, складає 2 або 3 чоловіка (діади і тріади). За складом вони можуть бути відносно гомогенні, створені з учнів з близькими індивідуальними особливостями, або гетерогенні, тобто об'єднувати учнів з різним рівнем трудової компетентності.

За висновками дослідників (Терещук Г.В.) робота в малих групах (відносно гомогенних) призводить до високих результатів, якщо вони складаються з «практиків» і «середніх». Для «слабких» і обдарованих «універсалів» оптимальною є індивідуальна або диференційовано розділена форма роботи. У малих гетерогенних групах ефективною виявляється спільна робота діад, створених із «середніх» і обдарованих «універсалів».

Література.

1. Терещук Г.В. Дидактические основы индивидуализации трудового обучения учащихся общеобразовательных школ. Автореф. дис. ... докт. пед. наук.- М., 1993. – 33 с.

Тема 6. Організація співпраці учнів початкової школи у вивченні освітньої галузі “Технологія”

План

1. Значення спільної трудової діяльності, форми її організації у роботі з молодшими школярами на уроках праці.
2. Дидактичні засоби формування умінь співробітництва.
3. Методичні вимоги до організації співробітництва учнів I-IV класів та формування у них умінь колективної трудової діяльності (виконавських, організаторських умінь та умінь ділового спілкування).
4. Педагогічне керівництво спільною працею учнів.

Уроки праці в 1-4 класах надають значні можливості для розширення у дітей уявлень про суспільний розподіл праці, виробничі відносини, формування умінь працювати разом з іншими, взаємодіяти у процесі роботи. Залучення до **спільної праці** дає школярам змогу:

- зрозуміти залежність якості результату спільної діяльності від особистого вкладу кожного;
- навчитися організовувати роботу і розподіляти трудові доручення у відповідності з бажаннями і можливостями кожного;
- набути досвіду в налагоджуванні ділового спілкування;
- випробувати себе у різних ролях (бригадира, контролера якості, постачальника тощо);
- навчитися сприймати зауваження і поради інших;
- допомагати товаришам-співробітникам словом і ділом, з вдячністю сприймати допомогу від інших.

Організовуючи спільну діяльність молодших школярів на уроках трудового навчання, вчителеві доводиться постійно здійснювати вибір способів розподілу праці для виконання учнями трудових завдань, а згодом - навчити цьому і самих дітей.

Дослідниками виявлені та апробовані на практиці різні **форми організації спільної праці молодших школярів**: *фронтальна сумісно-індивідуальна, фронтальна сумісно-послідовна, групова сумісно-індивідуальна, групова сумісно-послідовна, групова сумісно-взаємодіюча*. Критеріями для їх характеристики є охоплення різної кількості учнів навчальною і трудовою діяльністю, особливість керівництва їх діяльністю з боку вчителя, способи розподілу праці, ступінь тісноти взаємодії та спілкування.

Найпростішою формою організації спільної праці є **фронтальна сумісно-індивідуальна робота**, коли кожен учень виготовляє один виріб від початку до кінця, а потім школярі об'єднують свої витвори в одну композицію, комплексну роботу. Вчитель керує роботою всього класу, об'єднаною єдиною метою, взаємодія і спілкування відбувається на етапі монтажу спільного продукту праці. Наприклад, таким чином можна виготовити гірлянди прапорців, паперові витинанки для прикраси

приміщення до свят тощо. Діти переконуються, що для спільної мети працювати разом цікавіше, така праця більш продуктивна, ніж поодиночі.

Під час застосування **фронтальної сумісно-послідовної** форми організації робота виконується за принципом конвейєра: кожен учень виконує свою операцію і передає далі: відносини відповідальної залежності і взаємоконтролю існують постійно, управління відносинами, спілкуванням здійснює вчитель.

Групові форми організації передбачають співробітництво учнів у малих групах: парах, командах, бригадах, ланках, мікрокласах, "мініцехах" тощо. У цих випадках розподіл праці в бригадах може здійснюватися по-різному:

- кожен учень виконує свою частину спільного продукту (**у груповій сумісно-індивідуальній формі**);

- кожен виконує свою операцію і передає наступному члену бригади (**у груповій сумісно-послідовній формі**);

- взаємодія і спілкування членів бригади відбувається на протязі всього трудового процесу (**у груповій сумісно-взаємодіючій формі**).

Кількість учнів, які об'єднуються для спільної праці в бригадах, зростає від 2-3 чол. у перших класах до 6-8 чол. у четвертих. Визначаючи кількісний склад бригад, потрібно в першу чергу співвідносити його з можливими варіантами поділу трудового процесу з виготовлення виробу на окремі операції чи частини для виконання членами бригади. Наприклад, макет стільця може складати бригада з 3 чоловік: один збирає спинку, другий - сидіння, третій - ніжки.

У початкових класах **критеріями для поділу на групи** можуть бути:

- рівень успішності;
- рівень взаємин, що склався у класі;
- наявність реального лідера;
- присутність в групі хлопчиків та дівчаток.

Саме в групах, неоднорідних за успішністю, швидше виникають відносини взаємної залежності: сильні учні зацікавлені допомогти слабшим, а ті, в свою чергу, стараються працювати якнайкраще. Організуючи змагання між бригадами, треба слідкувати, щоб вони мали однакові можливості для перемоги. Аби попередити негативні прояви суперництва, заздрощів, сварок, слід міняти склад груп.

Перехід до групових форм організації знаменує собою зростання рівня самостійності школярів: вони вступають в спільну трудову діяльність, об'єднані єдиним завданням з певним поділом праці, користуються результатами праці один одного, значна частина управлінських функцій і відповідальності передається у бригади. Предметом особливої турботи вчителя при цьому має стати навчання дітей правилам спільної праці та правилам бригадира. З ними можна просто познайомити, а можна спільно з дітьми їх "створити", виробити.

У групі бригадир виконує ряд **функцій**:

- інтегративну (організація і координація діяльності членів бригади - розподіл і перерозподіл доручень, залучення до роботи всіх членів бригади, організація взаємодопомоги; представлення бригади в зовнішньому середовищі; передача інформації від групи та одержання для неї);
- контрольну (контроль за якістю і термінами виконання операцій);
- регулюючу (регулювання особистих і ділових взаємовідносин у бригаді).

Перед уроками, де буде використано групову форму організації, необхідний **інструктаж** бригадирів. Учитель пропонує їм розглянути технологічні карти, пояснити послідовність роботи, виконання окремих операцій. Вчитель звертає увагу бригадирів на якість виробів, параметри оцінки спільної роботи, на те, як регулюються взаємини в ситуаціях групових конфліктів, навчає способам ведення дискусій при вирішенні проблемних завдань.

Оцінка результатів спільної праці має свою специфіку. Деякі вчені, наприклад, пропонують оцінювати індивідуальний вклад кожного учня подвійною оцінкою: оцінкою результатів індивідуальної праці і оцінкою результатів праці групи. Ці оцінки мають різні критерії. У якості **критеріїв оцінки спільної праці** пропонується враховувати:

- організованість праці бригади, зайнятість усіх її членів, взаємодопомогу;
- наявність конфліктів у бригаді, ступінь успішності їх розв'язання;
- якість продуктів праці;
- дотримання правил культури праці.

Поки спільна праця не стала звичною для учнів, поки не виробились уміння слухати товариша, домовлятися, рахуватися з ним, можливі конфлікти між дітьми. **Способами вирішення конфліктів є**: групова дискусія, індивідуальна бесіда, педагогічний маневр (свідоме привнесення факторів, що посилюють суспільно цінні мотиви конфлікту). Допомога бригадиrowі у корекції відносин між учнями - важлива частина роботи вчителя на уроці.

Також важливо навчити бригадирів створювати **умови для творчої діяльності** членів груп при вирішенні проблемних завдань: визначати, формулювати проблему, по черзі надавати кожному можливість висловитися, обгрунтовувати свою думку, вибирати найкращий варіант вирішення проблеми.

Включення у навчально-виховний процес усіх зазначених форм організації спільної праці молодших школярів має значний вплив на підготовку, побудову кожного етапу уроку, його дидактичних елементів.

Література

1. Базовий перелік засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для кабінетів початкової освіти// Початкова школа.- 2006. - № 10. – С. 5.
2. Бегей В.М., Максименко Н.Б., Сторожук Л.П. Нестандартні уроки в початковій школі: Метод. посібник. – Івано-Франківськ: Плай, 1998. – 82 с.
3. Ведмиденко В.Ф., Вовк М.В. Функціональна музика як елемент режиму трудового навчання//Початкова школа.-1984.- №10.-С.52-54.
4. Веремійчик І.М. Майстрик і Майстринка: Посібник. 2(1).- К.: Освіта, 1997.- 128 с.
5. Веремійчик І.М. Методика трудового навчання в початковій школі. – Тернопіль: Мальва-ОСО, 2004.- 276 с.
6. Веремійчик І.М. Трудове навчання. Майстровиті руки: Підруч. з трудового навчання 3 кл. початкової шк.- К.: Педагогічна думка, 2003.- 128 с.
7. Веремійчик І.М. Трудове навчання. Майструй і твори: Підручник для 4 кл. - К.: Педагогічна думка, 2004.- 128 с.
8. Веремійчик І.М. Трудове навчання. Стежинка до майстерності: Навч. посібник з трудового навчання для 1 кл. почат. шк. - К.: Педагогічна думка, 2004.- 128 с.
9. Веремійчик І.М. Подорож у країну праці//Початкова школа.- 1995.-№5-6.-С.10.
10. Демидчик В.Г. Казкові сюжети для занять з трудового навчання//Початкова школа.-1992.-№2
11. Денисенко Л.І., Тименко В.П. Трудове навчання. Підруч. для 3 класу початкової шк. – К.: Педагогічна думка, 2003. – 128 с.
12. Денисенко Л.І., Тименко В.П. Трудове навчання. Підручник для 4 кл. – К.: Педагогічна думка, 2004. – 128 с.
13. Державний стандарт початкової освіти // Початкова освіта. – 2004. – № 31. – С. 5-7.
14. Дубинський І.В. Поезія на уроках трудового навчання//Початкова школа.-1995.-№1.-С.12-14.
15. Ігнатівич С.І., Туряниця В.В. Якість роботи вчителя: кваліметричний підхід: Навчально-методичний посібник.- Ужгород: УжНУ, 2001.- 144 с.
16. Конаржевский Ю.А. Анализ урока.-М.:Центр “педагогический поиск”, 2000.-336 с.
17. Кравченко Т., Коберник О. Використання інтерактивних методик на уроках трудового навчання// Трудова підготовка в закладах освіти.- 2003,-№2.- С.28-31.

- 18.Кульневич С.В., Лакоценина Т.П. Анализ современного урока: Практическое пособие для учителей и руководителей образовательных учреждений, студентов пед. учеб. заведений, слушателей ИПК.- Ростов-н-Д: ТЦ «Учитель», 2002.- 176 с.
- 19.Масевич Л.Д. Використання загадок на уроках трудового навчання// Вертикаль.-1997.-№4.
- 20.Масевич Л.Д., Медвідь К.Й., Степанова Л.В. Великодне шанування//Початкова школа.-2003.-№4.-С.33-37.
- 21.Масевич Л.Д., Степанова Л.В. Народні повчання з трудового навчання//Початкова освіта.- №46.-грудень 2001.
- 22.Онищук В.А. Типы, структура и методика урока в школе. – К.:Рад. школа,1976.–184 с.
- 23.Островеерхова Н.М. Аналіз уроку: концепції, методики, технології.- К: ІНКОС, 2003.-352 с.
- 24.Підласий І.П. Як підготувати ефективний урок: Кн. для вчителя.-К.:Рад. школа, 1989.- 204 с.
- 25.Савченко О.Я. Дидактика початковї школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. – К.: Абрис, 1997. – 416 с.
- 26.Система контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи:Методичний збірник/Упорядник Заїка А.М.- К.:, 2001.
- 27.Трудове навчання: технічна і художня праця/Авт. Тименко В., Вдовченко В., Веремійчик І., Котелянець Н.// Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1-4 класи. – К.: “Початкова школа”. – 2006. – С. 202-245.
- 28.Тхоржевський Д.О. Методика трудового та професійного навчання: Навчальний посібник.-К.:РННЦ „Дініт”,2000.- 248 с.
- 29.Тхоржевський Д. Яким має бути зміст освітньої галузі „Технології”//Трудова підготовка в закладах освіти.-2000.-№3.- С.7-10.
- 30.Хорунжий В.І. Практикум в навчальних майстернях з методикою трудового навчання.-Тернопіль: Астон, 2003.- 220 с
- 31.Хорунжий В., Масевич Л. Трудове навчання. 1(2) клас:Методичний посібник.- Запоріжжя:Просвіта, 2001.-108 с.
- 32.Хорунжий В., Масевич Л., Хорунжа Н. Уроки трудового навчання. 3(2) клас: Посібник для вчителів початкових класів.- Тернопіль:Астон, 2002.-100 с.
- 33.Шутяк В.Г. Методика трудового навчання в початкових класах:Навч. пос. для студентів вищих навч. закл./Рівненський державний гуманітарний університет. – Рівне, 2001.- 278 с.

Орієнтовна тематика курсових робіт

1. Проблеми удосконалення уроку трудового навчання у світлі національної доктрини розвитку освіти України в XXI столітті та концепції трудової підготовки молоді.
2. Актуальні проблеми вдосконалення змісту трудового навчання молодших школярів у сучасних умовах.
3. Сучасні концепції розвивального навчання та їх реалізація на уроках праці в початковій школі.
4. Активізація пізнавальної діяльності учнів початкових класів на уроках предметів освітньої галузі «Технологія».
5. Роль предметно-перетворювальної діяльності у вихованні і розвитку молодших школярів.
6. Нетрадиційні підходи по проведенню уроків трудового навчання у початкових класах (традиції і новаторство в методиці трудового навчання).
7. Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках трудового циклу.
8. Розвиток мислительної діяльності учнів початкових класів на уроках дисциплін освітньої галузі «Технології».
9. Методика навчання конструюванню за зразком, за технічною документацією, за умовами, за власним задумом.
10. Педагогічні вимоги до перевірки та оцінювання знань і умінь учнів 1-4 класів на уроках трудового навчання.
11. Типологія та структура уроків трудового навчання в початкових класах.
12. Проблемне навчання на уроках праці в початкових класах.
13. Методичні основи укладання словника (довідника) учня початкових класів з вивчення дисциплін освітньої галузі «Технології».
14. Співвідношення конструктивних і репродуктивних методів у розвивальному навчанні молодших школярів на уроках праці.
15. Методичні основи розробки адаптованої до молодшого шкільного віку технічної документації для уроків трудового навчання у 1-2 (3-4) класах.
16. Методика організації спостережень і дослідів на уроках трудового циклу в початкових класах.
17. Методика формування у молодших школярів умінь самостійної праці на уроках трудового навчання.
18. Методика формування у молодших школярів графічних умінь і навичок.
19. Психолого-педагогічні основи використання функціональної музики на уроках трудового навчання та художньої праці.
20. Формування і розвиток загальнотрудових умінь учнів початкових класів на уроках трудового навчання.

21. Міжпредметні зв'язки на уроках дисциплін освітньої галузі «Технології» в початкових класах.
22. Специфіка навчально-виховного процесу з трудового навчання в сільській малокомплектній початковій школі.
23. Особливості уроків трудового навчання з шестилітніми дітьми.
24. Ігрові форми організації діяльності молодших школярів на уроках трудового навчання.
25. Дидактична казка як засіб трудового навчання учнів 1-4 класів.
26. Використання загадок у трудовому навчанні учнів початкових класів.
27. Методика формування елементів економічних знань в процесі трудового навчання молодших школярів.
28. Екологічне виховання молодших школярів на уроках трудового навчання.
29. Навчання технологічним операціям обробки матеріалів у початкових класах (основи технологічної підготовки на прикладі певного конкретного виду матеріалу).
30. Розробка конструкції і виготовлення оригінальних дидактичних роздаткових, демонстраційних матеріалів, інструкцій та технологічних карт, навчальних таблиць тощо.
31. Використання елементів паперової пластики на уроках художньої праці як засобу удосконалення трудових умінь і навичок молодших школярів.
32. Розвиток творчих здібностей учнів 1-4 класів у процесі конструювання, моделювання та макетування з різних матеріалів.
33. Форми залучення молодших школярів до побутової праці (з урахуванням традиційних народних свят).
34. Виховання у молодших школярів культури побуту на уроках праці.
35. Організація господарської діяльності школярів (з елементами календарно-обрядової поезії, паркового мистецтва).
36. Методика навчання учнів молодших класів умінню аранжування рослин.
37. Методичні основи ознайомлення молодших школярів з основними галузями сучасного виробництва.
38. Методика пропедевтичної роботи з профорієнтації учнів 1-4 класів на уроках праці.
39. Організація і проведення екскурсії як засобу первинної профорієнтації молодших школярів.
40. Форми і методи ознайомлення молодших школярів з трудовими традиціями рідного краю і своєї місцевості.
41. Використання народних традицій та звичаїв рідного краю та своєї місцевості на уроках художньої праці в початкових класах.

42. Використання народних традицій рідного краю та своєї місцевості в позакласній роботі з трудового виховання молодших школярів.

43. Елементи народних ремесел як засіб трудового та естетичного виховання молодших школярів (на прикладі конкретного виду ремесла).

44. Витинання як засіб художнього виховання учнів початкових класів.

45. Трудове виховання учнів молодшого шкільного віку за місцем проживання.

46. Психолого-педагогічні умови формування в учнів початкових класів навичок безпечного виконання трудових операцій.

47. Науково-методичне забезпечення дотримання вимог безпеки праці у робочих кімнатах для трудового навчання учнів початкових класів.

48. Психо-фізіологічні, ергономічні та психолого-педагогічні основи безпеки життєдіяльності молодших школярів у процесі трудового навчання.

Орієнтовна тематика випускних робіт для державної атестації студентів, що навчаються за ОПІ ОКР-бакалавр

1. Теоретико-методичні основи розвитку трудової компетентності молодших школярів засобами предметів освітньої галузі “Технологія”.

2. Дослідження змісту варіативних навчальних програм дисциплін освітньої галузі “Технологія” щодо можливостей виконання вимог державного стандарту початкової освіти.

3. Теоретико-методичні засади формування економічної культури особистості у молодшому шкільному віці на уроках трудового навчання та художньої праці.

4. Дослідження змісту навчальних посібників з предметів освітньої галузі “Технологія” щодо їх виховного та розвивального потенціалу, реалізації вимог держстандарту та відповідних навчальних програм.

5. Науково-методичні засади моделювання та використання ігрових форм організації діяльності молодших школярів на уроках трудового навчання та художньої праці.

6. Теоретико-методичні основи здійснення диференційованого підходу до учнів у процесі початкового трудового навчання.

7. Дидактико-методичні аспекти інтеграції змісту освітніх галузей “Технології” та “Математика” (або “Мистецтво”, “Людина і світ”, “Мови і література”) у початковій школі.

8. Психолого-педагогічні та методичні основи формування у молодших школярів умінь співпраці на уроках трудового навчання.

Орієнтовна тематика магістерських робіт

1. Теоретико-методичні основи розробки дидактичних матеріалів з трудового навчання молодших школярів, спрямованих на розвиток їх творчих можливостей.
2. Науково-методичні засади формування проектної культури особистості в молодшому шкільному віці засобами освітньої галузі “Технологія”.
3. Інноваційні підходи в теорії та практиці навчання дисциплін освітньої галузі “Технологія” в початковій школі.
4. Теоретико-методичні аспекти забезпечення наступності у трудовій підготовці дошкільників і молодших школярів.
5. Наступність у трудовій підготовці молодших школярів та учнів V класів: історія та перспективи розв’язання проблеми.
6. Теоретико-методичні основи моніторингових досліджень процесу трудової підготовки молодших школярів.
7. Шляхи вдосконалення початкового трудового навчання учнів українських шкіл у контексті світового освітнього процесу.
8. Науково-методичне забезпечення підготовки майбутніх учителів початкових класів до здійснення освітнього менеджменту у сфері трудової підготовки учнів I-IV класів.
9. Теоретико-методичні основи професійної самореалізації вчителів-класоводів під час викладання у початковій школі предметів освітньої галузі “Технологія”.

Завдання та методичні вказівки для виконання контрольних робіт

У зв'язку з запровадженням Державних стандартів початкової освіти та відповідної галузевої педагогічної освіти зростають вимоги до загальнонаукової та технічної складової змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Вони повинні вільно орієнтуватися у всій системі сучасного суспільного виробництва, володіти знаннями техніко-технологічних та організаційно-економічних закономірностей його функціонування, щоб ознайомити молодших школярів з технологічними процесами сучасного виробництва, сформуванню в дітей уявлення про основні види, способи, засоби і предмети праці, світ професій тощо.

Однак окремої дисципліни, яка б давала змогу забезпечити теоретичні основи такої підготовки педагогів у навчальних планах не передбачено. Дещо зменшити виявлене протиріччя покликана така форма самостійної навчально-дослідницької роботи у вищому навчальному закладі як контрольна робота.

Контрольна робота з методики трудового навчання виконується студентами, які навчаються за спеціальністю “Початкове навчання” згідно з навчальним планом підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр”. Метою виконання контрольної роботи є поглиблення теоретичної та удосконалення практичної підготовки майбутніх учителів початкових класів до здійснення завдань трудової підготовки молодших школярів у сучасній загальноосвітній школі.

Завдання для контрольної роботи включають 5 питань, на які слід підготувати письмові відповіді на основі опрацьованої літератури; **список використаних джерел** вказується студентом після висвітлення кожного питання.

Контрольна робота виконується державною мовою, грамотно, лаконічно, ілюструється схемами, малюнками з відповідними підписами. Орієнтовний обсяг роботи 15-20 сторінок учнівського зошита. Сторінки нумеруються, залишаються поля для поміток та зауважень викладача-рецензента. Роботу слід підписати, вказавши курс, групу, прізвище, ім'я, по-батькові студента, номер варіанту та перелік питань.

Щоб визначити номер варіанту, слід уточнити порядковий номер студента в алфавітному списку журналу групи (вони співпадають) і вписати номери завдань з таблиці.

Таблиця для визначення завдань контрольної роботи

№ варіанту	Номери питань				
	1	2	3	4	5
1	1	31	61	91	121
2	2	32	62	92	122
3	3	33	63	93	123
4	4	34	64	94	124
5	5	35	65	95	125
6	6	36	66	96	126
7	7	37	67	97	127
8	8	38	68	98	128
9	9	39	69	99	129
10	10	40	70	100	130
11	11	41	71	101	131
12	12	42	72	102	132
13	13	43	73	103	133
14	14	44	74	104	134
15	15	45	75	105	135
16	16	46	76	106	136
17	17	47	77	107	137
18	18	48	78	108	138
19	19	49	79	109	139
20	20	50	80	110	140
21	21	51	81	111	141
22	22	52	82	112	142
23	23	53	83	113	143
24	24	54	84	114	144
25	25	55	85	115	145
26	26	56	86	116	146
27	27	57	87	117	147
28	28	58	88	118	148
29	29	59	89	119	149
30	30	60	90	120	150

Контрольна робота подається викладачеві у визначений термін, рецензується ним і захищається студентом. Оцінювання здійснюється за 10-бальною шкалою (максимальна оцінка за кожне питання – 2 бали).

Перелік питань для написання контрольної роботи

Розділ 1. Виробництво, його значення для суспільного розвитку. Загальні основи сучасного виробництва. Галузі сучасного виробництва.

1. Енергетика.
2. Металургія.
3. Машинобудування.
4. Металообробна промисловість.
5. Електроніка.
6. Хімічна промисловість.
7. Вуглевидобувна промисловість.
8. Нафтовидобувна і нафтопереробна промисловість.
9. Лісове господарство.
10. Водне господарство.
11. Сільське господарство: зернове землеробство.
12. Сільське господарство: овочівництво і городництво.
13. Сільське господарство: скотарство і птахівництво.
14. Сільське господарство: садівництво і ягідництво.
15. Сільське господарство: бджолярство.
16. Будівництво.
17. Зв'язок.
18. Деревообробна промисловість.
19. Целюлозно-паперова промисловість.
20. Поліграфічна промисловість.
21. Текстильна промисловість.
22. Швейна промисловість.
23. Харчова промисловість.
24. Побутове обслуговування населення.
25. Освіта.
26. Медицина.
27. Торгівля.
28. Культура.
29. Наука
30. Мистецтво.

Розкриваючи питання контрольної роботи з першого розділу, слід в узагальненому вигляді подати відомості про **значення, історію впровадження, стан і перспективи розвитку** описуваної галузі сучасного виробництва, детально висвітлити **особливості технологічних процесів**, їх наукові основи, ілюструвати прикладами, малюнками,

схемами тощо. Виклад матеріалу повинен бути доступним для дітей молодшого шкільного віку.

Література:

Детская энциклопедия. – М.: Педагогика, 1974.

Словник української мови. – К.: Наукова думка, 1979.

Українська радянська енциклопедія. – К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії. – 1983.

Учителю о производстве.- М., “Просвещение”.- 1977. – 224 с.

Что такое. Кто такой. – М.: Педагогика, 1975.

Розділ 2. Світ професій сучасного виробництва.

31.Агроном.	46.Перукар.
32.Астроном.	47.Офіціант.
33.Квітникар.	48.Стюардеса.
34.Ветеринар.	49.Бухгалтер.
35.Лісник.	50.Програміст.
36.Садівник.	51.Кресляр.
37.Інженер.	52.Перекладач.
38.Диспетчер.	53.Телеграфіст.
39.Водій.	54.Друкарка.
40.Токар.	55.Пасічник.
41.Радіомеханік.	56.Музикант.
42.Слюсар.	57.Модельєр.
43.Вчитель.	58.Архітектор.
44.Лікар.	59.Флорист.
45.Продавець.	60.Літератор.

Характеристика певної професії, що складає зміст питання з другого розділу контрольної роботи, вимагає опису наступних пунктів:

- а) зовнішні атрибути (ознаки) професії;**
- б) предмети і засоби професійної діяльності;**
- в) мета і умови праці;**
- г) кваліфікаційні якості працівників.**

Література:

Ким бути? Зб. – К.: Молодь, 1976. – 120 с.

Мир профессий: В 6 т. – М.: Молодая гвардия, 1985.

Романова Е. 99 популярных профессий: Психологический анализ и профессиогазмы. – 2-е изд., С.-Петербург: Питер, 2004. – 464 с.

Світ професій/ Синявський В. (автор-укладач); Держ. Служба зайнятості України. Чернігівський обл. центр зайнятості. – Чернігів, 2005. – 16 с.

Симоненко В.Д., Демидчик В.Г. Професии промышленного производства. – К., 1983.

Уніят С., Комінко С. Вибір професії або задача з багатьма невідомими. – Тернопіль: Підручники & Посібники, 1997. – 87 с.

Черниченко Н.О. Ким бути? – К.: Рад. школа, 1975. – 125 с.

Чудес не бывает. Рассказы о разных профессиях / Сост. Элла Черепанова. – М.: Московский рабочий, 1970. – 182 с.

Юрмин Г. Все работы хлоши, выбирай на вкус (Рассказы о профессиях). – М.: Детская литература, 1986. – 61 с.

Розділ 3. Предмети праці. Елементи матеріалознавства.

61. Папір.	76. Пластмаси.
62. Картон.	77. Целофан.
63. Клей.	78. Поліетилен.
64. Волокна.	79. Лінолеум.
65. Пряжа.	80. Поролон.
66. Нитки.	81. Пінопласт.
67. Тканина.	82. Деревина.
68. Неткані матеріали.	83. Шпон.
69. Мереживо.	84. Фанера.
70. Лак.	85. Метали.
71. Віск.	86. Жерсть.
72. Барвники.	87. Фольга.
73. Гіпс.	88. Дріт.
74. Глина.	89. Природні матеріали.
75. Пластилін.	90. Пап'є-маше.

Готуючи відповідь на питання третього розділу, студент подає відомості про **історичні аспекти застосування матеріалу, його значення**. Найбільшу увагу слід приділити висвітленню **технології виробництва та властивостям матеріалу**, які дають змогу застосовувати його для задоволення відповідних потреб людей.

Література:

Веремійчик І.М. Методика трудового навчання в початковій школі. – Тернопіль: Мальва-ОСО, 2004.- 276 с.

Детская энциклопедия. – М.: Педагогика, 1974.

Словник української мови. – К.: Наукова думка, 1979.

Українська радянська енциклопедія. – К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії. – 1983.

Учителю о производстве.- М., “Просвещение”.- 1977. – 224 с.

Что такое. Кто такой. – М.: Педагогика, 1975.

Хорунжий В.І. Практикум в навчальних майстернях з методикою трудового навчання.-Тернопіль: Астон, 2003.- 220 с.

Цейтлин Н.Е., Рожнев А.Я. Наблюдения и опыты на уроках труда в начальных классах.- М.: Просвещение, 1980. – 128 с.

Розділ 4. Засоби праці. Елементи техніки.

91.Олівець.	106.Напилоч.
92.Циркуль.	107.Свердлики.
93.Ножиці.	108.Молоток.
94.Пензлик.	109.Кусачки.
95.Гладилка.	110.Плоскогубці.
96.Лінійка.	111.Круглогубці.
97.Ніж.	112.Киянка.
98.Лопата.	113.Стамеска.
99.Пробійник.	114.Лобзик.
100.Голка.	115.Пилка.
101.Наперсток.	116.Фуганок.
102.Пяльці.	117.Рубанок.
103.Гачок.	118.Випалювач.
104.Стеки.	119.Гайковий ключ.
105.Шило.	120.Викрутка.

Завданням четвертого питання контрольної роботи є характеристика одного з інструментів (приладь), якими навчаються володіти учні початкових класів на уроках трудового навчання. Вчитель має познайомити молодших школярів з їх **будовою, принципом дії, робочою хваткою, прийомами виконання відповідних технологічних операцій та правилами безпеки** у процесі роботи ними. Усі ці моменти повинні бути відображені у відповіді на четверте питання, проілюстровані малюнками, схемами тощо.

Література:

Веремійчик І.М. Методика трудового навчання в початковій школі. – Тернопіль: Мальва-ОСО, 2004.- 276 с.

Хорунжий В.І. Практикум в навчальних майстернях з методикою трудового навчання.-Тернопіль: Астон, 2003.- 220 с.

Розділ 5. Способи обробки матеріалів. Елементи технології.

- 121.Розмічування на око (малюванням).
122. Розмічування з допомогою креслярських приладів.

123. Розмічування згинанням.
124. Розмічування на просвіт.
125. Розмічування з допомогою шаблонів.
126. Розмічування з допомогою трафаретів.
127. Розмічування з допомогою штампів.
128. Розмічування перетисканням через копірку.
129. Розмічування за клітинками.
130. Вимірювання.
131. Фарбування.
132. Згинання.
133. Різання ножицями.
134. Різання ножем.
135. Окантовка.
136. Склеювання.
137. Переплетення.
138. Прядіння.
139. Ткацтво.
140. Шиття.
141. Вишивання.
142. В'язання гачком.
143. Стругання.
144. Випилювання.
145. Різьблення.
146. Випалювання.
147. Карбування.
148. Ліплення.
149. З'єднання з допомогою цвяхів.
150. З'єднання з допомогою гвинтів та гайок.

У п'ятому питанні контрольної роботи слід детально описати **правила та прийоми виконання технологічних операцій**, які складають змістову основу навчання праці в початкових класах.

Література:

Веремійчик І.М. Методика трудового навчання в початковій школі. – Тернопіль: Мальва-ОСО, 2004.- 276 с.

Хорунжий В.І. Практикум в навчальних майстернях з методикою трудового навчання.-Тернопіль: Астон, 2003.- 220 с.

Програмові вимоги до теоретичних модулів та державної атестації – комплексного кваліфікаційного іспиту із змістового та технологічного проектування освітньої діяльності вчителя з методики трудового навчання в початкових класах

1. Мета і завдання освітньої галузі «Технологія» Державного стандарту початкової ланки освіти.
2. Історичні аспекти впровадження трудового навчання в українських школах.
3. Методика ознайомлення учнів початкових класів з загальними основами сучасного виробництва на уроках праці.
4. Пропедевтика професійної орієнтації молодших школярів.
5. Мета, завдання та зміст програм трудового навчання у початкових класах.
6. Основні методичні ідеї програм трудового навчання молодших школярів. Конструктивно-технологічний підхід у трудовому навчанні.
7. Комплексний підхід до уроків праці. Виховання, навчання і розвиток молодших школярів у трудовому навчанні.
8. Санітарно-гігієнічні та методичні вимоги до створення робочої кімнати для трудового навчання учнів початкових класів.
9. Обладнання робочих місць вчителя і учнів для виготовлення виробів з різних матеріалів та технічного моделювання. Дотримання порядку на робочому місці.
10. Матеріально-технічне та наочно-методичне забезпечення уроків трудового навчання в початкових класах.
11. Методи трудового навчання, їх класифікація. Особливості застосування методів трудового навчання у роботі з молодшими школярами.
12. Методи трудового навчання за джерелами отримання знань, умінь і навичок, вимоги до їх застосування в початкових класах.
13. Методи навчально-виховної роботи з трудового навчання за видами діяльності учнів.
14. Інструктаж у трудовому навчанні молодших школярів. Види інструктажів, методичні особливості їх застосування.

- 15.Методичні вимоги до уроків трудового навчання в початкових класах, їх особливості.
- 16.Планування і проведення уроків трудового навчання в початкових класах.
- 17.Орієнтовна структура уроку трудового навчання в початковій школі.
- 18.Перспективна підготовка вчителя до уроків трудового навчання.
- 19.Безпосередня підготовка вчителя початкових класів до уроку праці.
Конспект уроку.
- 20.Форми організації навчальної роботи учнів на уроках праці.
- 21.Методика ознайомлення молодших школярів з трудовими завданнями (продуктами праці).
- 22.Методика навчання молодших школярів умінням планувати трудовий процес.
- 23.Формування в учнів 1-4 класів умінь виконувати технологічні операції з обробки матеріалів, які використовуються на уроках праці.
- 24.Вимоги до знань і умінь учнів з трудового навчання в початкових класах.
- 25.Оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках праці. Критерії та методичні підходи.
- 26.Специфіка уроків трудового навчання в малокомплектній школі.
- 27.Проведення спостережень і дослідів з вивчення найважливіших властивостей матеріалів, з якими працюють учні на уроках праці в початкових класах.
- 28.Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках трудового навчання.
- 29.Позакласна робота з трудового навчання та виховання молодших школярів.
- 30.Методика проведення екскурсій з молодшими школярами на господарсько-виробничі об'єкти.

Для нотаток